

EXAMENSARBETE INOM URBANA OCH REGIONALA STUDIER, AVANCERAD NIVÅ
STOCKHOLM 2015

Stadsplanering utifrån ett äldreperspektiv

En studie om hur sociala konsekvensanalyser kan tillämpas för att
utveckla goda livsmiljöer för äldre

JULIA ERIKSSON

SoM EX 2015-16

KUNGLIGA TEKNISKA HÖGSKOLAN
SKOLAN FÖR ARKITEKTUR OCH SAMHÄLLSBYGGNAD
Institutionen för Samhällsplanering och miljö
Avdelningen för Urbana och regionala studier

Förord och författarens tack

Jag vill rikta ett stort tack till de personer som har varit involverade i examensarbetet. Tack till mina handledare, Mats Johan Lundström och Tigran Haas, för ert engagemang och stöd i uppsatsskrivandet och för att ni kommit att lyfta frågan om äldreperspektivet inom planering. Jag vill också tacka de personer på Göteborgs stad respektive Stockholms stad som tagit sig tid att ställa upp på intervjuer och bidra med ovärderligt kunskapsunderlag.

Examensarbetet markerar slutet på många, roliga och ibland långa studieår. Därför är det också på sin plats att tacka mina studiekamrater för alla fina minnen. Särskilt tack till Sandra Malm som har varit med från allra första början, vi har gått från ingenting till någonting. Tack också till Gabriella Haglund som skriver uppsats inom samma ämnesområde. Nu har vi lagt grunden för ett framtida gott åldrande!

Tack till vänner, familj och djur: David Axman, S* Lubov Sibiri Mischa Cooperova, Bogda Eriksson, Emelie Höjer, Kajsa Modin, Vibeke Axman, Mikael Kröckel, samt hela den stora polska släkten för villkorslöst stöd och evigt tålamod.

Avslutningsvis vill jag rikta ett stort tack till Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse för allmännyttiga ändamål.

Abstract (English)

As we enter the 21st century, global ageing and urbanisation will put increased demand on policy and planning. Based on the wide-ranging multidisciplinary literature of the significance of place for the well-being of older people, this study aims to explore the possibilities to include considerations of an ageing population in spatial planning. This paper uses qualitative interviews with planners and other practitioners at Stockholm City to explore how an “ageing perspective” is dealt with and what incentives exist for including this perspective into the work of spatial planners. Additionally, a tool for social impact assessment with a focus on older people has been developed and tested to explore whether such a tool can be used by planners to meet the needs of the ageing population. It will be concluded that the current emphasis on social sustainability in policy and planning is a strong rationale as to why planners should increase their knowledge and awareness of the needs of older people. It will also be argued that social impact assessments have the *potential* to guide and assist planners in developing good environments in which to grow old

Key words: Social sustainability, social impact assessment, older population, ageing, spatial planning, City of Stockholm, Hammarbyhöjden-Björkhagen.

Sammanfattning

Världen står inför en omfattande demografisk och urban utveckling, vi blir äldre och vi bor i allt större utsträckning i städer, något som ställer krav på nytänkande inom fysisk planering. Utifrån den mångfacetterade och tvärvetenskapliga litteratur som finns avseende sambanden mellan äldres livsmiljö och välmående undersöks i denna studie hur ett äldreperspektiv skulle kunna behandlas inom ramen för fysisk planering. Studien grundar sig på intervjuer med aktörer från Stockholm stad för att undersöka hur äldreperspektivet hanteras, samt vilka incitament som finns eller saknas avseende att väga in detta i stadens planering. Därtill har en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv utarbetats och prövats för att testa huruvida ett sådant analysverktyg kan användas för att i fysisk planering hantera äldreperspektivet. I studien dras slutsatsen att med hänsyn till den betydelse som i stadsplanering kommit att ges åt socialt hållbar stadsutveckling finns starka skäl att öka kunskapen och medvetenheten om äldres behov och livssituation i städer. Det argumenteras också för att sociala konsekvensanalyser har potential att agera stöd och generera bättre beslutsunderlag i arbetet med att utveckla goda livsmiljöer att åldras i.

Nyckelord: Social hållbarhet, social konsekvensanalys, åldrande befolkning, fysisk planering, Stockholms stad, Hammarbyhöjden-Björkhagen.

Innehållsförteckning

Kapitel 1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte	2
1.3 Avgränsningar	2
Att definiera och förstå ålder, äldre, ”äldreperspektiv” och äldres livsmiljöer.....	3
1.4 Disposition	4
Kapitel 2. Metod och material.....	5
2.1 Studiens upplägg	5
2.2 Arbetsgång	6
Förstudie.....	6
Framtagande av ett analysverktyg.....	7
Fallstudie	8
2.3 Det vetenskapliga arbetet	9
Val av fallstudieområde	9
Intervjuer	9
Kvalitetssäkring och kvalitetsbedömning	11
Kapitel 3. Social hållbarhet: Ett konceptuellt ramverk	12
3.1 Bakgrund: En demografisk och urban revolution	12
3.2 Att närma sig socialt hållbar utveckling.....	13
Social hållbarhet i en urban kontext.....	13
Ett nytt slags kunskapande inom planering.....	14
Kapitel 4. Att planera för en åldrande befolkning.....	15
4.1 Att planera för ålder och åldrande	15
Att planera för ålder: att tänka plats	16
Ett urbant perspektiv	18
Möjligheter och begränsningar med ett äldreperspektiv inom planering.....	19
4.2 Fyra teman inom ”äldrevänlig” planering	20
Hälsa & välbefinnande	20
Det sociala livet	22
Tillgänglighet & mobilitet.....	23

Närmiljö och boende	25
Kapitel 5. Planering för social hållbarhet: Sociala konsekvensanalyser	27
5.1 Planer som styrmedel	27
5.2 Sociala konsekvensanalyser (SKA).....	28
Sociala konsekvensanalysens definition och ursprung	29
Den sociala konsekvensanalysens värdegrund och användningsområde.....	30
Vad är en social konsekvens?.....	31
Erfarenheter från Göteborgs stad	33
5.3 Att göra en SKA: En sammanvägning	36
Moment vid utförandet av en SKA: en sammanvägning	37
Kapitel 6. Äldreperspektivet i Stockholm: Kunskapsglapp och förslag på arbetssätt	43
Del I. Äldreperspektivet inom planeringen: fallet Stockholms stad	43
Behovet av ett äldreperspektiv inom planeringen	44
Hur hanteras äldreperspektivet idag?	46
Att integrera ett äldreperspektiv: hinder eller möjlighet?	48
Del II. Förslag på arbetssätt. Social konsekvensanalys ur ett äldreperspektiv. Exemplet: Hammarbyhöjden-Björkhagen.	50
Moment 1: kunskapsinventering	54
Moment 2. Planerade förändringar.....	59
Moment 3. Konsekvensanalys.....	61
Moment 4. Revidering av förslag.....	65
Moment 5: Utvärdering av ramverket.....	67
Kapitel 7. Summerande slutsatser och reflektioner.....	70
7.1 Avslutande reflektioner och förslag till fortsatta studier.....	70
Att rama in ”äldres behov” inom planering	71
Äldreperspektivet inom planeringen: en tvärsektoriell process?	72
Flexibla möjligheter med sociala konsekvensanalyser	73
8. Referenser.....	74

Kapitel 1. Inledning

I studiens inledande kapitel ges en kort bakgrund till den omfattande demografiska och urbana utveckling världen står inför, samt vilka krav det ställer på planering. Därefter presenteras studiens syfte, målsättning och frågeställningar. Avslutningsvis beskrivs och motiveras valda avgränsningar samt de utmaningar det för med sig att studera och kategorisera en viss grupp i samhället, här avseende "äldre".

1.1 Bakgrund

Världen står inför en omfattande demografisk och urban utveckling, vi blir äldre och vi bor i allt större utsträckning i städer. Dessa två globala trender kan ses som kulmen på ett decennium av mänskliga framgångar inom folkhälsa, levnadsstandard, samt teknisk och ekonomisk utveckling. Likväl ställer detta stora krav på samhället i fråga om hälsovård, välfärd och långsiktig planering (Kalache & Plouffe, 2007). I Stockholms stads översiktsplan, Promenadstaden, formuleras ambitionen om att Stockholm ska vara en socialt sammanhållen och levande stad för alla, *oavsett ålder* (Stockholm stad, 2010, s. 16). WHO (Kalache & Plouffe, 2007) och FN (2002) belyser däremot att det är hur vi idag planerar för en åldrande och *äldre* befolkning som är avgörande för en hållbar utveckling. Vid en inläsning av planer och strategidokument framträder dock att äldre i stort sett saknas inom ramen för Stockholms stads övergripande planering. Vad som behövs är därför nya metoder och arbetssätt för att föra in äldreperspektivet, något som också påtalas vid intervjuer genomförda med anställda inom Stockholms stad. Däremot saknas ofta verktyg för att vägleda planerare avseende att planera för en åldrande befolkning (Hockey, et al., 2013).

Samtidigt som vi blir äldre växer världens städer allt snabbare (Kalache & Plouffe, 2007). Ett begrepp för att rama in frågor om människors välbefinnande i urbana processer är social hållbarhet (Dempsey, et al., 2011). Det sociala hållbarhetsperspektivet ger starka skäl till att inom planeringen förstå sambandet mellan planering, dess konsekvenser och påverkan på människors livsmiljö (Rydin, 2007). Ett sätt att systematisera arbetet med social hållbarhet inom planering och i förändringsprocesser är sociala konsekvensanalyser. Dessa används vid planerade förändringar som kan komma att påverka människors liv (Olsson, 2006). Därtill lägger ofta sociala konsekvensanalyser stark betoning på att lyfta fram och stärka traditionellt marginaliserade och sårbara grupper i samhället, så som till exempel äldre (Vanclay, 2003).

För att förena dessa alltmer betydande perspektiv inom planeringen presenteras och prövas, inom ramen för denna uppsats, sociala konsekvensanalyser med ett äldreperspektiv. En central tanke som kommer att vägleda uppsatsen är att *plats* har stor betydelse för äldres välmående. Således finns också starka incitament för att tillgodose ett äldreperspektiv inom planeringen, samt att som planerare vara medveten om äldres olika behov och förutsättningar i staden.

1.2 Syfte

Världen står inför en omfattande demografisk förändring, vilket ställer krav på nytänkande inom planering. Dels behövs kunskap om sakfrågor kring äldres behov i städer. Dels behövs nya verktyg och arbetssätt för att arbeta med dessa frågor. Utifrån den kunskap som finns om sambanden mellan äldres livsmiljö och välmående undersöks i denna studie hur äldre skulle kunna hanteras inom ramen för Stockholms stads fysiska planering. Det övergripande syftet med uppsatsen är således att utforma och pröva ett ramverk för en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv. För att belysa de utmaningar och möjligheter som föreligger användandet av ett sådant analysverktyg undersöks även hur äldreperspektivet hanteras inom Stockholms stad idag.

Uppsatsen kommer att vägledas av följande frågeställningar:

- Hur ser kunskapen ut i forskning och praktik avseende sambanden mellan äldres livsmiljöer och välmående? Vilka slags övergripande värden och behov lyfts fram vara av betydelse att ta hänsyn till i fysisk planering?
- Hur behandlas äldreperspektivet i Stockholms stads övergripande planering? Vilka incitament finns eller saknas för att integrera ett sådant perspektiv?
- På vilket sätt kan sociala konsekvensanalyser anpassas till ett äldreperspektiv? Vilka utmaningar föreligger ett sådant arbetssätt?

1.3 Avgränsningar

I Sverige finns idag, med avseende på äldre, ett relativt stort kunskapsunderlag samt riktlinjer avseende bostadens form och funktion (se till exempel Lagerwall, et al., 2012). I takt med att andelen äldre ökar behövs däremot än mer kunskap kring äldreperspektivet i den bredare och mer övergripande fysiska planeringen. Studien avgränsas därför till att främst belysa miljöer utanför den egna bostaden. Därtill, har fokus också lagts på *urbana* miljöer.

Studiens geografiska avgränsning inbegriper Stockholms stad. Detta då det identifierats att staden vill lyfta frågan kring äldre inom planeringen. Även om studien syftar till att behandla planering utifrån ett äldreperspektiv, har inte ”äldre” kommit att involveras i studien. Denna avgränsning beror på studiens begränsade omfattning och att det tidsmässigt inte varit möjligt att på ett kvalitativt sätt samla in äldres synpunkter.

I fråga om den utförda sociala konsekvensanalysen med ett äldreperspektiv har denna likaså inte ”testats” med vare sig äldre eller med anställda på Stockholms stad. Arbetet med att ta fram ett ramverk för en konsekvensanalys med ett äldreperspektiv har varit omfattande och således fanns inom satta tidsramar inte möjlighet att genomföra den sociala konsekvensanalysen tillsammans med relevanta aktörer. Förhoppningen är ändå att i ett tidigt skede kunna belysa de möjligheter och utmaningar som föreligger detta arbetssätt.

De värden och behov vilka identifierats vara betydelsefulla att ta hänsyn till avseende att planera för äldre bör behandlas med ett visst mått av aktsamhet. Dessa bör inte tolkas som universella standarder vilka svarar mot äldres behov i alla kontexter. Ett viktigt förhållningssätt är att fortsatt sträva efter mer kunskap kring äldres behov och önskemål (Stamblewski, 2008). Vidare bör också lyftas fram att ett äldreperspektiv på intet sätt syftar till att osynliggöra andra grupper i samhället.

Att definiera och förstå ålder, äldre, "äldreperspektiv" och äldres livsmiljöer

Att studera och kategorisera en viss grupp i samhället, här "äldre", bär med sig vissa utmaningar. Särskilt då det inte finns någon fastställd definition av vad som utgör en *äldre person* (Phillips, et al., 2005). För att möjliggöra empirisk forskning krävs ändå någon form av urskiljning, vare sig baserat på ålder eller på livsfas (Gynnerstedt, 2011).

Ålder kan förstås i termer av: kronologisk ålder (antalet år man levt efter födseln), kognitiv ålder (den ålder man själv upplever sig ha), social ålder (där ålder baseras på vanor, socioekonomisk status, roller i samhället) samt i relation till hur åldern bedöms av andra. Inom gerontologin används ofta begreppen "tredje", respektive "fjärde åldern". Tredje åldern refererar till den delen i livet då man inte längre är en del av arbetskraften, men där man ännu inte behöver stöd och omvårdnad av samhället. Tredje ålderns äldre beskrivs ofta som aktiva, vid god hälsa och med ett aktivt socialt liv. Fjärde åldern refererar i sin tur till livets slutskede. Det handlar då om äldre människor som är beroende av samhällets stöd för att klara vardagen (Gilleard & Higgs, 2002; Gynnerstedt, 2011). Kunskapen om tredje åldern är mycket viktig, särskilt då denna fas också påverkar fjärde åldern (Gynnerstedt, 2011). Att skapa bra förutsättningar för att kunna leva ett aktivt, friskt och socialt liv i den tredje åldern kan ha en positiv preventiv effekt och förflytta stödbehovet i den senare fasen av livet (Beard & Bloom, 2015).

En central tanke i studien är att plats har betydelse för äldres välmående. Således kommer stor vikt fästas vid att förstå vad som utgör goda livsmiljöer för äldre. Folkhälsomyndigheten (2015) definierar begreppet "livsmiljö" på följande vis:

Människans livsmiljö omfattar såväl den omgivande naturen och den byggda miljön som de sociala och funktionella faktorer som påverkar livskvalitet och levnadsomständigheter. En god livsmiljö kännetecknas av att den möjliggör för människor att ordna det vardagliga livet och att tillfredsställa sina grundbehov, som till exempel; försörjning/livsuppehälle och säkerhet/trygghet.

Inom ramen för denna uppsats kommer "äldre" och "äldreperspektivet" fortsättningsvis att framförallt förstås utifrån den tredje åldern. Avgränsningen är satt så då studien ämnar belysa livsmiljöer vilka möjliggör för att aktivt delta i stadslivet. Dock bör alltid hållas i minnet att även denna kategori "äldre" är en väldigt diversifierad grupp med olika önskingar och behov (Gynnerstedt, 2011).

1.4 Disposition

Studiens disposition är som följer:

Kapitel 1. Inledning ger en kort bakgrund till den demografiska och urbana utveckling världen står inför. Därefter presenteras studiens syfte och frågeställningar, samt gjorda avgränsningar.

Kapitel 2. Metod och material redogör för de metoder och material som använts i studien. Inledningsvis ges en beskrivning av studiens upplägg och arbetsgång och därefter reflektioner kring val av fallstudieområde, intervjuer som metod och kvalitetsgranskning.

Kapitel 3. Social hållbarhet: Ett konceptuellt ramverk introducerar begreppet social hållbarhet och hur det relaterar till stadsutveckling och planering. Kapitlet kan förstås som ett konceptuellt ramverk, eller en bakgrund till det behov som finns av att studera hur städer ska planeras och utformas för att främja goda fysiska, och sociala livsmiljöer. ”Social hållbarhet” är dessutom ett begrepp som ofta förekommer i studien och således behöver det sociala hållbarhetsperspektivet en introduktion.

Kapitel 4. Att planera för en åldrande befolkning är en teoretisk översikt och redogörelse för äldres relation till den fysiska och sociala miljön, samt hur planering för en åldrande befolkning fått en alltmer betydande roll i stadsplanering. Kapitlet avslutas med fyra teman vilka sammanfattar några av de aspekter som inom litteraturen betonas vara av betydelse att ta hänsyn till vid planering för äldre. Dessa teman ligger sedan till grund för den sociala konsekvensanalysen.

Kapitel 5. Planering för social hållbarhet: sociala konsekvensanalyser introducerar läsaren till sociala konsekvensanalyser, dess definition, ursprung samt en syntes av hur en social konsekvensanalys kan genomföras. Därtill redogörs för hur sociala konsekvenser kan begreppsliggöras. För att sätta in läsaren i hur sociala konsekvensanalyser kan relateras till planering inleds kapitlet med en introduktion till fysisk planering, samt de regelverk som styr hur olika perspektiv hanteras inom planering.

Kapitel 6. Äldreperspektivet i Stockholm: Kunskapsglapp och förslag på arbetssätt redogör för resultaten från fallstudien. Kapitlet är uppdelat i två delar. I den första delen redovisas resultat från intervjuer genomförda med aktörer på Stockholms stad. I del två redovisas den sociala konsekvensanalys vilken genomförts i syfte att undersöka social konsekvensanalys som ett verktyg att arbeta med äldreperspektivet inom planeringen.

Kapitel 7. Summerande slutsatser och reflektioner avslutar studien genom att svara på de forskningsfrågor som ställdes inledningsvis. Därtill reflekteras kring studiens resultat samt förslag till fortsatta studier.

Kapitel 8. Referenser redovisar de referenser som använts i studien.

Kapitel 2. Metod och material

I följande kapitel redogörs för de metoder och material som ligger till grund för studien. Då studien har utförts i flera delmoment ges en beskrivning av arbetsgången och de olika momenten. Därefter görs en längre redogörelse för det vetenskapliga arbetet; val av fallstudie, intervju som metod samt reflektioner kring kvalitetssäkring vid kvalitativ forskning.

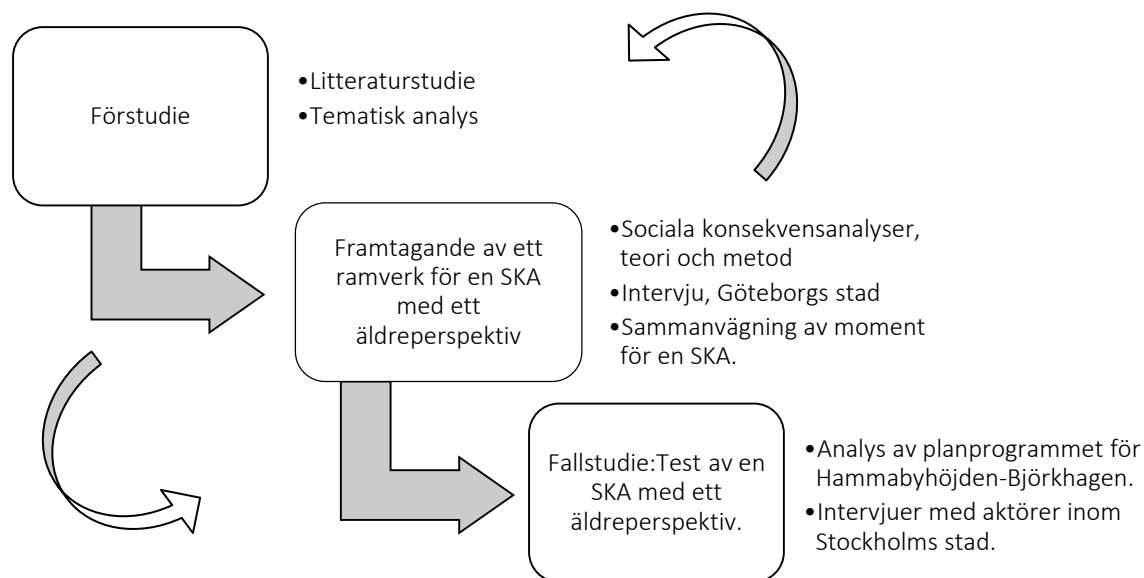
2.1 Studiens upplägg

För att uppnå uppsatsens mål som både syftar till att undersöka sakfrågor, fysisk planering för äldre, samt att utarbeta och testa ett analysverktyg, social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv, har tillvägagångssättet delats upp i olika moment. Följande tre moment ligger till grund för studien:

- 1) Förstudie: Att planera för en åldrande befolkning.
- 2) Framtagande av ett ramverk för en sociala konsekvensanalys med ett äldreperspektiv: Den sociala konsekvensanalysens definition och ursprung samt en egen syntes av de moment som utgör en social konsekvensanalys.
- 3) Fallstudie: Test av social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv

Tillvägagångssättet bör dock inte tolkas som linjärt. Snarare har studien präglats av en iterativ process där en dynamisk pendling har skett mellan de olika momenten (Gummesson, 2004). Exempelvis: Insikter som fåtts i moment 1 har influerat idéer om vad som är möjligt att göra i moment 2 och 3. Resultaten från moment 2 och 3 har i sin tur kommit att utveckla förståelsen i moment 1, och vice versa (för en schematisk överblick över processen se figur 1).

Det teoretiska ramverket för uppsatsen är komplext och fragmenterat. Begrepp och modeller har hämtats från olika teoretiska ansatser och forskningstraditioner för att i växelverkan både forma studien och anpassas till studiens syfte. Den metodologiska ansatsen har därför inte utgått från att testa just en särskild teori. Då uppsatsen ändå utgår från vissa teoretiska antaganden och modeller kan den därför inte heller beskrivas som helt teorigenererande (Herbert, 2009). Studien kan därför sägas ha ett explorativt förhållningssätt och kan bäst förstås som abduktiv, där tolkning av teori och empiri har skett växelvis (Johansson, 2002).

Figur 1. Studiens tre moment. Pilarna symboliserar studiens iterativa prägel. SKA är en förkortning för social konsekvensanalys.

2.2 Arbetsgång

Förstudie

Det första momentet, förstudien, har genomförts i syfte att bilda en förståelse kring planering utifrån ett äldreperspektiv. En litteraturstudie har därför genomförts med syfte att sammanställa teori och tidigare forskning på sambanden mellan äldres livsmiljö och välmående, samt hur detta relaterar till planering. Därtill har en inläsning gjorts av styrdokument, policyer och planer för att få en bild över praxis och förfarande avseende ”äldrevänlig” planering. Sammantaget har detta bildat en kunskapsgrund för viktiga värden att ta hänsyn till vid planering utifrån ett äldreperspektiv. Litteraturstudien och inläsningen har sedan legat till grund för att generera ett antal grundläggande teman, eller ämnesområden, avseende att planera och utforma städer och stadsmiljöer som bidrar till goda livsmiljöer för äldre. Metoden kan *liknas vid* en kvalitativ innehållsanalys, eller en tematisk analys, där forskaren identifierar normer och värden som sedan sorteras i kategorier eller teman (Patton, 2002). Tillvägagångssättet präglas av en hermeneutisk ansats där tolkningen är central. Således präglas analysen av författarens tolkning och förståelse av materialet (Ödman, 2004). De teman som tagits fram används sedan som analysystem i den sociala konsekvensanalysen.

Framtagande av ett analysverktyg

I litteraturen påtalas att det ofta saknas verktyg för att arbeta med ett äldreperspektiv inom planeringen (Hockey, et al., 2013). Följaktligen identifierades sociala konsekvensanalyser (förkortat SKA) som ett möjligt arbetssätt för att ta sig an frågor rörande äldre. Sociala konsekvensanalyser bedömdes vara lämpliga att pröva då dessa används vid planerade förändringar som kan komma att påverka människors liv (Olsson, 2006). Därtill har sociala konsekvensanalyser ett utpräglat jämlikhetsideal med stark betoning på att lyfta fram och stärka traditionellt sårbara grupper i samhället, så som äldre (Vanclay, 2003).

Det andra momentet i studien har således genomförts med syfte att öka förståelsen för sociala konsekvensanalyser och dess användningsområden. Avsikten är att utforma och i senare skede även testa en social konsekvensanalys med fokus på äldre. Litteratur på området kring sociala konsekvensanalyser har sammanställts för att bilda en förståelse kring verktygets användningsområde och teoretiska utgångspunkter. Då mängden litteratur på området är omfattande har framförallt den litteratur vilken omnämns som tongivande inom fältet använts. Här bör nämnas att materialet avseende sociala konsekvensanalyser främst härrör från en nordamerikansk kontext (Lockie, 2001).

För att få en förståelse kring sociala konsekvensanalyser även i en svensk planeringskontext har material från Göteborgs stad använts. I anslutning till detta gjordes även ett besök på Göteborgs Stads stadsbyggnadskontor. Vid besöket intervjuades två planerare vilka har erfarenhet av framtagande respektive implementering av sociala konsekvensanalyser samt barnkonsekvensanalyser. Göteborgs Stad ansågs särskilt intressant då kommunen aktivt arbetat med metoder för att stärka arbetet med sociala frågor i fysisk planering. Dessutom har Göteborgs Stad valt att särskilt stärka barn och ungas perspektiv inom planeringen. Då denna studie också ämnar belysa en särskild grupp i samhället ansågs därför Göteborgs Stad vara en lämplig förebild. Därtill finns inte så många exempel på svenska myndighetsutövare vilka systematiskt arbetar med sociala konsekvensanalyser (Olsson, 2006).

Då det i dagsläget inte kunnat gå att finna utpräglade exempel på sociala konsekvensanalyser med ett äldreperspektiv, har ett eget ramverk utformats. Med stöd i teori och praktiska exempel har en sammanvägning gjorts av de generella moment som utgör en social konsekvensanalys. Dessa moment har sedan legat till grund för det egna ramverket. För att lättare avgränsa och rama in konsekvensanalysen mot ett äldreperspektiv har de teman som togs fram i moment två använts (se figur 2 för en konceptuell överblick över ramverket)

	Moment 1	Moment 2	Moment 3	Moment 4	Moment 5
Tema 1					
Tema 2					
Tema 3					
Tema 4					

Figur 2. Konceptuell bild över ett ramverk för social konsekvensanalys (ur ett äldreperspektiv). Moment 1-5 avser de moment som utgör analysen. Moment 1-4 avser de teman under vilken analysen ska sorteras.

Fallstudie

Det tredje momentet omfattar en fallstudie avseende att inom ramen för Stockholms stads fysiska planering testa det framtagna ramverket för den sociala konsekvensanalysen. En social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv har därför genomförts på planprogrammet för Hammarbyhöjden-Björkhagen. Programmet för stadsdelarna ansågs intressant att analysera utifrån ett äldreperspektiv då både Björkhagen och Hammarbyhöjden har att förvänta en ökning av andelen äldre i åldrarna 65-79 år de kommande åren. I respektive stadsdel är dessutom denna ökning i procentenheter större än för staden i stort. I Hammarbyhöjden väntas även en ökning av andelen äldre mellan 80-89 år (Stockholms stad, 2014b).

Underlaget som ligger till grund för den sociala konsekvensanalysen utgörs av utredningar och analyser som tagits fram av, eller på beställning av, Stockholms stad i samband med planprogrammet för området. Trots att materialet främst består av sekundärdata, har materialet bedömts vara tillräckligt för att genomföra konsekvensanalysen. Det är dock att rekommendera att i konsekvensanalyser använda sig av en kombination av olika data, och att också involvera berörda aktörer (Esteves & Vanclay, 2009). Analysen ingår dock i en studie där det primära syftet inte varit att genomföra en fullständig social konsekvensanalys, snarare ge en indikation på verktygets användbarhet. Dessutom innefattar medborgardeltagande i sig vissa utmaningar avseende deltagandenivå (från konsultativt till medbestämmande) och representativitet (Arnstein, 1969). Även om metoden för sociala konsekvensanalyser ofta har ett uttalat jämlikhetsideal, där medborgardeltagande anses vara ett viktigt element, behövs för ett sådant förfarande också tid och resurser (Esteves & Vanclay, 2009). Risken är annars att

medborgardeltagandet enbart blir symboliskt (Arnstein, 1969). En mer utförlig beskrivning av genomförandet av den sociala konsekvensanalysen samt metodologiska aspekter kommer att behandlas närmare i kapitlet för sociala konsekvensanalyser (kapitel 5).

För att på ett bredare sätt belysa de utmaningar och möjligheter som föreligger användandet av en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv inom planering undersöks också hur äldreperspektivet hanteras inom Stockholms stad idag. För detta ändamål har en närläsning gjorts av planer (visionsdokument, budget och översiktsplan). Därtill har intervjuer med fem personer vid olika förvaltningar på Stockholms stad, (stadsbyggnadskontoret och äldreförvaltningen), samt andra aktörer (kommunstyrelsens pensionärsråd på Stockholms stad) genomförts. Samtliga informanter arbetar med frågor knutet till äldre eller, som i fallet med stadsbyggnadskontoret, har ett intresse av att arbeta med frågorna.

2.3 Det vetenskapliga arbetet

Val av fallstudieområde

Studien har utförts inom ramen för ett forskningsprojekt mellan Kungliga Tekniska högskolan och Stockholms stad med syfte att öka kunskapen kring äldreperspektivet inom planeringen. Val av fallstudieområde föll således på Stockholms stad. Dessutom ansågs Stockholms stad vara ett bra exempel då anställda inom staden uttryckt ett behov av att vilja lyfta frågan. Enligt Gummesson (2004) lämpar sig fallstudiebaserad forskning bra vid situationer när kunskap om ett område är bristfällig eller saknas, och när det rör sig om komplexa fenomen. Att välja *ett* fallstudieobjekt kan utgå från logiken att forskaren antar att studieobjektet har betydande gemensamma egenskaper med andra studieobjekt (Herbert, 2009). Fallstudiebaserad forskning behöver dock inte resultera i generaliserbara resultat (Bryman, 2011). Enligt Herbert (2009) finns det däremot starka belägg för att organisationer inom samma fält ofta upplever samma typer av utmaningar och realiteter. Stockholms stad kan därför komma att belysa de utmaningar många städer säkerligen står inför vad gäller att arbeta med äldreperspektivet inom planeringen.

Intervjuer

För att närmare förstå hur ett äldreperspektiv hanteras inom ramen för den övergripande fysiska planeringen på Stockholms stad har avsikten varit att utföra intervjuer med informanter som arbetar med frågor knutet till äldre, eller som har uttryckt ett intresse av att arbeta med frågorna. Intervjuer har således under vårterminen 2015 genomförts med totalt fem informanter på Stockholms stads stadsbyggnadskontor, Stockholms stads äldreförvaltning och kommunstyrelsens pensionärsråd. Informanterna valdes ut genom att det under studiens början skapades en överblick över potentiella kontakter. Det kännetecknades av en period av uppsökande verksamhet då kontakt togs med personer vilka kunde ge information om informanter aktuella för att belysa studiens frågeställningar (Dalen, 2008). Förutom de intervjuer som gjordes på Stockholms stad, genomfördes också en intervju med två

informanter på Göteborgs stads stadsbyggnadskontor. Intervjun kan förstås som orienterande med syfte att få ökad förståelse för framtagande och implementering av sociala konsekvensanalyser.

I studier där intervjuer ingår är det bra att använda sig av mer än en informantgrupp (Dalen, 2008). Avsikten har därför varit att försöka få en bredd på urvalet av informanter. På äldreförvaltningen arbetas dagligen med frågor som rör äldre och de för studien aktuella informanterna arbetar med strategifrågor rörande främst boendefrågor och boendeplanering. Stadsbyggnadskontoret å andra sidan tar ett helhetsgrepp på stadens utveckling och de intervjuade informanterna arbetar med strategi och utveckling respektive utredning. Kommunstyrelsens pensionärsråd representerar äldre i Stockholm samt har kunskap i sakfrågor. Informanten på kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR) är en av nio ledamöter i rådet. KPR är ett rådgivande organ med syfte att genom överläggningar, samråd och informationsutbyte bereda Stockholms pensionärer inflytande och insyn i frågor som rör äldres levnadsförhållanden i Stockholm. Rådet agerar också remissorgan i ärenden som berör de äldre i staden (KPR, 2014).

Materialet brister möjligtvis i fråga om mångfald med risk att mer kritiska röster inte speglas i studien. Det var dock svårt att finna fler informanter vilka arbetade, eller var intresserade av dessa frågor. Det indikerar i sin tur att detta är ett i stora drag utforskat ämne på Stockholms stad. Med intervjuerna har likväl data kunnat samlas in som inte finns att hämta i officiella dokument eller planer. Därmed har djupare insikter kring behov och incitament rörande ett äldreperspektiv inom planeringen erhållits (Gustavsson, 2004).

Inför intervjuerna utarbetades en intervjuguide med semistrukturerade intervjufrågor. Guiden strukturerades efter särskilda teman kopplade till studiens problemställningar. Vidare användes den så kallade områdesprincipen där intervjun inleds med enklare frågor för att sedan mynna ut i frågor vilka ger mer utrymme för reflektion (Dalen, 2008). Därtill förklarades syftet med intervjun samt hur resultaten skulle komma att användas. Samtliga intervjuer kom att bli mellan en till två timmar långa. Intervjuerna transkriberades snarast efter att de genomförts för att få en så bra återgivning som möjligt av vad som sagts. Då intervjuer innebär en stor mängd data sorterades materialet in efter olika teman (Dalen, 2008). Således kondenserades intervjumaterialet genom att minska volymen men bevara dess innehåll som bedömdes vara intressant för studien (Gummesson 2004).

Intervjuerna på stadsbyggnadskontoret och äldreförvaltningen på Stockholms stad, samt på Göteborgs stad genomfördes med två informanter vid samma tillfälle. Samtliga intervjuer på Stockholms stad genomfördes även med en annan student som också skriver på temat planering ur ett äldreperspektiv. Att genomföra intervjuer med flera informanter vid ett och samma tillfälle innebär en något annorlunda situation än när intervjun sker mellan två deltagare. Istället för att intervjusituationen präglas av en situation med en kunskapare och en informatör ges i en sådan intervju en ytterligare social dimension. Situationen kan då liknas mer vid ett socialt spel där informatörerna i samspel, resonerar och diskuterar sig fram till åsikter och idéer (Gustavsson, 2004). Det upptäcktes under dessa intervjuer att en sådan situation kan verka hämmande på informanterna och de svar som ges då informanterna

försöker anpassa sina svar efter varandra. Å andra sidan kunde informanterna finna stöd i varandra och på så vis känna sig mer trygga i situationen.

Fortsatt kommer de intervjuade informanterna att presenteras utifrån den förvaltning de tillhör, samt avseende informanterna på Stockholms stad särskiljas med namnen **SBK1** respektive **SBK2** (för informanterna på stadsbyggnadskontoret), samt **ÄF1** respektive **ÄF2** (för informanterna på äldreförvaltningen). Informanten på kommunstyrelsens pensionärsråd presenteras utifrån organisation.

Kvalitetssäkring och kvalitetsbedömning

Att använda flera olika typer av metoder och källor, så kallat triangulering, kan öka en studies kvalitet (Bryman, 2011). För denna studie har därför flera angreppssätt använts för att försöka fånga in ett komplext studieområde. På så sätt är förhoppningen att studien kommit nära det som avsågs att studeras. Då kvalitativ forskning ändå handlar om att tolka den sociala verkligheten har forskaren stor påverkan på tolkningen av materialet. Det ligger också i den kvalitativa forskningens natur att datagenerering, analys och tolkning inte kan ske utan påverkan från forskarens bedömningar (Gummesson, 2004). Inte minst är detta relevant för den sociala konsekvensanalysen där en analys har gjorts utifrån en målgrupp som författaren själv inte tillhör. Författaren har här tagit tolkningsföreträde att tolka data och dra slutsatser utan att sedan validera dessa resultat med den berörda gruppen (här "äldre"). Säkerligen hade andra resultat kunnat uppdagas om också individer som kan sägas tillhöra kategorin "äldre" hade tillfrågats. Denna gjorda avgränsning beror på studiens begränsade omfattning.

Att några av intervjuerna genomfördes med en annan student har gett möjlighet till en jämförelse av tolkningar. Transkribering och tolkning av materialet har av båda författarna skett separat för att sedan sinsemellan jämföras. Det har därefter gemensamt konstaterats att likvärdiga tolkningar gjorts av materialet, vilket i sin tur validerar resultaten kopplade till dessa intervjuer.

På grund av uppsatsens omfång och tidsåtgång är studien till sin natur begränsad. Eftersom det även rör sig om komplexa fenomen kan resultaten vara svåra att generalisera på andra områden än det studerade. Dock kan studien bidra med en ökad förståelse för ett äldreperspektiv inom planeringen, samt möjliga arbetssätt. Studien må vara specifikt knuten till fallstudieområdet, men resultaten stärks av annan tidigare forskning på planering för äldre, samt vilka utmaningar ett sådant perspektiv för med sig.

Kapitel 3. Social hållbarhet: Ett konceptuellt ramverk

Det är särskilt två globala trender som framöver kommer ha stor inverkan på våra samhällen och hur vi organiserar våra liv, vi blir äldre och vi bor i allt större utsträckning i städer (Buffel, et al., 2012). Att världens befolkning åldras och urbaniseras kräver nya perspektiv på hur städer ska planeras och utformas för att främja goda fysiska och sociala livsmiljöer (Kalache & Plouffe, 2007). Ett perspektiv eller ett konceptuellt ramverk som kommit att bli alltmer centralt i stadsplanering är "social hållbarhet". Begreppet ramar in frågor kring människors behov i urbana processer och vilka krav det ställer på planering (Dempsey, et al., 2011). Följande kapitel ger en kort inledning till den demografiska och urbana revolution världen står inför. Därefter introduceras begreppet social hållbarhet och hur det relaterar till stadsutveckling och planering.

3.1 Bakgrund: En demografisk och urban revolution

Globalt sett ökar andelen människor som är 60 år eller äldre snabbare än någon annan åldersgrupp (Kalache & Plouffe, 2007). Enligt WHO kommer denna åldersgrupp att fördubblas från 11 procent år 2006, till 22 procent år 2060. Det innebär att för första gången i mänsklighetens historia kommer det att finnas fler äldre (60+) än barn (0-14 år) (Kalache & Plouffe, 2007). Även i Sverige talar den demografiska utvecklingen sitt tydliga språk, den äldre befolkningen växer. Enligt prognoser beräknas antalet äldre (65+) i Sverige öka med 25 procent fram till år 2030. Det betyder att antalet svenskar som är 65 år eller äldre kommer att öka till cirka 2.5 miljoner, att jämföra med dagens cirka 1.85 miljoner (PRO, 2012a). Det finns dock betydande regionala skillnader och det är framförallt i storstadsregionerna som ökningstakten är som störst. I förortskommuner till storstäder, storstäder och förortskommuner till större städer¹ sker en snabbare ökning av antalet äldre än i riket i stort (WSP, 2014).

¹ Förtäckning över kommungrupper (baserat på SKL:s kommungruppsindelning):

- **Storstäder** (3 kommuner). Kommuner med en folkmängd som överstiger 200 000 invånare.
- **Förortskommuner till storstäder** (38 kommuner). Kommuner där mer än 50 procent av nattbefolkningen pendlar till arbetet i någon annan kommun. Det vanligaste utpendlingsmålet ska vara någon av storstäderna.
- **Förortskommuner till större städer** (22 kommuner). Kommuner där mer än 50 procent av nattbefolkningen pendlar till arbetet i en annan kommun. Det vanligaste utpendlingsmålet ska vara någon av de större städerna (kommuner med 50 000-200 000 invånare samt en tätortsgrad överstigande 70 procent) (WSP, 2014).

Samtidigt kan vår värld beskrivas som en enda stor växande stad, och idag bor mer än halva jordens befolkning i städer. Både den åldrande befolkningen och urbaniseringen kan ses som ett resultat av det moderna samhällets största framgångar inom folkhälsa, levnadsstandard samt avseende teknisk och ekonomiska utveckling (Kalache & Plouffe, 2007). Men dessa två trender kräver också gensvar i form av ökad kunskap och nya perspektiv om människors behov (Dempsey, et al., 2011).

3.2 Att närma sig socialt hållbar utveckling

Alltsedan Brundtlandskommissionens rapport ”Vår gemensamma framtid” och Riokonferensen med tillhörande handlingsprogram ”Agenda 21” har kopplingen mellan social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet kommit att bli vida accepterad (Gustavsson & Elander, 2013). Begreppet ”hållbar utveckling” som lanserades av Brundtlandskommissionen kom att innebära en avsevärd omtolkning av hållbarhetsfrågan som framtill dess främst behandlat miljöfrågor. Således kopplades miljöproblematiken; förstörelse av jordar, miljöer, klimat och jordens uppvärmning, till frågor rörande jämlikhet, rättvisa, ekonomiska resurser och resursfördelning. Slutsatsen kom att bli att dessa aspekter är ömsesidigt beroende av varandra (Berger & Forsberg, 2005). Kortfattat uttryckt: ekologisk hållbarhet kan inte uppnås om inte också ekonomiska och sociala grundläggande villkor är uppfyllda (Olsson, 2012).

I praktiken har emellertid den sociala hållbarhetsdimensionen ofta fått stå vika för de ekologiska och ekonomiska dimensionerna (Borén, et al., 2012; Boström, 2012; Fredriksson, 2012). Jarvis, et al. (2001) vill däremot hävda att det är först när människor har de sociala förutsättningarna avseende arbete, transporter, bostad, inkomst och vardagsliv, uppfyllda som hållbarhet kan uppnås. Det kan också hävdas att dessa aspekter är centrala värden *i sig*. Det vill säga att det finns ett egenvärde i att skapa fungerande livsmiljöer där människor kan arbeta, bo och tillbringa fritid (Olsson, 2012). Med *alla* kan förstås alla människor oavsett exempelvis ålder, kön, etnicitet, socio-ekonomisk bakgrund eller funktionshinder (Diskrimineringsombudsmannen, 2015; Göteborgs stad, 2011b).

Social hållbarhet i en urban kontext

Att världens befolkning urbaniseras har kommit att öka behovet av kunskap kring hur städer ska planeras och utformas för att de ska fungera på ett tillfredställande sätt för människor att verka och leva i (Kalache & Plouffe, 2007). Social hållbarhet har i denna kontext kommit att bli ett centralt begrepp för att rama in denna kunskap och de olika perspektiv som finns avseende människors behov i urbana processer (Weingaertner & Moberg, 2014). Översatt till ett stadsutvecklings- och stadsplaneringsperspektiv relateras ofta social hållbarhet till fysiska faktorer. Det handlar då om stadens byggnader och infrastruktur. I litteraturen går att finna flera återkommande teman avseende hur socialt hållbar stadsutveckling kan främjas. Dessa berör: *samband och rörelse* (t.ex. kommunikationer, tillgänglighet och barriärer); *variation* (i funktioner, boendeformer och design); och *goda lokala närmiljöer* (där t.ex.

promenadvänlighet och tillgänglighet till grönområden ges betydelse) (Nilsson & Hägred, 2013).

Social hållbarhet belyser också de mänskliga relationerna i en stad. Det handlar då om att skapa möjligheter för människor att knyta an till platser samt att utveckla livsmiljöer vilka uppmuntrar till positiv förankring och platsidentitet (Weingaertner & Moberg, 2014). Således görs kopplingar mellan fysiska-och sociala miljöer och frågor som relaterar till segregation, hälsa, välmående, och sociala samband (Nilsson & Hägred, 2013; Weingaertner & Moberg, 2014).

Ett nytt slags kunskapande inom planering

Social hållbarhet kan också förstås utifrån ett problemlösningsspektiv. Det handlar då om samhällets eller stadens, möjlighet att lösa problem. Olsson (2012) beskriver det som en organisations möjlighet till kunskapsutveckling och kunskapsöverföring. I alla samhällen uppstår problem, men ett socialt hållbart samhälle har också kapacitet att ta itu med dessa. Den kapacitet som finns inom ett samhälle, eller inom en stad att ta itu med sina problem beror av enskilda aktörer, politiska styrningsmekanismer, samhällsorganisationer, men också av planeringssystem. De planer som upprättas i ett givet planeringssystem kan dessutom förstås som ”en av samhällets kontaktytor” med exempelvis de sociala processerna i en stad (Borén, et al., 2012).

Planering i Västvärlden, och även i Sverige, kantades länge av en stark planeringsoptimism (Olsson, 2012). Denna tilltro till planering bottnade i en positivistisk syn på kunskap. Planeraren sågs således som en ”expert” som kunde ta rationella beslut baserade på objektiva data (Rydin, 2007). Den postmodernistiska planeringsdiskursen kantas istället av en syn på kunskap som socialt konstruerad. Snarare än att ha ensamrätt på kunskapen blir då planerarens roll att hantera och sortera mellan olika ”kunskaper”. Detta ska dock inte tolkas som att kunskap inte längre är av central betydelse för planering, snarare tvärtom. Socialt hållbar stadsutveckling har alltmer kommit att handla om att planering ska utgå från människors behov samt ske i samverkan med berörda aktörer. Än större betydelse ges därför till att lyfta tidigare förbisedd och dold kunskap. Frågan blir snarare hur man inom planeringen ska ta hand om dessa ”nya” kunskaper och omvandla dem till beslut (Healey, 2006). I fråga om social hållbarhet finns inom planeringen inga utpräglade måttstockar eller metoder för att ta sig an denna problematik. Social hållbarhet är som Gustavsson och Elander (2013) lyfter fram ”ett svårhållbart begrepp”. Inte desto mindre kvarstår, enligt vissa, betydelsen av att som planerare försöka förstå och förvärva kunskap kring sambanden mellan planering, dess konsekvenser och påverkan på människors livsmiljö (Rydin, 2007). I följande kapitel kommer dessa samband också att vidare utvecklas och studeras utifrån ett äldre perspektiv.

Kapitel 4. Att planera för en åldrande befolkning

Att världens befolkning åldras och urbaniseras kan ses som kulmen på ett decennium av mänsklighetens framgångar inom folkhälsa, levnadsstandard samt teknisk- och ekonomisk utveckling (Kalache & Plouffe, 2007). Både WHO (Kalache & Plouffe, 2007) och FN (2002) belyser att det är hur vi idag planerar för en åldrande- samt äldre befolkning som är avgörande för en hållbar utveckling. Det ställer dock krav på ökad kunskap och nytänkande kring hur våra städer ska planeras (Kalache & Plouffe, 2007). Nedan följer en redogörelse för den kunskap som finns rörande äldres relation till den fysiska och sociala miljön, samt hur planering för en åldrande befolkning fått en alltmer betydande roll i stadsplaneringen. Kapitlet avslutas med fyra teman vilka sammanfattar många av de aspekter som inom litteraturen benämns bidra till goda livsmiljöer för äldre. Inledningsvis ges först en introduktion till hur ålder och åldrande kan definieras.

4.1 Att planera för ålder och åldrande

Att planera för en åldrande befolkning kräver ett tvärsektoriellt förhållningssätt. För planerare ställer det därför krav på att kunna tillgodogöra sig kunskap från en rad olika discipliner, diskurser och kontexter (Hockey, et al., 2013). Att kategorisera människor efter ålder är i sig förenat med en del svårigheter, särskilt i fråga om hur ålder ska begreppsliggöras (Phillips, et al., 2005). *Kronologisk ålder* är den allmänt vedertagna sättet på vilket vi förstår ålder. Det refererar till antal år man har levt efter födseln (Gynnerstedt, 2011). Ålder och åldrande är dock resultat av en rad omständigheter och faktorer och beror således inte bara av tidens gång. Att istället se ålder som en *process* tar också hänsyn till de möjliga fysiska, sociala och ekonomiska omställningar som kan associeras till åldrande, så som försämrad hälsa, förändrad inkomst- och familjesituation (Hockey, et al., 2013). Men vilken mening vi tillskriver ålder beror också av sociala, kulturella och politiska omständigheter. I takt med att samhället genomgår förändringar (om)formas också nya identiteter och livsstilar kopplade till förståelsen och upplevelsen av ålder (Hockey, et al., 2013; Hopkins & Pain, 2007).

Inom gerontologin används begreppet ”tredje åldern” för att beskriva den del av livet då man inte längre är en aktiv del av arbetslivet, men där man ännu inte har ett omsorgsbehov. Den tredje åldern kan också förstås som en period av personligt förverkligande, då man har tid och möjlighet att utföra aktiviteter som inte var möjligt under den arbetsföra åldern. De äldre som tillhör denna kategori beskrivs därför ofta som aktiva, vid god hälsa och med ett aktivt socialt liv (Gilleard & Higgs, 2002; Gynnerstedt, 2011; Laz, 1998). Den ”fjärde åldern”, i sin tur, innebär att man är beroende av andra för att klara sin vardag, alternativt att man är mycket skröplig eller sjuk (Gynnerstedt, 2011). Äldreforskningen, i en rad olika discipliner, har länge fokuserat på frågor kopplade till den fjärde ålderns förutsättningar och behov. Gynnerstedt (2011) menar dock att kunskap om den tredje åldern är minst lika viktigt. Särskilt som livet i

den tredje åldern också påverkar hur livet tar sig i den senare fasen i fråga om att förlänga övergången till den fjärde åldern och skjuta upp behovet av samhällets stöd (Beard & Bloom, 2015). Begreppet tredje åldern kommer dock inte utan kritik, särskilt då de människor som tillskrivs denna "tredje ålder" är enormt diversifierad. Att dela in livet i olika åldrar och att definiera vad som utgör "äldre" är därför komplicerat (Gynnerstedt, 2011). Med hänsyn till detta blir också planering och policyarbete med hänsyn till "äldre" komplext och kräver således ett brett spektrum av åtgärder och lösningar (Hockey, et al., 2013).

Att planera för ålder: att tänka plats

Att förstå ålder och åldrande som mer än en biologisk ofrånkomlighet, sätter också *platsen* i fokus. Innebörden-och upplevelsen av ålder skapas i samspel med rummet och platsen. Människor har, beroende på ålder, olika tillgång till-och upplevelse av plats. Därtill sker i användandet av rummet och platsen ett aktivt "görande" av ålder där människor tillskriver sig eller gör motstånd mot en viss åldersidentitet (Hopkins & Pain, 2007). Förhållandet är alltså dialektiskt, där miljöer och människor utvecklas och förändras i ständigt samspel. Inom geografin görs sedan länge en grundläggande distinktion mellan rum och plats. Plats förstås här som någonting mer än de fysiska koordinaterna på en karta och som mer än en tom behållare eller kuliss för händelser att utspela sig på. Istället ses plats som en pågående process, ständigt skapad och påverkad av fysiska, sociala, emotionella och symboliska faktorer, och på en rad olika geografiska skalnivåer (Cresswell, 2004; Massey, 2005). För att tillmötesgå en åldrande befolkning har inom forskningen alltmer fokus riktats mot äldres relation till plats. En central tanke inom gerontologin, som bygger på denna förståelse av plats, är att äldre människor vilka upplever god platsanknytning också upplever större kontroll, trygghet, självförtroende och självständighet. Med andra ord har plats, här förstått som äldres livsmiljöer, stor betydelse för äldres välmående (Wiles, et al., 2009).

Välmående i den fysiska miljön

Platsens betydelse för äldre människor spänner i litteraturen över ett brett teoretiskt spann och alltmer forskning har också kommit att fokusera på sambanden mellan äldres livsmiljöer och välmående (Gilroy, 2008; Hockey, et al., 2013; Lui, et al., 2009). Välmående relaterar till många aspekter av en människas liv. Det gör också att förhållandet mellan välmående och den fysiska miljön är komplext (Wiles, et al., 2009). Utifrån den fysiska miljön, eller utifrån ett platsperspektiv kan välmående enligt Burton, et al. (2011) förstås utifrån tre perspektiv: funktionellt välmående, socialt platsrelaterat välmående, och emotionellt platsrelaterat välmående.

Funktionellt platsrelaterat välmående relaterar till grad av självständighet äldre uppfattar sig ha. Här ingår aspekter av upplevd säkerhet och trygghet i fråga om till exempel trafikmiljö, risk för fallskador, upplevt buller och luftkvalitet (Burton, et al., 2011). Trygghet och säkerhet är faktorer vilka ofta omnämns i litteraturen rörande äldres livsmiljöer. En faktor som har stor påverkan på upplevelsen av trygghet och säkerhet är just ålder, där äldre i högre grad väljer att vistas i välkända miljöer (Hockey, et al., 2013). Utformning av närmiljön blir därför av särskilt stor betydelse ur ett äldreperspektiv (Gilroy, 2008; Mahmood, et al., 2012).

Socialt platsrelaterat välmående handlar om upplevda sociala kvaliteter hos en plats eller närmiljö. Mötesplatser, social sammanhållning samt upplevd trygghet är viktiga egenskaper för socialt välmående (Burton, et al., 2011). En plats vilken upplevs vara ”attraktiv” och trevlig är en plats som främjar sociala möten och interaktion. Isolerade eller otillgängliga platser kan i sin tur innebära minskade möjligheter till social interaktion och därmed resultera i isolering och förlust av sociala nätverk (Wiles, et al., 2009).

Det emotionella platsrelaterade välmåendet handlar om i vilken grad man upplever livskvalitet. Trivsel i det egna närsamhället, hur attraktiv närmiljön upplevs samt i vilken utsträckning man uppskattar att röra sig i närmiljön påverkar emotionellt välmående. Emotionellt välmående kan också handla om i vilken grad en individ upplever oro och stress inför planerade förändringar i närsamhället (Burton, et al., 2011). Att känna sig hemma på en plats, att uppleva platstillhörighet, har till exempel stor betydelse för en individs aktivitetsgrad och välmående. Välskötta närområden, närhet till grönområden och parker uppmuntrar till fysisk aktivitet medan platser vilka upplevs isolerade och nedgångna kan ha negativ inverkan på möjligheter till ett aktivt leverne (Mahmood, et al., 2012). När platser äldre känner sig förtroagna med förändras kan det vidare framkalla känslor av rädsla, oro, desorientering och upplevelse av förlorad självständighet (Hockey, et al., 2013).

Ovan nämnda exempel visar på den mångfacetterade kunskap som finns rörande äldres livsmiljöer. Denna kunskap spänner över den fysiska och sociala miljön, i relation till äldre, och behandlar aspekter av platstillhörighet, identitet, välmående, hälsa, trygghet och säkerhet, fysisk aktivitet, sociala relationer och social inkludering och exkludering. Dessa exempel ger också starka skäl till varför planerare i större utsträckning bör vara medvetna om äldres behov (Hockey, et al., 2013).

Ett urbant perspektiv

Att planera för och utveckla ”äldrevänliga” städer har kommit att få en alltmer betydande roll i stadsplanering. En bidragande orsak är förstås den givna kontexten, vi blir äldre och vi bor i allt större utsträckning i städer. Debatten kring vad som karaktäriserar ”äldrevänliga” städer eller planering, kan sägas rör sig längs med en tvådimensionell skala. Å ena sidan finns strategier som i olika grad ger betydelse åt den fysiska eller den sociala miljön. Fokus riktas då mot fysisk infrastruktur och design likväl som de sociala aspekterna av den byggda miljön. Å andra sidan finns strategier vilka fokuserar på styrningsprocesser. Här uppmärksammas istället äldres inflytande och medbestämmande inom planeringen. Vad som karaktäriserar åldersvänlig planering kan därför sägas vara ett svårnavigerat fält, där en mängd olika typer av forskning och utövare präglar diskussionen (Lui, et al., 2009).

Det finns dock vissa teman som kommit att bli särskilt tongivande (Buffel, et al., 2012). Ett sådant tema är idén om ”åldrande på plats” (ageing in place), d.v.s. att möjliggöra för äldre människor att bo kvar i den egna bostaden eller närsamhället så länge man själv önskar (Lui, et al., 2009). Den svenska motsvarigheten är ”kvarboendep principen” och har kommit att bli en viktig värdegrund inom svensk äldreomsorg (Socialstyrelsen, 2011, s. 12). Initiativ tagna av globala institutioner har också kommit att format debatten. Konceptet kring ”åldersvänliga städer” initierat av WHO har öppnat upp för en diskussion kring hur äldres vardags- och livsmiljö kan förbättras även utanför den egna bostaden. Centralt för arbetet har varit begreppet ”aktivt åldrande” (active ageing), där ”aktiv” har översatts till att äldre ska ha möjlighet att fortsatt kunna delta i sociala, kulturella och ekonomiska sammanhang (Buffel, et al., 2012; Kalache & Plouffe, 2007).

WHO:s idéer kring aktivt åldrande kom i sin tur att resultera i projektet ”Global Age-friendly Cities”. I 33 olika städer runt om i världen organiserades fokusgrupper med äldre, vårdgivare och tjänstesektorn för att definiera vad som gör urbana miljöer åldersvänliga. Projektet kom att mynna ut i en checklista med åtgärder vilken spänner över aspekter så som hälsa, transport, den byggda miljön, medborgardeltagande och social inkludering. Som ett led i detta skapades även en internationell plattform, ”The Global Network of Age-friendly Cities” med syfte att bilda nätverk samt att uppmuntra städer att aktivt arbeta med och implementera WHO:s policyer (Buffel, et al., 2012).

Åldersvänliga initiativ har därefter kommit att introduceras på en mängd olika platser, i större städer såväl som på mindre orter. Även om initiativen må se olika ut beroende på kontext utgår de flesta ifrån WHO:s policyer och rör sig någonstans i gränslanden mellan det sociala livet, utformningen av den fysiska miljön och styrningsprocesser (Fitzgerald & Caro, 2014).

Möjligheter och begränsningar med ett äldreperspektiv inom planering

Som tidigare påvisats är många eniga kring platsens betydelse för äldre människors liv (Hockey, et al., 2013). Således, och med hänsyn till den betydelse som kommit att tillskrivas socialt hållbar stadsutveckling, menar Hockey, et al. (2013), ges starka incitament för att väga in ett äldreperspektiv inom planeringen. Att befolkningen åldras, kan således hävdas, är en utveckling som bör uppmärksammas inom planeringsammanhang. Att planera för en åldrande befolkning för dock med sig vissa utmaningar. Enligt Hockey, et al. (2013) är en av de mest angelägna att det inom fysisk planering ofta saknas verktyg för att hantera ett äldreperspektiv.

Varför bör då en stad fokusera på att bli just äldrevänlig? Räcker inte hållbar, barnvänlig eller promenadvänlig? Många av de initiativ som rör äldrevänliga städer innefattar också lösningar som potentiellt är bra för alla människor, i alla åldersgrupper (Fitzgerald & Caro, 2014; Gilroy, 2008). Därför formuleras i många policyer att fokus ligger på hur urbana miljöer kan göras *åldersvänliga* snarare än *äldrevänliga*. De idéer som ligger till grund för äldrevänlig planering ligger heller inte långt ifrån konstruktionen om *den hållbara staden* (eller till exempel engelskans "sustainable communities") (Buffel, et al., 2012). I litteraturen går också att tolka att ett fokus på äldre har potential att sammanlänka olika delar och funktioner av staden som system, med allt från bostäder, transport, hälsa och deltagande. Att utgå från äldre blir därför ett medel att ta ett helhetsgrepp på stadsutveckling (Se till exempel Atlanta Regional Commission, 2009).

Vad planering med äldre i fokus kan åstadkomma beror på en rad faktorer varav en är hur dessa initiativ uppehålls på längre sikt. Fitzgerald och Caro (2014) pekar till exempel på att utvärdering, politiskt stöd, och resurser är ytterst viktiga delar för att kunna upprätthålla arbetet med "äldrevänlig" stadsplanering. Buffel, et al. (2012) pekar istället på att den stora utmaningen är att planera för en så diversifierad grupp som äldre utgör. Det finns, menar författarna, en fara i att fastna i föreskrivna mallar och snabba åtgärdsprogram. Författarna frågar sig därför om universella checklistor med standardiserade åtgärds punkter verkligen går att applicera på städer med så vitt skilda kontexter och diversifierade befolkningar. Det måste därför finnas en medvetenhet om äldres *olika* behov och intressen. Andra menar dock att det i dessa behov och intressen också finns stor potential att realisera. Den mångfald av intressen, behov, färdigheter och kunskap som finns bland äldre, menar Fitzgerald och Caro (2014), ger möjligheter för god stadsutveckling.

4.2 Fyra teman inom ”äldrevänlig” planering

Med stöd i litteratur och exempel från andra städers arbete med ”äldrevänlig planering” presenteras nedan fyra teman avseende att planera och utforma städer och stadsmiljöer som bidrar till goda livsmiljöer för äldre. De fyra teman som presenteras är: *Hälsa och välbefinnande*, *Det sociala livet*, *Tillgänglighet* samt *Närmiljö och boende*.

Hälsa & välbefinnande

Majoriteten av de som går i pension idag har att förvänta sig många år av god hälsa (Nilsson, et al., 2009). Men allteftersom åldern stiger, ökar också hälsans betydelse för i vilken utsträckning man kan delta i det ekonomiska, sociala och kulturella livet (Shannon, 2012). Att satsa på hälsofrämjande och förebyggande insatser med särskilt hänsyn till äldre har flera positiva effekter. Den viktigaste faktorn är förstås påverkan på den enskilda människans välbefinnande, livskvalitet och fysiska kapacitet. Förebyggande hälsoinsatser för äldre kan till exempel bidra till ökad självständighet och skjuta upp åldersrelaterade sjukdomar. En annan aspekt är den påverkan äldres hälsa har på samhällets kostnader för vård och omsorg, där förebyggande insatser anses ha stor effekt (Beard & Bloom, 2015; Nilsson, et al., 2009). Hälsa omfattar i stort sätt alla delar i en äldre människas liv och ”äldrevänlig” planering handlar därför i stor utsträckning om att skapa miljöer vilka möjliggör för ett aktivt leverne och åldrande (Lui, et al., 2009; Wiles, et al., 2009).

Hälsa som ”aktivt åldrande”

Begreppet hälsa har kommit att breddas till att innefatta så mycket mer än bara frånvaro av sjukdom. Idag ser vi på hälsa utifrån en bredare definition som också inkluderar mental hälsa och socialt välmående (Edwards, 2002). Ett sätt att ta ett helhetsgrepp på förståelsen av hälsa för äldre är att använda sig av begreppet ”aktivt åldrande” (”active ageing” enligt Bartlett & Peel, 2005; Edwards, 2002). WHO (Edwards, 2002, s. 12) definierar aktivt åldrande följande:

Active ageing is the process of optimizing opportunities for health, participation and security in order to enhance quality of life as people age.

Här refererar ”aktiv” till fortsatt deltagande i sociala, kulturella och medborgerliga sammanhang genom hela livet. Det handlar alltså inte bara om att vara fysiskt aktiv eller att vara en del av arbetskraften. Äldre människor, vare sig pensionerade, sjuka eller bräckliga, ska stödjas till att fortsätta vara aktiva medlemmar av samhället. ”Hälsa” i sin tur refererar till fysisk, mental och social hälsa så som det är definierat av WHO (2003 [1948]):

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.

Förutom att fånga upp den mångfald som finns bland äldre bidrar användandet av begreppet aktivt åldrande också till en förståelse för de kontextuella faktorer som påverkar äldres hälsa. Jämställdhet, rättvisa och kulturella värden och traditioner är exempel på övergripande faktorer som också påverkar äldres hälsa och välmående (Beard & Bloom, 2015; Edwards, 2002). Trots att det råder relativt stor samstämmighet rörande platsens, och den fysiska miljöns påverkan på äldres hälsa finns dock desto mindre kunskap kring *hur* miljöer ska utformas för att gagna hälsa och välmående (Burton, et al., 2011; Michael, et al., 2006). Många studier betonar dock vikten av fysisk aktivitet och dess positiva effekter (Bartlett & Peel, 2005; Beard & Bloom, 2015; Johansson, et al., 2009). Tillgången till grönområden anses då vara av särskild betydelse med avseende på äldre (Stamblewski, 2008).

Grönområden och fysisk aktivitet som medel för att stärka äldres hälsa och välmående

Kopplingen mellan möjligheter till fysisk aktivitet, ökad livslängd och livskvalitet är väl dokumenterad (Edwards, 2002; Lui, et al., 2009; Mahmood, et al., 2012). Fysisk aktivitet har positiva effekter såsom förbättrad uthållighet, styrka, balans och rörlighet. Faktorer som också ökar möjligheterna för ett självständigt liv (Stamblewski, 2008). Även om möjligheterna till intensiv aktivitet minskar med stigande ålder bibehåller aktiviteter som inte kräver lika stor ansträngning, så som promenader, sin betydelse (Socialdepartementet, 2008; Johansson, et al., 2009).

Möjlighet till vistelse i grönområden har stor påverkan på människors fysiska och psykiska hälsa. Att vistas utomhus är också en stor del av många äldres vardagsrutiner, och tillgången till grönområden värderas högt (Gilroy, 2008; Johansson, et al., 2009). Studier visar på att de aktiviteter som äldre främst ägnar sig åt i utemiljöer är nöjes och motionspromenader, trädgårdsarbete, samt promenader i skog och mark (Johansson, et al., 2009; Stamblewski, 2008). Promenader är en särskilt viktigt aktivitetsform när det gäller de allra äldsta (ålder 75+). Det finns emellertid skillnader i vilken utsträckning äldre är aktiva utomhus. Särskilt de äldsta kvinnorna tenderar att inte vistas ute i lika hög grad och kan därför behöva extra stöd i form av sällskap och hjälp att komma ut ur hemmet (Johansson, et al., 2009).

För att utomhusmiljöer, parker och grönområden ska vara attraktiva platser att vistas på för äldre finns flera aspekter att ta hänsyn till. Träd, grönska, sittplatser och vackra vyer är några av de saker som i litteraturen omnämns som betydelsefulla (Gilroy, 2008). Men även igenkänning kan vara viktigt. Platser med historisk anknytning kan till exempel ge en känsla av trygghet och mening. Äldre är mer känsliga för värme och kan behöva platser med skugga att stanna och vila på. Andra betydelsefulla kvaliteter i utomhusmiljön är därför platser, eller oaser, som är skyddande och omgärdande från väder och vind. (Fitzgerald & Caro, 2014; Stamblewski, 2008). Grönområden är dock inte bara betydelsefulla i fråga om möjligheter till att utöva fysisk aktivitet. De kan också fungera som mötesplatser och således fylla en social dimension i äldre människors liv (Nilsson, et al., 2009).

Det sociala livet

Åldrandet innebär ofta genomgripande omställningar i livet. Att gå i pension, förlora nära anhöriga och uppleva sämre fysisk kapacitet är exempel på sådana förändringar. Utmaningen för samhället blir att (om)formulera nya roller för äldre. Att känna sig behövd, att vara delaktig och ha möjlighet till engagemang är alla viktiga aspekter för att livet på äldre dagar ska kännas meningsfullt (Gilroy, 2008; Shannon, 2012). Att utveckla möjligheterna att integrera äldre i stadslivet är därför av stor betydelse för att till exempel förebygga social isolering (Neal & DeLaTorre, 2013).

Oavsett ålder är social gemenskap avgörande för en människas välmående. De positiva egenskaperna av social gemenskap och av att ha ett socialt nätverk är flera. Dels kan det fungera som en slags reservkapacitet vid svårigheter och kriser i livet, dels kan det stärka den egna självbilden och känslan av tillhörighet (Shannon, 2012; Johansson, et al., 2009). En viktig aspekt med avseende på äldre är också förmågan att hantera förändringar. Förändringar i den fysiska omgivningen kan bland äldre oftare leda till ökad stress och oro. Sociala nätverk och deltagande är då särskilt viktiga för att främja känslan av trygghet och stöd. Inom litteraturen beskrivs äldres sociala band, nätverk och aktiviteter, och dess relation till plats på många olika sätt. Med avseende på ”äldrevänlig” planering finns också några gemensamma beröringspunkter. Aspekter som i anknytning till äldres möjligheter till ett aktivt socialt liv ofta framhävs är deltagande och mötesplatser (Alley, et al., 2007; Fitzgerald & Caro, 2014; Gilroy, 2008; Wiles, et al., 2009).

Deltagande

Socialt deltagande; att kunna delta i fritids- och sociala, kulturella och spirituella aktiviteter i en gemenskap är av yttersta betydelse för att bibehålla den egna självkänslan. Det är också en förutsättning för att bibehålla sociala kontakter med andra. Deltagande handlar förstås om tillgänglighet. Att få tydlig och bra information, att kunna nå och ha tillträde till mötesplatser och lokaler (Neal & DeLaTorre, 2013; Shannon, 2012; Kalache & Plouffe, 2007). Men deltagande handlar också om möjligheterna att ha ett medborgerligt engagemang. Det handlar både om medborgardeltagande inom planering men också att vara aktiv inom föreningslivet. En central del av WHO:s arbete med äldrevänlig planering sker utifrån devisen att äldre aktivt bör involveras i frågor som rör dem. Här uttalas också ett behov av att utveckla strategier för att involvera de äldre som sällan hörs inom planeringssammanhang (Neal & DeLaTorre, 2013; Kalache & Plouffe, 2007).

Att planera för det sociala livet: mötesplatser

Ökad ålder kan ofta komma att innebära ett minskat socialt nätverk (Hockey, et al., 2013; Wiles, et al., 2009). Social gemenskap är dock en fortsatt viktig beståndsdel för äldres hälsa och livskvalitet. Olika former av mötesplatser kan därför fylla en stödjande funktion för människors möjligheter att knyta kontakter och sociala band (Gilroy, 2008; Hockey, et al., 2013; Mahmood, et al., 2012; Nilsson, et al., 2009). Men äldre är också en varierad grupp med olika behov, förutsättningar och intressen. Därför behövs också ett varierat utbud av platser för sociala möten (Nilsson, et al., 2009). Det finns dock vissa gemensamma faktorer

som i hög grad påverkar hur äldre uppfattar och använder sig av mötesplatser. En sådan faktor är till exempel avstånd till bostaden, där kortare avstånd uppmuntrar till deltagande (Mahmood, et al., 2012; Nilsson, et al., 2009). En annan faktor är graden av tillgänglighet, både i fråga om lokalisering och transportlösningar, men också i fråga om utbud av aktiviteter (Stamblewski, 2008). Platser vilka känns livfulla, med en genomströmning av människor bidrar till upplevelsen av trygghet, och är således en viktig faktor i fråga om lokalisering av mötesplatser (Gilroy, 2008). Ett viktigt steg för att stärka och utveckla mötesplatser med hänsyn taget till äldre är följaktligen att identifiera potentiella barriärer, fysiska likväl som sociala, vilka kan hindra äldres möjligheter att nå mötesplatser och delta i stadslivet (Nilsson, et al., 2009; Stamblewski, 2008).

Tillgänglighet & mobilitet

Tillgänglighet, i dess bredaste bemärkelse, har stor inverkan på äldres livskvalitet, autonomi och känsla av självständighet. Utifrån ett äldreperspektiv har tillgänglighet ofta kommit att handla om anpassade miljöer och bostäder för trygg framkomlighet. Tillgänglighet har dock inte bara en fysisk dimension, utan även en mental. För att fånga in det breda spannet av vad tillgänglighet innebär kan det därför förstås som ”tillgång till möjligheter”. Tillgänglighet handlar därmed om vilka förutsättningar som finns för äldre att delta i stadslivet (Phillips, et al., 2005).

De allra flesta kommer under sitt liv inte att uppleva svåra funktionshinder eller handikapp, men åldrande medför ändå vissa fysiska begränsningar. Att vara fysiskt aktiv, att vara mobil i staden och ta sig runt kan därför bli en större utmaning (Phillips, et al., 2005). Det råder idag enighet kring att mobilitet, eller rörlighet, är nära sammankopplat till äldres välmående och möjlighet till ett aktivt liv då mobilitet också ger en större ”tillgång till möjligheter”. Mobilitet är i sin tur en funktion av fysiska, psykologiska och sociala aspekter. Det handlar dels om olika typer av resande för att nå människor och platser, och att vara en del av en gemenskap. Det handlar också om den mentala upplevelsen av att *kunna* göra en resa, eller upplevelsen av att ha god tillgång till service (Metz, 2000). Dessa två aspekter kommer att utvecklas nedan.

Transport

Goda och tillgängliga transportmedel påverkar i hög grad äldre människors möjligheter att fortsatt vara aktiva och självständiga genom livet (Phillips, et al., 2005). Förutom goda kollektiva färdmedel lyfts också inom litteraturen betydelsen av promenadvänliga miljöer (Gilroy, 2008). Stamblewski (2008, s. 14) definierar promenadvänlighet på följande vis:

Promenadvänlighet innebär att utbud och service finns inom promenadavstånd, att infrastrukturen är utformad så att man kan gå tryggt och säkert, samt att fotgängaren har olika valmöjligheter när det gäller att ta sig till ett visst mål.

Att gå är ett billigt och hållbart sätt att transportera sig på. Det kan bidra både till bättre hälsa och möjligheter till social interaktion. Promenaders positiva effekter har också anammats av många städer som just satsar på att skapa promenadvänliga miljöer (Shannon, 2012). Ur ett

äldreperspektiv är promenadvänliga städer särskilt viktiga då promenader utgör den vanligaste formen av fysisk aktivitet bland äldre. Faktorer som inverkar på promenadvänlighet med hänsyn till äldre är till exempel boendetäthet, variation i utbud och service, vägförbindelser, estetik, samt säkerhet och trygghet i trafikmiljön. Att skapa stödjande promenadvänliga miljöer handlar därför i grund och botten om att det ska vara enkelt, tryggt och bekvämt att ta sig fram. Barriärer som kan utgöra hinder för äldre är till exempel trafik samt risk och oro för fallolyckor (Shannon, 2012; Stamblewski, 2008).

Äldre är en av de mest sårbara grupperna i trafikmiljön. Att inte känna sig säker och trygg ute i trafiken, vare sig som bilist, cyklist eller fotgängare, påverkar rörelsefriheten negativt och kan leda till ökad isolering. Ett stort trafiksäkerhetsproblem med hänsyn till äldre är fallolyckor som ofta leder till allvarliga besvär. Hastighet och trängsel på gång- och cykelbanor, beläggning på trottoarer och gator samt ljussättning har alla stor inverkan på risken för fallolyckor (Shannon, 2012; Stamblewski, 2008; Stockholms stad, 2014d). Åtgärder vilka istället kan ha positiv inverkan på äldres säkerhet i trafikmiljön är övergångsställen, trafikljus i korsningar och separerade gång- och cykelbanor.

Service

Tillgänglighet handlar också i hög grad om utbud av service och faciliteter. Att ha god tillgänglighet till shopping, sjukvård, vänner och familj samt andra stödjande funktioner har stor betydelse för äldres mentala upplevelse av att vara mobil. Att kunna göra sina egna dagliga inköp betyder mycket för känslan av kontroll över vardagen och självständighet (Stamblewski, 2008). Service innefattar allt från mataffärer, detaljhandel, bibliotek, apotek, frisör, vård, kultur- och nöjesfaciliteter. Vissa studier pekar på att närhet till dagligvaruhandel och primärvård eller vårdcentral är särskilt viktigt (Gilroy, 2008; PRO, 2012b). Tillgänglighet till service behöver dock inte alltid innebära att det ska finnas på gångavstånd. Goda kollektiva förbindelser likväl som alternativa lösningar, till exempel hjälp att få skjuts eller hemleveranser, påtalas som möjliga alternativ (PRO, 2012b).

Regelverk

Det finns idag en rad regler och ramverk som berör tillgänglighet i den fysiska miljön. Syftet med dessa är att människor ska kunna delta i samhället på lika villkor, vare sig man använder rullator, käpp eller rullstol. Den byggda miljön ska också vara tillgänglig för personer med nedsatt syn eller hörsel. De svenska lagarna om tillgänglighet bygger på *FN-konventionen* om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I *plan-och bygglagen* och i *plan-och byggförordningen* ställs övergripande krav på tillgänglighet för personer med nedsatt rörelse eller orienteringsförmåga. Därtill finns *boverkets byggregler* som innehåller tillämpningsföreskrifter till lagen och förordningen (Boverket, 2015). *Enkelt avhjälpta hinder, HIN*, innebär att enkelt avhjälpta hinder ska åtgärdas i lokaler dit allmänheten har tillträde, dvs. publika lokaler och allmänna platser. Bestämmelsen syftar till att med förhållandevis små åtgärder öka tillgängligheten i befintliga miljöer. Tillgänglighetskrav ska därmed inte bara åberopas nya byggnationer och platser (Boverket, 2014b). Tillgänglighet på allmänna platser,

ALM, styr istället hur *nyanlagda* platser skall göras tillgängliga och användbara (Boverket, 2015).

Närmiljö och boende

Äldre vistas mer i bostaden och i närmiljön än andra (PRO, 2013b). Det är därför av särskilt stor betydelse att dessa miljöer är trygga, väl fungerande och anpassade efter äldres egna önskemål (Kärnekull, 2011). Med närmiljö menas:

[...]den miljö som finns i nära anslutning till bostaden och som man själv upplever vara inom bekvämt gångavstånd från bostaden, så som grannskap, stadsdel eller dylikt (Stamblewski, 2008, s. 14).

Studier av vilka egenskaper äldre värderar i närmiljön påvisar att äldre uppskattar lummighet, grönska, lugn och upplevelsen av trygghet (Nilsson, et al., 2009). Därtill värderas en trevlig och ren miljö samt tillgång till viloplatser (Kalache & Plouffe, 2007). En trygg och stöttande boendemiljö anpassad efter de egna önskemålen har också stor betydelse för äldres hälsa, känsla av självständighet och autonomi (Kärnekull, 2011). Följande kommer aspekter av äldres boende samt trygghet i närmiljön att särskilt belysas.

Äldres boende

Antalet äldre kommer under de närmaste årtiondena att öka kraftigt (PRO, 2012a). Att bygga och planera bostäder för den äldre befolkningen är därför en angelägen fråga. Mycket pekar på att det finns ett samband mellan boende, äldres hälsa och autonomi, där stor vikt ges åt aspekter av valfrihet och trygghet i boendet (PRO, 2013a). Det kan däremot inte nog belysas att äldre inte är en homogen grupp. Det finns dock vissa generella drag i frågor om hur och var äldre vill bo. De allra flesta bor kvar i sitt ordinära boende livet ut, och vissa anpassar därför bostaden för att ha möjlighet att bo kvar. Andra, i sin tur, flyttar till faciliteter som är helt anpassade till de omsorgsbehov man kan behöva med stigande ålder. Äldre efterfrågar däremot fler typer av boenden som kan erbjuda en större trygghet än vad de ordinära bostäderna på marknaden kan tillhandahålla, men som ändå inte är permanenta vård- och omsorgsboenden (Kärnekull, 2011; PRO, 2013b). Exempel på sådana boenden är äldrebostäder för personer över en viss ålder, samt trygghetsbostäder vilka har vissa gemensamhetsutrymmen och aktiviteter (PRO, 2013b). Det finns bland äldre i Sverige också ett ökat intresse för kollektiva och kooperativa boendeformer, som till exempel byggemenskaper och bogemenskaper (PRO, 2013a).

Av alla hushåll i Sverige är äldre den grupp som lägger störst andel av sin inkomst på boendet (PRO, 2013b). I många kommuner råder stor bostadsbrist, vilket slår hårt mot de äldre som inte orkar med ett arbetskrävande hus, eller lägenhet och som vill flytta till en hyresrätt som alternativ. Dessutom är många bostäder i det ordinarie bostadsbeståndet inte tillgängliga med avseende på till exempel trappor och hiss (Björk, et al., 2013; PRO, 2013b). Många av de anpassade boendena som finns på bostadsmarknaden är dock dyra och generellt i landet pekas det på att det finns för få boendalternativ för äldre (PRO, 2013b). Denna obalans där äldre

med låg inkomst inte har möjlighet att flytta till tillgänglighetsanpassade bostäder kan leda till bostadssegregation med ökad isolering som följd (Almnäs, 2014).

Trygghet och säkerhet

Att känna sig säker och trygg, både innanför och utanför hemmet, är av stor betydelse för den egna självständigheten och för att fortsatt kunna vara fysiskt och socialt aktiv. Äldre, och särskilt äldre kvinnor, är den åldersgrupp som känner sig minst trygga i samhället. Det kan härröras till en möjlig sårbarhet hos äldre vad gäller till exempel fysisk förmåga (Shannon, 2012). Att oroa sig för våld kan vara ett stort hinder för att ta sig ut ur bostaden, särskilt gäller det på kvällarna. Det finns dock vissa förutsättningar som bidrar till ökad känsla av trygghet. Exempel på sådana är att man bor i ett sedan länge välkänt område, att man har god relation till sina grannar, samt att närmiljön är välskött. Oro över att vistas i närområdet och i utemiljön handlar dock inte bara om upplevd och faktiskt risk för brott. Annan typ av oro och osäkerhet i närmiljön kan uppstå av att man känner sig utsatt på grund av nedsatt rörlighet. Isolerade platser och platser utan sittmöjligheter upplevs ofta som osäkra med avseende på risk för att bli utsatt för brott men också avseende att ingen skulle komma till undsättning ifall någonting skulle hända. Med hänsyn till detta blir även skötsel av gångbanor, snöröjning och säkra färdvägar av betydelse för tryggheten i vardagen (Johansson, et al., 2009; Stamblewski, 2008).

Kapitel 5. Planering för social hållbarhet: Sociala konsekvensanalyser

I tidigare kapitel belystes att världens befolkning åldras och urbaniseras. Detta ställer nya slags krav på planering, både i fråga om att främja en socialt hållbar stadsutveckling samt att planera och utforma städer som möter den åldrande befolkningens behov. Ett analysverktyg för att vid planering arbeta med det sociala hållbarhetsperspektivet är sociala konsekvensanalyser. Dessa används vid planerade förändringar som kan komma att påverka människors liv (Olsson, 2006). Därtill kan sociala konsekvensanalyser användas i olika kontexter och med olika syften. Ett utpräglat användningsområde för sociala konsekvensanalyser är att lyfta traditionellt marginaliserade och sårbara grupper i samhället, så som till exempel barn och äldre (Vanclay, 2003). Då syftet är att i senare kapitel undersöka sociala konsekvensanalyser som ett verktyg för att arbeta utifrån ett äldreperspektiv inom planeringen, ges i följande kapitel en introduktion till sociala konsekvensanalyser och dess användningsområde, samt en praktisk inblick från Göteborgs stads arbete med sådana. Med utgångspunkt i litteraturen görs därefter en sammanvägning av de moment som rekommenderas för en social konsekvensanalys. Kapitlet börjar med en introduktion till fysisk planering och planer som styrmedel.

5.1 Planer som styrmedel

Fysisk planering: hur mark och vattenområden ska användas, var bebyggelse och infrastruktur bör lokaliseras och utformas, styrs i Sverige av plan- och bygglagen, PBL (Boverket, 2014c). I den finns att läsa:

I denna lag finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer (Boverket, 2014c).

Plan- och bygglagen är ett relativt flexibelt regelverk, både i fråga om vad planer bör innehålla men också i fråga om vilka metoder som kan användas i planprocesser. Tanken är att planeringen ska kunna anpassas till lokala villkor och behov. Lagen anger därtill att planering ska ske med hänsyn till både privata och allmänna intressen. De allmänna intressen och kvaliteter som inom planeringen bör främjas är: hälsa och säkerhet, kulturella och ekologiska värden, sociala frågor, estetik, miljö- och klimatomständigheter, tillgänglighet och universalitet i design- och utformning, tillväxt samt god resurshantering (Hedström & Lundström, 2013). Planering kan därför sägas beröra ekologiska, ekonomiska såväl som sociala aspekter av hållbarhetsperspektivet.

Plan-och bygglagen anger också att det är en kommunal angelägenhet att planlägga mark och vatten. Detta benämns som det *kommunala planmonopolet* och innebär att kommunerna har makten att bestämma om, var och hur planläggning skall ske (Boverket, 2014c; Hedström & Lundström, 2013). Ett av de instrument som kommunerna kan använda för att förverkliga utveckling av mark-och vattenområden är *detaljplaner*. Dessa är juridiskt bindande och bör alltid upprätthållas i samband med större förändringar i markanvändningen. I en detaljplan ges vidare en samlad bild över markanvändningen, och bedömningar görs av lämpligheten och konsekvenserna av planerade förändringar, i ett sammanhang.

Att ha en *översiktsplan* är en förutsättning för att arbetet med detaljplaner ska kunna ske effektivt. Översiktsplanen är inte juridiskt bindande men har en vägledande roll och anger grundragen för kommunens markanvändning och syn på framtida utveckling (Boverket, 2014a). I de fall där det inte finns en aktuell översiktsplan, eller när översiktsplanen inte berör frågor som är aktuella att reglera i en viss detaljplan, har kommunen möjlighet att istället upprätta *program* till underlag för detaljplaneringen. I ett sådant anges förutsättningar och mål för det kommande planarbetet. Till skillnad från detaljplaner är däremot program inte juridiskt bindande (Mattson, 2011).

För att bedöma konsekvenserna för genomförandet av en plan, miljömässiga likväl som sociala, ges inom ramverket för plan-och bygglagen samt miljöbalken *möjlighet* att utföra konsekvensanalyser (Larsson, 2010). Miljökonsekvensanalyser är därtill ett lagstadgat krav när genomförandet av en plan kan antas ha betydande miljöpåverkan (Boverket, 2006b). I varken plan-och bygglagen eller miljöbalken ställs dock liknande krav på att sociala konsekvenser ska beskrivas. Generellt saknar också frågor som rör social hållbarhet konkret stöd i plan-och bygglagen. I enighet med det kommunala planmonopolet blir det således upp till varje kommun hur dessa frågor bör hanteras (Larsson, 2010).

5.2 Sociala konsekvensanalyser (SKA)

Ett verktyg för att systematisera arbetet med social hållbarhet i förändringsprocesser eller inom planering är sociala konsekvensanalyser, även förkortat SKA (Göteborgs Stad, 2011b). Det finns egentligen ingen etablerad definition av sociala konsekvensanalyser, dess innehåll och dess process. Att den sociala konsekvensanalysen är tvärvetenskaplig till sin natur innebär också att det inte finns något särskilt teoretiskt ramverk att förhålla sig till.

Sociala konsekvensanalyser kan ändå förstås som ett metodologiskt förhållningssätt, eller en analysram, för att analysera, utvärdera och hantera sociala konsekvenser, både positiva och negativa, som kan tänkas följa i anslutning till planerade ingrepp eller åtgärder (Burdge & Vanclay, 1996; Vanclay, 2003). Analysen utgår från att någonting kommer att förändras som kan tänkas påverka socialt liv (Olsson, 2006). Viktigt i sammanhanget är att en social konsekvensanalys inte är en metod i sig, snarare bör det ses som en process för att hantera och begreppsliggöra sociala frågor (Burdge & Vanclay, 1996; Esteves, et al., 2012). Det betyder också att sociala konsekvensanalyser kan utföras i olika sammanhang, kontexter och för olika

ändamål (Vanclay, 2003). Processer där sociala konsekvensanalyser anses särskilt lämpliga är planer, program, projekt och policyer (Burdge & Vanclay, 1996). Det vill säga i processer där något ska göras eller inträffa (Olsson, 2006).

Sociala konsekvensanalysens definition och ursprung

Även om det inte finns någon allmänt vedertagen definition av vad som utgör en social konsekvensanalys har två internationellt erkända bidrag kommit att bli tongivande inom fältet: *International Principles for Social Impact Assessment* (Vanclay, 2003) och *Principles and guidelines for social impact assessment in the USA* (ICPGSIA, 2003). Båda härstammar från en nordamerikansk kontext där sociala konsekvensanalyser har en relativt stark ställning, både akademiskt och lagmässigt (Lockie, 2001). *International Principles for Social Impact Assessment* (framöver förkortat *International Principles*) har tagits fram av organisationen IAIA med syfte att skapa en internationellt vedertagen definition, samt internationella gemensamma riktlinjer för tillvägagångssätt och handhavande. En sådan ambition för dock med sig vissa svårigheter i fråga om att applicera riktlinjer i olika kulturella och lagmässiga kontexter. Riktlinjerna ska därför snarare förstås som underlag för utveckling av *nationsspecifika* riktlinjer och tillvägagångssätt (Vanclay, 2003). *International Principles* (Vanclay, 2003, s. 2) definierar sociala konsekvensanalyser på följande sätt:

Social Impact Assessment includes the processes of analysing, monitoring and managing the intended and unintended social consequences, both positive and negative, of planned interventions (policies, programs, plans, projects) and any social change processes invoked by those interventions.

Principles and guidelines for social impact assessment in the USA (framöver förkortat *US Principles*) är framtaget av *Interorganizational Committee on Principles and Guidelines for Social Impact Assessment* (ICPGSIA). Som namnet antyder är dessa riktlinjer specifikt framtagna för en amerikansk kontext samt inom ramen för dess miljölagstiftning NEPA (ICPGSIA, 2003). Enligt *US Principles* (ICPGSIA, 2003, s. 23) bör en social konsekvensanalys förstås som:

In the 2003 version, we continue to define social impact assessment in terms of efforts to assess, appraise or estimate, in advance, the social consequences that are likely to follow from proposed actions. These include: specific government or private projects, such as construction of buildings, siting power generation facilities, large transportation projects, managing natural resources, fish and wildlife; and preserving or leasing large tracts of land and the adoption of new policies and resulting plans and programs. The actions and their consequences are considered particularly in the context of the NEPA (P.L.91-190, 42 U.S.C. 4371 et seq) and state laws and regulations that reflect NEPA.

Vid en jämförelse av dessa två bidrag finns betydande skillnader rörande metodologiska frågor. En av de mer betydande skillnader är att US Principles lägger större vikt vid att i förväg analysera potentiella sociala konsekvenser, medan International Principles snarare vill se sociala konsekvensanalyser som en process vilka följer en förändringsprocess även efter dess implementering (Lockie, 2001). Den mesta av den litteratur som läst för denna studies räkning förespråkar dock att en SKA bör följa en hel process. På så vis ges större handlingsutrymme och möjlighet att påverka en förändringsprocess (Göteborgs stad, 2011c; Olsson, 2006; Vanclay, 2003).

Den sociala konsekvensanalysens värdegrund och användningsområde

I litteraturen går att finna flera exempel på sociala konsekvensanalyser användningsområden. SKA kan vara ett sätt att: förstå, hantera och kontrollera förändring; få en större förståelse för betydelsen av att hantera sociala frågor, få ökade möjligheter att i ett tidigt skede identifiera potentiella konsekvenser av ett projekt, samt ge stöd åt att i högre utsträckning informera och involvera olika aktörer (Burdge & Vanclay, 1996; Esteves, et al., 2012). Ett huvudsakligt syfte är dock att sociala konsekvensanalyser ska främja en mer hållbar och jämlik fysisk och social miljö. Sociala konsekvensanalyser har således ett utpräglat jämlikhetsideal med stark betoning på att synliggöra traditionellt marginaliserade och sårbara grupper i samhället, så som till exempel barn och äldre (Vanclay, 2003).

Ett användningsområde för sociala konsekvensanalyser, som fått fäste i Sverige, är att via så kallade barnkonsekvensanalyser synliggöra och lyfta barns behov inom planering och beslutsprocesser (Englundh, 2015). I litteraturen nämns likväl äldre som en grupp vilka bör ges särskild uppmärksamhet vid utförandet av en SKA (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003). Till skillnad från de utpräglade barnkonsekvensanalyserna finns dock få exempel på liknande sociala konsekvensanalyser utifrån ett äldreperspektiv.²

Med grund i det starka jämlikhetsideal som präglar sociala konsekvensanalyser förespråkas ofta medborgardeltagande inom ramen för analysen. Inom litteraturen pekar flera på betydelsen av att involvera medborgare genom hela processen (Buchan, 2003; Esteves & Vanclay, 2009; Esteves, et al., 2012; ICPGSIA, 2003). I praktiken har dock detta visat sig svårt att realisera (Esteves, et al., 2012). Därtill innefattar medborgardeltagande i sig viss problematik gällande till exempel deltagandenivå (från enbart konsultativ till medbestämmande där aktörer ska involveras genom hela processen) och representativitet (Arnstein, 1969). Även om medborgardeltagande anses vara ett viktigt element, behövs för ett sådant förfarande också tid och resurser (Esteves & Vanclay, 2009). Risken är annars att medborgardeltagandet blir enbart symboliskt (Arnstein, 1969).

² Ett svenskt exempel som hittats är en social konsekvensanalys för äldre framtagen av Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms Läns Landsting (numera tillväxt- och regionplaneförvaltningen) från 2001. Denna har tagits fram inom ramen för Regional utvecklingsplan i Stockholms län, RUFS med syfte att öka kunskapen om äldres befintliga och framtida situation i relation till RUFS (se vidare Beslik & Lönnroth, 2001).

Vad är en social konsekvens?

Det finns olika sätt på vilka sociala konsekvenser kan förstås. I litteraturen finns att utläsa vissa antaganden som det råder någorlunda enighet kring. Det grundläggande är att en social konsekvens följer av planerade förändringar som kan relateras till mänskligt liv. Därtill kommer att sociala konsekvenser kan vara; direkta eller indirekta, positiva eller negativa, avsedda eller oavsedda (Vanclay, 2002). Många publikationer rörande sociala konsekvensanalyser förespråkar relativt allmänt hållna och breda klassificeringar av sociala konsekvenser. Sociala konsekvenser relateras då till både mätbara variabler (t.ex. nyinflyttade) likväl som kvalitativa aspekter (t.ex. kulturella värden och normer (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003).

Det mest grundläggande är dock enligt Vanclay (2002) att en social konsekvens är något som faktiskt *upplevs* av ett samhälle eller av en individ. Sociala konsekvenser måste därför på något vis erfaras eller kännas. Dessutom, menar Vanclay (2002), är det viktigt att förstå skillnaden mellan en *social förändringsprocess* och en *social konsekvens*. I flera fall, menar författaren, har sociala förändringsprocesser felaktigt kommit att formuleras som sociala konsekvenser. Vanligt förekommande i sociala konsekvensanalyser är exempelvis att studera demografiska förändringar. Men en demografisk förändring i form av exempelvis befolkningsökning är i sig inte en social konsekvens. Däremot kan demografiska förändringar *orsaka* sociala konsekvenser, i form av till exempel bostadsbrist, rädsla och osäkerhet bland invånare. Om det i samhället råder en kapacitet och acceptans, *problemlösningsförmåga*, att hantera förändringarna, behöver inte heller de sociala förändringsprocesserna kännas av i forma av sociala konsekvenser (Vanclay, 2002). Huruvida en social konsekvens uppstår eller inte är därför kontextspecifikt.

I relation till den byggda miljön, antas den fysiska och sociala miljön ha ett dialektiskt förhållande. En förändring, eller en konsekvens, i den fysiska miljön kan leda till sociala förändringsprocesser och/eller sociala konsekvenser, och tvärtom (Vanclay, 2002). Ett exempel får förtydliga: Förtätning i den fysiska miljön kan exempelvis leda till befolkningstillväxt (*social förändringsprocess*) som i sin tur kan (*beroende på platsens/samhällets acceptans, kapacitet och förutsättningar*) resultera i förändringar i människors upplevda platstillhörighet och platsidentitet (*sociala konsekvenser*) (Vanclay, 2002).

Det råder en bred enighet kring att sociala konsekvenser är kontextspecifika, det vill säga att de bör bestämmas utifrån den givna platsen (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003). Därför motsäger sig också många utövare användandet av s.k. ”checklistor”. Det finns dock få konceptuella ramverk för att begreppsliggöra vad sociala konsekvenser *egentligen* innebär och hur de uppstår. Som ett resultat av detta, samt en ofta teknokratisk mentalitet bland utövare, har fokus i sociala konsekvensanalyser ofta kommit att bli på kvantifierbara sociala konsekvenser (Vanclay, 2002). Enligt Vanclay (2002) finns det därför en poäng med att använda listor med tänkbara sociala konsekvenser för att bland utövare vidga förståelsen för sociala konsekvensers breda spann. Det är dock i det närmaste omöjligt att fullständigt

kartlägga alla dimensioner av sociala konsekvenser, särskilt då sociala processer just tenderar att sätta igång en kedjereaktion av andra processer (Vanclay, 2002).

För att ytterligare förtydliga vad en social konsekvens innebär har ett antal sådana listats i tabell 1. Listor bör dock inte ersätta grundligt arbete och analys utan bör ses som orienterande (Vanclay, 2002). I nästa avsnitt ges därefter en mer praktisk inblick i hur sociala konsekvensanalyser använts i en svensk kontext.

Exempel på möjliga sociala konsekvenser

- Faktisk och upplevd hälsa.
- Mental hälsa och välbefinnande. Känslor av stress, oro, apati, depression, melankoli, förändrad självbild, generell självkänsla.
- Osäkerhet, att vara osäker kring effekterna av en planerad förändring.
- Upplösning av sociala nätverk.
- Identifiering och platsanknytning.
- Upplevd och faktisk sammanhållning inom en social gemenskap (community)
- Social differentiering och ojämlikhet, upplevda eller faktiska skillnader mellan olika grupper i samhället, eller skillnad i tillgång till resurser.
- Autonomi, förändringar i en individs självständighet och oberoende.
- Upplevelse av stigmatisering, känslan av att vara "annorlunda" eller att vara socialt exkluderad eller marginaliserad.
- Upplevd kvalitet i boendemiljön, i form av damm, ljud, riskfaktorer, lukter, vibrationer, säkerhet, närvaro av främlingar, pendlingsavstånd.
- Faktisk kvalitet i boendemiljön, och estetisk kvalitet.
- Tillgång till bostäder.
- Upplevelse av fysisk kvalitet på bostäder.
- Störningar i dagliga göromål.
- Möjligheter till rekreation-och rekreationsfaciliteter.
- Faktiskt och upplevd känsla av trygghet och säkerhet
- Förändrad demografisk struktur inom närområdet (the community).
- Deltagande i beslutsfattande.
- Jämlikhet avseende konsekvenser. Uppfattningar om rättvisa i fråga om fördelningen av konsekvenser i närområdet (the community).
- Den fysiska infrastrukturens duglighet och funktion, konsekvenser på den befintliga infrastrukturen.
- Den sociala infrastrukturens duglighet, förändringar i tillgång och efterfrågan på social service och anordningar som t.ex. utbildning, polis, bibliotek, socialtjänst, m.m.

Tabell 1. Exempel på möjliga sociala konsekvenser beskrivna i Vanclay (2002, s. 200-208). Författarens översättning.

Erfarenheter från Göteborgs stad

Göteborgs stad är en kommun som jobbar aktivt och strategiskt med frågor som rör social hållbarhet i stadsutveckling. Under paraplybegreppet ”S2020” har Göteborgs Stad satt som mål att lyfta de sociala aspekterna till samma nivå som ekologiska och ekonomiska frågor. Tanken är att S2020 ska genomsyra all kommunal verksamhet; från nämnder, förvaltningar till bolag. Målet anges vara att minska segregationen och verka för att se staden som en ”helhet” (Göteborgs Stad, 2014). En grupp som fått särskild uppmärksamhet inom ramen för detta arbete är barn-och ungdomar. Skälet är att det inom staden identifierats att invånare upp till 18 år i vissa stadsdelar utgör en betydande del av befolkningen. Vidare anges betydelsen av att integrera ett barnperspektiv i den fysiska planeringen då barn har begränsade möjligheter för inflytande och påverkan.

Som ett sätt att föra in frågor om social hållbarhet och barnperspektivet i stadsplaneringen har Göteborgs stad utvecklat tre verktyg; en webbaserad kunskapsbank, ett verktyg för social konsekvensanalys (SKA) samt ett verktyg för barnkonsekvensanalys (BKA). Satsningen på konsekvensanalyserna innebär i korthet att relatera fysisk planering till frågor rörande social hållbarhet och, i BKA, särskilt utifrån barn-och ungas perspektiv. Syftet är att analysmodellerna ska utgöra processtöd och generera beslutsunderlag i olika skeden av planprocessen. En viktig förutsättning för arbetet med social hållbarhet och barnperspektivet inom planeringen har varit starka politiska direktiv. Processen att ta fram verktygen har sedan drivits av stadsbyggnadskontoret på kommunen (Intervju SBK, Göteborgs stad, 2015).

Nedan följer resultatet av den intervju som gjordes på stadsbyggnadskontoret i syfte att öka förståelsen för det praktiska framtagandet och användandet av konsekvensanalyser. Viktiga synpunkter som kom fram var bland annat vikten av gemensamt kunskapsbyggande, samverkan samt betydelsen av att kunna påverka frågor rörande social hållbarhet i tidiga skeden i en planprocess.

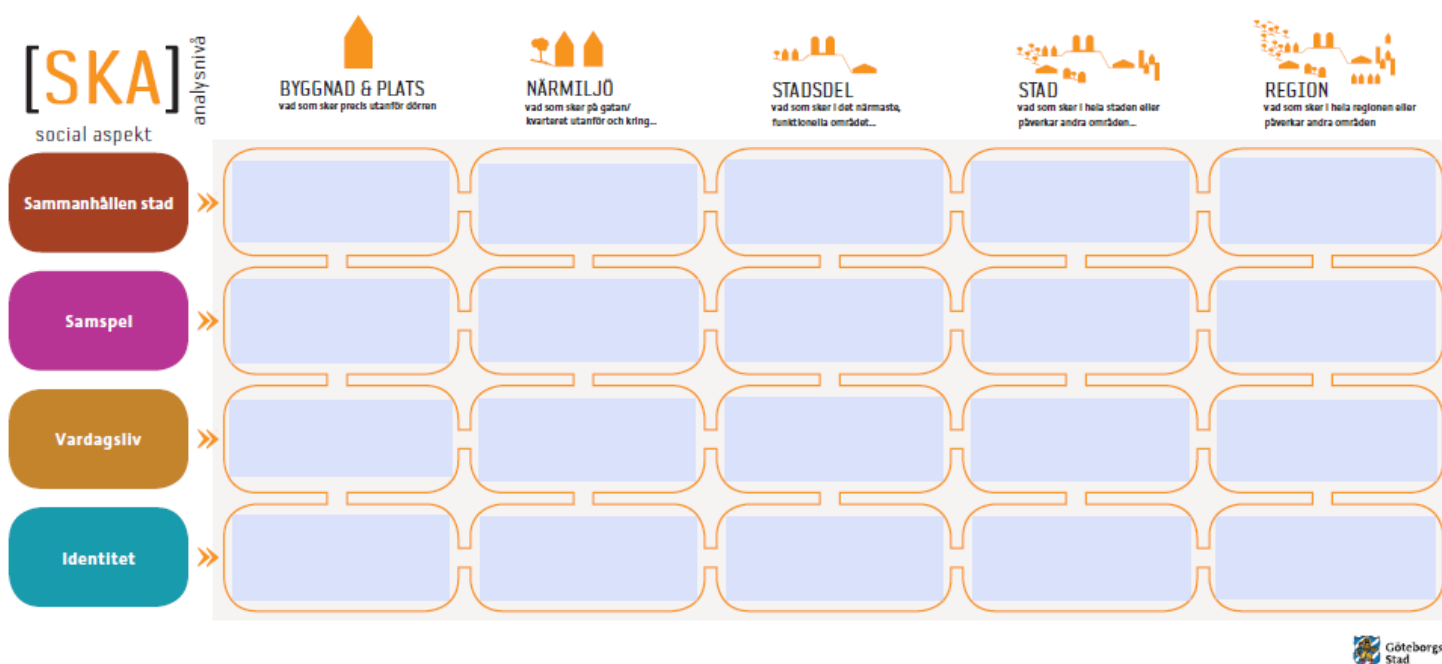
Framtagande av analysmodellen: kunskapsbyggande och nätverk

Arbetet med att ta fram en analysmodell för sociala konsekvenser tog, enligt informanterna på Göteborgs stad, sin utgångspunkt i att titta på hur den byggda miljön kan påverka det sociala livet i en stadsdel. Mer specifikt kom syftet att bli att undersöka kopplingen mellan fysisk planering och sociala konsekvenser. Redan tidigt i processen, menade informanterna, gjordes en sådan tydlig avgränsning till att behandla sociala hållbarhetsfrågor utifrån den fysiska miljön.

Framtagandet av en analysmodell för sociala konsekvenser kom att bestå av två delar; att ta fram ett användbart analysverktyg som kunde implementeras vid stadens fysiska planering, samt att definiera social hållbarhet utifrån Göteborgs stads specifika utmaningar och behov. I detta arbete involverades därför flera aktörer vilka fick ge synpunkter på vilka aspekter av social hållbarhet som ansågs vara viktiga att integrera i arbetet. Exempelvis involverades forskare, planerare samt olika förvaltningar inom staden. Processen inbegrep workshopar, seminarier samt samtal och träffar med olika grupper. Därtill ordnades öppna seminarier

för berörda personer i olika förvaltningar samt forum där frågor kunde diskuteras. För att närmare utvärdera det praktiska förfarandet avseende de sociala konsekvensanalyserna genomfördes workshops där deltagarna gavs möjlighet att analysera praktiska case.

Inom ramen för arbetet med social hållbarhet och framtagandet av ett analysverktyg, menade informanterna, ägde en gemensam kunskapsprocess rum. Det övergripande arbetet hölls ihop av stadsbyggnadskontoret och projektet S2020, men därtill organiserades arbetet till stor del i nätverk. Resultatet blev enligt informanterna att man fick till en process där olika aktörer inom staden fick samlas kring frågor rörande social hållbarhet, något man tror inte annars hade skett. I den processen, är uppfattningen, utvecklades också ett gemensamt språk där aktörer inom kommunen idag kan arbeta självständigt med frågorna. Sammantaget har arbetet inneburit att Göteborgs stad har definierat social hållbarhet utifrån fyra teman; sammanhållen stad, samspel, vardagsliv, och identitet. Därtill har staden tagit fram ett analysverktyg, i form av en matris, för att systematisera arbetet med dessa frågor (se figur 3 nedan).

Figur 3. Matris för SKA: analysmodell för social konsekvensanalys. Framtagen av Göteborgs stad (2011b).

Matrisen

Resultatet av det omfattande arbetet kom att mynna ut i en analysmodell i form av en matris (Se figur 3 ovan). Matrisen innefattar den av Göteborgs stad valda kategorisering av social hållbarhet i relation till den fysiska miljön. Förutom dessa huvudaspekter, eller analyssysteman, på social hållbarhet används matrisen också utifrån en skalaxel, från husnivå till region. Syftet är att på så vis få en sortering och systematisering av arbetet med sociala hållbarhetsfrågor.

En viktig aspekt av matrisen, som noga poängteras av informanterna på stadsbyggnadskontoret, är att den inte ska förstås som en metod. Matrisen ska istället förstås just som ett analysverktyg, eller ett ramverk för arbete med social hållbarhet. Följaktligen finns inte heller några exakta riktlinjer för hur arbetet med social hållbarhet ska se ut i en plan. Det medges också av informanterna att detta i sin tur kan upplevas frustrerande vid det praktiska arbetet. Därtill, vill man också noga poängtera, innebär införandet av matrisen på intet sätt att alla berörda aktörer blir nöjda. Emellertid finns med analysmodellen möjlighet att tidigt belysa potentiella målkonflikter samt fånga upp platsers sociala förutsättningar och hur dessa påverkar människor.

Implementering: Samverkan och rutiner

Processen för den sociala konsekvensanalysen, berättade informanterna, börjar med att handläggare identifierar vilka aktörer som bör involveras samt vilken kunskap som finns om den berörda platsen. Hur många som involveras menade informanterna beror på planens och platsens komplexitet, något som stäms av i ett tidigt skede. En sådan tidig avstämning är viktig, menade informanterna. Dels för att bedöma graden av ambitionsnivå, dels för att bedöma vilka resurser som kan tänkas behövas.

Tillämpningen av sociala konsekvensanalyser och barnkonsekvensanalyser har framförallt skett i samband med detaljplanearbete. Syftet är dock att analysen skall implementeras i alla planprojekt. I realiteten, menar informanterna, har de sociala konsekvensanalyserna också tillämpats med olika ambitionsnivåer. En miniminivå är dock att det i planbeskrivningen ska föras ett resonemang kring de sociala hållbarhetsfrågorna. Eftersom analysmodellen är relativt ny, och planprocesser i regel är långa, har hitintills få processer nått hela vägen. Däremot upplever man att det i stor utsträckning jobbas med planarbete på sätt som inte gjordes före analysmodellernas tillkomst.

En viktig aspekt av arbetet med social hållbarhet och analysmodellerna, menar informanterna på Göteborgs stad, är det förvaltningsöverskridande samarbetet. En stor del av det pågående implementeringsarbetet handlar om att förankra arbetet hos olika aktörer samt få dessa att samverka. Det är, menar informanterna, viktigt att olika aktörer "hakar i" och förstår varandra. Därmed kan analysmodellen i stor utsträckning också förstås som en process som handlar om samverkan. Som ett led i detta arbetar därför en förvaltningsöverskridande grupp med implementering, vidareutveckling och rutiner. Samverkan, i frågor rörande social hållbarhet och barnperspektivet, anses vara avgörande för kvalitativa resultat.

Betydelsen av att tidigt påverka

Att tidigt få in frågorna rörande social hållbarhet och barnperspektivet i planprocessen menade informanterna var väldigt viktigt. Ju tidigare frågorna lyfts, desto större möjlighet finns också att de kan påverka en plan. Med avseende på social hållbarhet och barnperspektivet kan dessa aspekter upplevas som abstrakta och svåra att få in inom planering. Risker är då att dessa perspektiv också negligeras. Målformuleringar är ett sätt, menar informanterna, att integrera frågor som ofta tenderar att falla bort. Genom att tydligt och strukturerat arbeta med målformuleringar finns möjlighet att ständigt kunna återkomma till dessa i en planprocess. På så vis får de sätta målen, här med syfte på social hållbarhet och barnperspektivet, också en större tyngd. I realiteten har det däremot visat sig att målformuleringarna i det praktiska arbetet varit det svåraste momentet att genomföra. Inte sällan görs bara själva konsekvensanalysen och utvärderingar utan de föregående stegen. Risker med ett sådant förfarande, menar informanterna, är att man ofta fastnar i processer för uppföljning och kontroll. Lika viktigt, menar man, är att i tidiga skeden i planprocessen försöka inspirera, hitta nya lösningar, perspektiv och arbetssätt. Följande avsnitt och kapitel avser att lägga grunden till sådana ”nya” arbetssätt.

5.3 Att göra en SKA: En sammanvägning

Det finns idag inget vedertaget tillvägagångssätt för sociala konsekvensanalyser. Med utgångspunkt i ovan nämnd litteratur, praktiska exempel samt utifrån material från Göteborgs stad har därför en egen syntes, eller en sammanvägning av arbetsgången i en SKA gjorts (se figur 4 för en överblick av arbetsgången). Målet har varit att skapa en samlad bild över vilka steg som rekommenderas. I realiteten har dock främst kunskap hämtats från Göteborgs stad. Anledningen är framför allt att Göteborgs stads modell är anpassad till en svensk planeringskontext. Därtill, finns inte så många exempel på svenska myndighetsutövare vilka systematiskt arbetar med just sociala konsekvensanalyser (Olsson, 2006). För att få ytterligare insikter i hur platser kan analyseras har material från Boverket använts.

I litteraturen går att finna vissa gemensamma riktlinjer vad gäller utövandet av en social konsekvensanalys. En sådan gemensam riktlinje är till exempel att en SKA bör utföras i samverkan mellan olika aktörer, och således helst inte utföras av en enda person. Syftet är att kunna fånga in och spegla så många aspekter och perspektiv som möjligt i analysen. Det finns också en gemensam hållning att sociala konsekvensanalyser inte bör ses som linjära, snarare bör de förstås som iterativa processer. Däremot råder delade meningar om graden av systematik i hur en SKA bör genomföras. Göteborgs matris, till exempel, anger ett ramverk med en specifik ordning och med analysteman att utgå ifrån (Göteborgs Stad, 2011b). Den styr därför både processen och innehållet. Andra, likt rekommendationerna i International Principles (Vanclay, 2003) anger ingen specifik ordning. Istället presenteras enbart en lista på vad en SKA bör innehålla.

Nedan följer en syntes av arbetsgången i en social konsekvensanalys. I pedagogiskt syfte redovisas de olika momenten separat.

Moment vid utförandet av en SKA: en sammanvägning

Moment ett: kunskapsinventering

I den första fasen i en SKA görs en kartering av det befintliga sociala livet på platsen. Målet är att skapa en samlad bild över platsens förutsättningar, värden och behov.

Kunskapsinventering

Ett viktigt första steg i en SKA är att samla in relevant kunskap om den för förändringsförslaget aktuella platsen, området eller miljön. Denna första fas handlar i mångt och mycket om att lära känna en plats och förstå dess sociala värden och fysiska karaktär. Målet är således att skapa en samlad bild av befintliga kvaliteter och brister. Här ingår också att identifiera särskilda målgrupper eller aktörer som kan komma att påverkas av förslaget (Göteborgs stad, 2011c; ICPGSIA, 2003). Möjliga frågor att ställa i anslutning till inventeringen är:

- Vilken kunskap finns om platsen idag?
- Finns det viktig kunskap som saknas? Hur ska den informationen inhämtas?
- Vilka grupper kan eller bör kontaktas för att delge sin kunskap?
- Hur används platsen idag? Skiljer sig användandet beroende på årstid, veckodag och tid på dygnet?
- Vilka kvaliteter och brister finns? Både utifrån platsens fysiska karaktär och platsen som livsmiljö.
- Vem/vilka kommer att beröras av förändringsförslaget?
- Vilken relation har området till omgivningen? Hur ser omgivningen på den aktuella platsen (Göteborgs Stad, 2011; Göteborgs stad, 2011-2013; Boverket, 2006a)?

Om den sociala konsekvensanalysen syftar till att belysa särskilda grupper kan även följande frågor ställas:

- Hur fungerar platsen idag för den särskilt utpekade målgruppen?
- Hur inhämtas deras synpunkter (Göteborgs stad, 2011b)?

Insamlingen av kunskap kan göras på flera sätt, till exempel med hjälp av:

- Statistiskt underlag, befolkningsprognoser och geografiska informationssystem.
- Kartanalys.
- Intervjuer, samtal med tjänstemän, boende eller andra aktörer som besitter relevant kunskap om platsen.
- Dialog med invånare, potentiellt som en del av ett utökat invånardeltagande.
- Studier av den byggda miljöns karaktär (Boverket, 2006a; Göteborgs stad, 2011c).

Att använda en kombination av metoder, så kallad triangulering, genererar inte bara olika typer av data. Det bidrar också till en bättre helhetssyn (Esteves & Vanclay, 2009). Kvantitativa beskrivningar kan till exempel ge underlag för diskussion medan kvalitativa kan uttrycka normativa värden så som problem och kvaliteter. Vilken metod som är lämpligast bör utgå från den aktuella platsens eller miljöns förhållanden och förutsättningar. Även ambition, resurser samt syfte med analysen styr vilka metoder som bör användas (Boverket, 2006a; Göteborgs stad, 2011-2013).

Analys av inventeringsmaterial och målformulering

Ett nästa steg blir att analysera inventeringsmaterialet. Olika utövare skiljer sig åt med avseende på hur arbetet med inventeringen och analysen av inventeringsmaterialet bör sorteras och systematiseras. Enligt somliga bör de aspekter och sociala frågor som skall behandlas i en social konsekvensanalys i bästa fall utarbetas i samband med inventeringen (Vanclay, 2002). Detta då de sociala konsekvenser vilka blir aktuella för analysen skiljer sig åt beroende på kontext. Andra, likt Göteborg stads (2011b) matris, anger ett ramverk med teman som både vägleder samt sorterar resultaten från inventeringen.

Kunskapsinventeringen och analysen kan också mynna ut i en behovslista, eller i målformuleringar, för den aktuella platsen. Behovslistan kan användas för att tydligt peka ut mål och prioriteringar för den planerade förändringen. Behovslistan och de satta målen kan vara övergripande såväl som mer detaljerade och avgränsade men bör formuleras fristående från andra värden (Göteborgs stad, 2011c). I en planprocess har detta steg som syfte att förankra de sociala frågorna i processen. Ju tidigare dessa formuleras, desto bättre är också möjligheterna till påverkan (Intervju, Göteborgs stad, 2015-02-02.).

Moment två: åtgärder och planerade förändringar

Utifrån föregående moment formuleras förslag på hur det sociala livet på den aktuella platsen kan förändras eller förstärkas, samt identifiera vilka som har ansvaret för att åtgärderna genomförs. I de fall där konsekvensanalysen kommer in i ett relativt sent skede i processen beskrivs i denna del vilka planerade förändringar som är aktuella.

Åtgärder och formulerande av (plan)förslag

Med stöd i den kunskap som samlats in under inventeringen formuleras nu förslag på åtgärder (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003). I en planprocess ligger detta steg till grund för formulerandet av planförslag (Göteborgs stad, 2011c). Det handlar alltså om att formulera åtgärder för hur det sociala livet i det aktuella området kan förändras eller förstärkas. Steget innebär också att identifiera vilka aktörer som ansvarar för att dessa åtgärder ska förverkligas samt när det ska ske.

Till hjälp för detta steg kan man utgå från följande frågor:

- Vilka åtgärder behövs för att tillgodose de inventerade sociala aspekterna?
- Vilka brister ska åtgärdas? Vilka kvaliteter ska uppnås?
- Vem har ansvar för åtgärderna?
- Hur och när ska åtgärderna genomföras (Göteborgs Stad, 2011b; Göteborgs stad, 2011c)?

I detta skede är det även viktigt att avgöra vilka slags åtgärder som inte kan hanteras inom ramen för den aktuella processen. De aspekter som anses viktiga men som inte är möjliga att hantera bör föras vidare till den part som kan hantera frågan. De åtgärder och behov som ändå inte är möjliga att tillgodose bör föras vidare till konsekvensanalysen (Göteborgs Stad, 2011b; Göteborgs stad, 2011c).

Planerade förändringar

Möjligheter till påverkan är som störst ju tidigare i en förändringsprocess som frågor om social hållbarhet lyfts. I de fall där det ändå finns ett redan relativt färdigt förslag, kan förslaget presenteras under denna rubrik (ICPGSIA, 2003). Även om möjligheterna till att påverka minskar finns det även i senare skeden potential att påverka mindre detaljer. Dessutom kan den information som erhållits fortfarande vara relevant för det fortsatta arbetet med förslaget. Därtill kan de synpunkter som uppkommit tillvaratas för framtida förändringsförslag och informera andra sociala konsekvensanalyser och förändringsprocesser (Göteborgs stad, 2011c). I det här skedet kan även fler alternativ utarbetas och presenteras, till exempel nollalternativ (ICPGSIA, 2003).

Moment tre: konsekvensanalys

Vid själva konsekvensanalysen analyseras de sociala konsekvenserna av ett förändringsförslag. Analysen bygger på vad som kommit fram under tidigare kunskapsinhämtning och kan ses som en sammanvägning av de tidigare faserna (Esteves & Vanclay, 2009; Göteborgs Stad, 2011b; ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003).

Utifrån de sociala aspekter, värden, kvaliteter och behov som ställts upp i tidigare skeden, analyseras huruvida den planerade förändringen ger positiva, negativa eller rentav oförändrade sociala konsekvenser. För att säkerställa transparens och förstå processens gång är det bra att diskutera vilka ställningstaganden och avvägningar som har gjorts. Här bör också målkonflikter och dilemman synliggöras och diskuteras. Viktigt är dock att komma ihåg att en SKA inte rimligtvis kan ta upp eller identifiera alla möjliga sociala aspekter eller konsekvenser av en planerad förändring (Burdge & Vanclay, 1996; Esteves, et al., 2012; ICPGSIA, 2003; Olsson, 2006).

Flera förespråkar fördelarna med att använda olika typer av metoder och material för att göra analysen så robust som möjligt³. Vilka metoder och material som används styrs dock också av vilka resurser som finns att tillgå samt aktuell tidsram (Boverket, 2006a; Esteves, et al., 2012; ICPGSIA, 2003). Frågor som kan styra konsekvensanalysen är exempelvis:

- Hur kommer de värden och behov som identifierats i tidigare skeden att påverkas om förändringsförslaget genomförs?
- Kommer platsens sociala karaktär och betydelse förändras om förändringsförslaget genomförs?
- Vilka positiva respektive negativa konsekvenser kan tänkas uppstå?
- Vilka direkta respektive indirekta konsekvenser kan förväntas?
- Finns det konflikter mellan olika mål?
- Vilka kommer att påverkas av förändringsförslaget? Finns det vissa grupper som kommer att missgynnas?
- Vilken blir konsekvensen av en utebliven åtgärd eller av ett behov som inte tillgodoses?
- Fanns det något som inte kunde hanteras inom ramen för konsekvensanalysen? Vem ansvarar för dessa frågor och hur skall de föras vidare (Esteves & Vanclay, 2009; Göteborgs Stad, 2011a; Göteborgs stad, 2011b; Göteborgs stad, 2011c; ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003)?

Om konsekvensanalysen tar hänsyn till särskilt prioriterade grupper bör även följande frågor ställas:

- Vilka inom den prioriterade målgruppen berörs?
- Hur ser målgruppens intressen ut i förhållande till andra (gruppers) intressen (Göteborgs stad, 2011a)?

Konsekvensanalysen kan ses som en återkommande fas, särskilt i längre processer och där flera förändringsförslag kan komma att ställas mot varandra. I de fall där den sociala konsekvensanalysen görs i ett senare skede av en förändringsprocess, möjligen då det redan finns ett relativt färdigt förslag, bör mer tid investeras i själva konsekvensanalysen än på de föregående stegen (Göteborgs stad, 2011c).

Sociala konsekvensanalyser präglas till sin natur av stor osäkerhet. Det blir också därför viktigt att förhålla sig till denna osäkerhet, vilket även kan diskuteras i analysen. Målet med en konsekvensanalys är dock inte att säkert förutspå framtiden. En SKA har snarare som uppgift att förbereda samhället på potentiella utvecklingsriktningar och därtill också möjliga

³ Mer om olika metoder finns att läsa i "Lär känna din ort! - metoder att analysera orter och stadsdelar", Boverket (2006) samt i "Uthållig kommun: fyra stora och tjugo små steg: idéskrift om fysisk planering", Rånhagen (2011). Metoder som nämns är bland annat: framtidsverkstad, berättarcaf , workshops, "gula-lappar-metoden", framtidsstudier, g turer, torgm ten, dialog, intervjuer, enk ter, kartanalyser och fallstudier.

handlingsalternativ (Olsson, 2006). Olsson (2006, s. 39) beskriver detta i termer av *mentalt förberedelsearbete*. Analysens främsta potential ligger i att möjliggöra för att positiva utvecklingsmöjligheter maximeras. En SKA har således en inbyggd proaktiv logik (Vanclay, 2003).

Moment fyra: revidering av förslag

Det fjärde steget i en SKA är att formulera nya eller reviderade förslag beroende på vad som framkommit i tidigare analys. Om det konstaterats i analysen att förändringsförslaget kan få negativa sociala konsekvenser ges här möjlighet att begränsa eller förmildra dessa (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003).

Revidering av förändringsförslaget kan innebära att förslaget bearbetas och anpassas, eller att det formuleras om. Om det i processen tidigare formulerats andra alternativ, t. ex nollalternativ, ges möjlighet att omvärdera dessa. De nya alternativen och förslagen bör dock också konsekvensbeskrivas. Ifall de negativa konsekvenserna vilka uppdragats i analysen inte bedöms möjliga att förhindra bör strategier formuleras för att mildra dessa i den mån det bedöms vara möjligt. En sista utväg blir också att kompensera för de negativa konsekvenser som inte går att påverka (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003). Om en revidering av förändringsförslaget inte är möjlig att genomföra är det fortsatt viktigt att resonera kring potentiella åtgärdsförslag.

Moment fem: uppföljning och utvärdering av processen

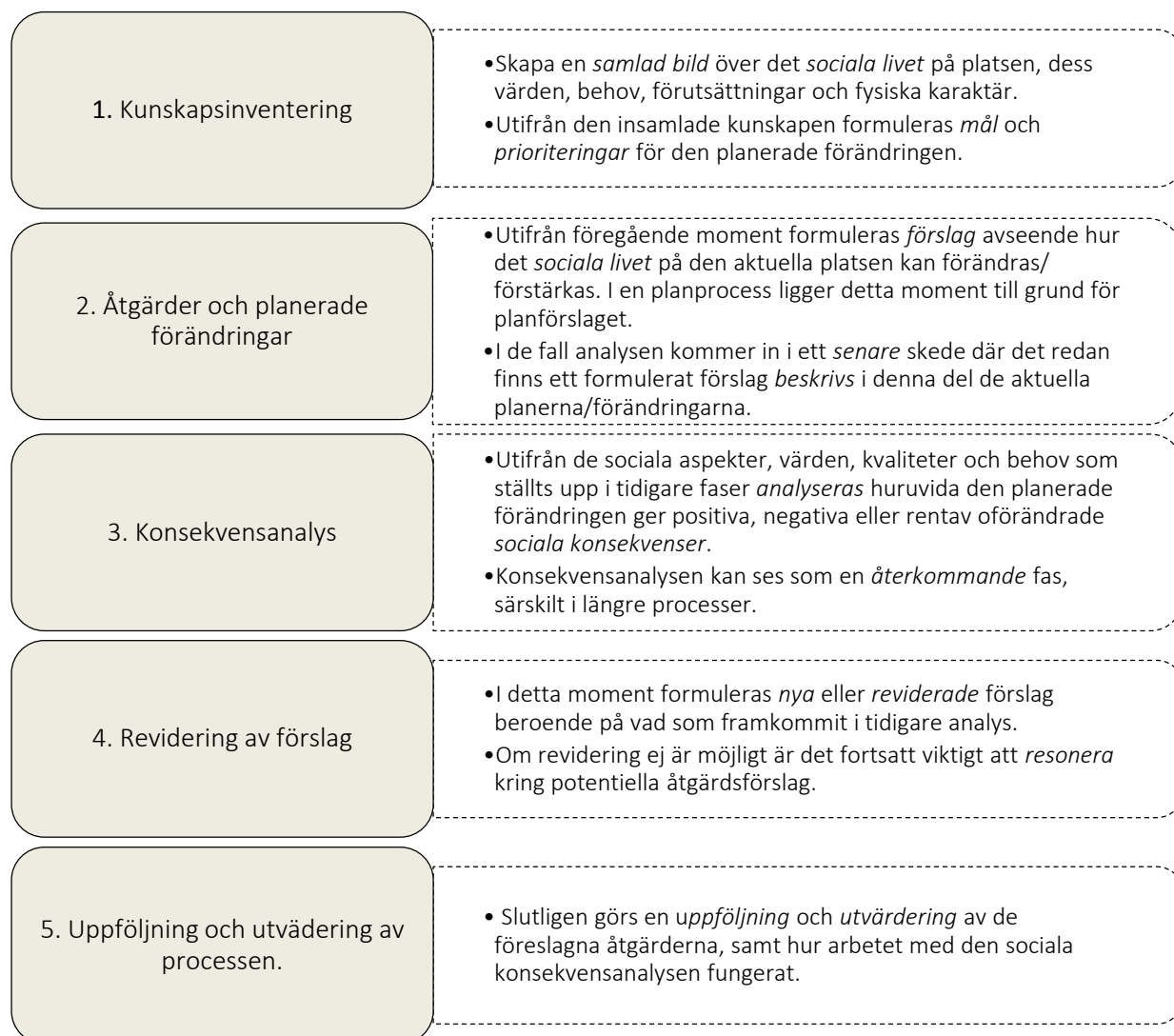
En social konsekvensanalys avstannar inte vid själva analysen, tvärtom. En central del av processen är att följa upp utvecklingen av de föreslagna åtgärderna, eller planen, samt hur arbetet med den sociala konsekvensanalysen fungerat.

Detta moment innebär både att identifiera avvikelser från förslaget samt att belysa oförutsedda sociala konsekvenser och jämföra dessa med vad som uppdragats i analysen (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003). Därtill bör en utvärdering av hur arbetet med den sociala konsekvensanalysen fungerat utföras. I detta skede kan det också vara lämpligt att redovisa hur olika synpunkter tagits tillvara, samt återkoppla till medverkande i processen (Göteborgs stad, 2011b). Lämpligen bör en plan formuleras för hur uppföljningen ska fortlöpa (ICPGSIA, 2003; Vanclay, 2003).

Frågor att diskutera i anslutning till uppföljning, utvärdering och återkoppling är:

- Hur väl har de sociala konsekvenserna av förändringsförslaget förutspåtts?
- Hur tog man hand om särskilt prioriterade grupper? Har dessa gruppers behov beaktats?
- Hur har återkoppling skett till involverade i processen?
- Hur väl fungerade verktyget för social konsekvensbeskrivning? Hur fungerade processen (Göteborgs stad, 2011a; Göteborgs stad, 2011b)?

Nedan, i figur 4, ges en kortare sammanfattning av de olika momenten i en social konsekvensanalys.

Figur 4. En av författaren gjord syntes av arbetsgången i en social konsekvensanalys. De olika momenten utgår från litteratur och praktiska exempel.

Kapitel 6. Äldreperspektivet i Stockholm: Kunskapsglapp och förslag på arbetssätt

I föregående kapitel undersöktes sambanden mellan äldres livsmiljöer och välmående. Dessutom presenterades sociala konsekvensanalyser som ett verktyg för att hantera sociala frågor inom planering. Följande kapitel kommer att redogöra för det empiriska materialet, det vill säga de intervjuer, dokument, samt den sociala konsekvensanalys som ligger till grund för studien. Kapitlet är indelat i två delar. I den första delen redovisas resultat från intervjuer genomförda med aktörer på Stockholms stad samt resultat från närläsningen av planer (visionsdokument, översiktsplan och budget). I del två redovisas resultatet från den sociala konsekvensanalysen som genomförts i syfte att undersöka social konsekvensanalys som ett verktyg att arbeta med äldreperspektivet inom planeringen.

Del I. Äldreperspektivet inom planeringen: fallet Stockholms stad

Under vårterminen 2015 genomfördes intervjuer med informanter på Stockholms stads stadsbyggnadskontor, äldreförvaltning samt kommunstyrelsens pensionärsråd. Informanterna på stadsbyggnadskontoret arbetar med strategi och utveckling respektive utredning. Informanterna på äldreförvaltningen arbetar med strategifrågor rörande främst boendefrågor och boendepanering avseende äldre. Informanten på kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR) är en av nio ledamöter i rådet. KPR är ett rådgivande organ med syfte att genom överläggningar, samråd och informationsutbyte bereda Stockholms pensionärer inflytande och insyn i frågor som rör äldres levnadsförhållanden i Stockholm. Rådet agerar också remissorgan i ärenden som berör de äldre i staden (KPR, 2014). Förutom intervjuerna har även en närläsning av planer (översiktsplan, planeringsunderlag, visionsdokument, och budget) gjorts för att identifiera hur äldreperspektivet hanteras inom staden.

Fortsatt kommer de intervjuade informanterna att presenteras utifrån den förvaltning de tillhör, samt avseende informanterna på Stockholms stad särskiljas med namnen **SBK1** respektive **SBK2** (för informanterna på stadsbyggnadskontoret), samt **ÄF1** respektive **ÄF2** (för informanterna på äldreförvaltningen). Informanten på kommunstyrelsens pensionärsråd presenteras utifrån organisation. Under intervjuerna diskuterades vilken kunskap som finns om äldres behov i stadsplaneringen samt vilket behov och incitament som finns rörande att arbeta med äldre frågor.

Behovet av ett äldreperspektiv inom planeringen

I Stockholms stads översiktsplan, Promenadstaden, formuleras ambitionen att Stockholm ska vara en socialt sammanhållen och levande stad för alla, oavsett ålder (Stockholms stad, 2010, s. 16). Med grund i detta framhålls betydelsen av barns behov som utgångspunkt vid planering och stadsbyggande (Stockholms stad, 2010; Stockholms stad, 2014a). Däremot nämns inte äldreperspektivet nämnvärt, något som också är genomgående i stadens planer. Som tidigare kapitel belyst finns det dock incitament för att även integrera äldres behov inom planering och stadsutveckling.

Den generella inställningen bland de intervjuade informanterna var att det inom planeringen finns ett behov av att höja medvetenheten kring äldreperspektivet. På stadsbyggnadskontoret såg man det till exempel som en viktig del i stadens arbete med att stärka det sociala hållbarhetsperspektivet. I samband med det arbetet såg man också behovet av att stärka och samla kunskapen kring äldre. Informanten SBK1 uttryckte det på följande vis:

Vi skulle egentligen behöva samla kunskaper [om äldre]. Det tror jag vi skulle behöva inom ramen för det jobb vi håller på med när det gäller att stärka det sociala hållbarhetsperspektivet. Vi skulle behöva titta lite specifikt på vad det finns för metoder och kunskaper.

I dagsläget, menade informanterna på äldreförvaltningen och stadsbyggnadskontoret finns dock inget särskilt äldreperspektiv i fråga om stadens övergripande planering. Istället har barnperspektivet kommit att bli en rådande diskurs, något som av en informant kommenterades som en boll som satts i rullning utan att man egentligen var helt säker på varför. Att det i översiktsplanen för Stockholm anges att en central utgångspunkt vid stadsutveckling och planering bör vara barns behov var något som kom att ifrågasättas av SBK1 på stadsbyggnadskontoret:

Jag brukar alltid efterlysa, om vi pratar barnperspektiv, var har vi äldreperspektivet då? För det är ju på något sätt ganska självklart att vi måste ha det när det blir så många fler äldre också i staden. Och vi vill ju gärna ha ut dom [äldre], vi vill ju inte att de ska sitta inne bara i bostadsanpassade lägenheter utan vi vill att dom också ska kunna vara del av det blandade stadslivet som vi vill ha.

Informant SBK2 på stadsbyggnadskontoret såg dock inte samma utrymme att arbeta med planering utifrån ett äldreperspektiv. Informanten ville lyfta fram att staden står inför en kraftig befolkningsökning där *alla* åldersgrupper kommer att öka. Informanten refererade här till dokumentet ”Bostadspotential i Stockholm”, ett planeringsunderlag som anger hur Stockholm ska växa och möta den stora efterfrågan på bostäder (Svensson, 2014). Vad som behövs, menade informanten, är en planering som möter behoven för staden i stort. I fråga om ett äldreperspektiv handlar det då om att satsa på att det som byggs passar även den äldre befolkningen. Här syftades då främst på planering för att göra miljöer tillgänglighetsanpassade, och på så vis lämpliga även för äldre.

Även på äldreförvaltningen nämndes ”Bostadspotential i Stockholm”. Här pekade man på att dokumentet är ett tydligt exempel på hur äldreperspektivet saknas i stadens övergripande planering. På äldreförvaltningen arbetar informanterna främst med bostadsfrågor gällande äldre. Men informanterna uttryckte också en önskan om att lyfta äldreperspektivet till en mer övergripande strategisk nivå. Informanterna pekade på att det på en övergripande nivå inte finns någon riktning vad gäller äldrefrågorna, eller planering för äldre överlag. Vid frågor om hur man anser att äldreperspektivet ska tillgodoses blev därför svaret att en första åtgärd är att faktiskt se att behovet finns, att äldreperspektivet behöver lyftas in inom planeringen för staden. Det handlar dels om att befolkningen blir äldre och att det därför ställer större krav på utformning av bostäder. Men likt vad som sas av en informant på stadsbyggnadskontoret handlar det också om att i större omfattning inkludera äldre i stadslivet, även utanför den egna bostaden. En informant, ÄF1, på äldreförvaltningen uttryckte det såhär:

Alltså du har ju lägenheten men sen så har man ju också ytan runt omkring, både det allra närmaste men också kommunikationer. Hur tar jag mig till affärer? Vilken service finns i närheten? Kan jag gå ut och ta en promenad?

Ytterst, menade informanterna på äldreförvaltningen, handlar det om att skapa goda och stödjande livsmiljöer för äldre. ÄF2 respektive ÄF1 uttrycker det på följande sätt:

[Äldreperspektivet handlar om...] självbestämmande, att kunna få bestämma över sin egen vardag. I så hög utsträckning det går.

[...]och möjligheten att få leva det liv man har levt i så stor utsträckning som det går för den enskilde, vara den man alltid varit. Och behöver man hjälp och stöd så ska det ske på ett sätt så att man inte förlorar sitt självbestämmande och sin integritet.

Rum för tolkning

Generellt fanns bland informanterna en uppfattning om att man ser ett behov av att ta ett större grepp på äldreperspektivet inom planeringen, men att det i nuläget saknas en gemensam syn på framtidens planering för äldre. Men informanterna på stadsbyggnadskontoret och på äldreförvaltningen pekade också på att man inte heller fått ett sådant politiskt uppdrag.

På stadsbyggnadskontoret ville dock informanten SBK1 hävda att det indirekt i både översiktsplan och budget finns utrymme att föra in äldreperspektivet. I och med att det övergripande målet med översiktsplanen är att skapa en trygg och levande stadsmiljö för alla, menade informanten, finns i det uppdraget också att bevaka ett äldreperspektiv. Däremot, var uppfattningen, behöver perspektivet utvecklas och ges mer tyngd. Särskilt i fråga om att sända tydliga budskap till detaljplaneringen. Här talades det inte nödvändigtvis om ett specifikt äldreperspektiv, snarare om att lyfta och ge mer tyngd åt det sociala perspektivet inom planeringen och därmed också ta hänsyn till äldre.

Informanten SBK1 på stadsbyggnadskontoret uttryckte det såhär i relation till det politiska uppdraget man fått:

Vi har väl inte märkt ännu att man pratar specifikt om äldre men vi ser att det sociala perspektivet nog fått ytterligare tyngd i och med... men det är ju lite svårt att säga om det hör ihop med den nya politiken eller om det hör ihop med en större medvetenhet kring de sociala hållbarhetsaspekterna över huvud taget men vi ser ju att liksom politiken bekräftar att vi ska lyfta de frågorna på ett tydligare sätt i vår översiktsplan nu.

Både på äldreförvaltningen och på stadsbyggnadskontoret nämndes respektive förvaltnings budget som det mest styrande för verksamheten. I båda fall, hävdade informanterna, saknades i budget utrymme att arbeta strategiskt och övergripande med äldreperspektivet. Dock, menade SBK1, finns rum för tolkning:

Men om man tittar på vad som står i budget nu så skriver man ju under en rubrik "en planering med helhetssyn", och där lyser det ju ändå lite grann med sin frånvaro, alltså just detta med äldreperspektivet. Men däremot tar man upp att vi ska jobba mer med områdesplanering [...] Och då säger man ju att stadsbyggnadsnämnden ska pröva ny metoder för processer, kvalitativ planering och en bättre planerad stad [...]. Så där ser vi ju en möjlighet att jobba just mera kvalitativt ur en mängd olika aspekter och där kan jag tänka mig att om vi lyfter barnperspektivet så behöver vi ju lyfta också äldreperspektivet.

Hur hanteras äldreperspektivet idag?

Det visade sig under samtliga intervjuer ofta vara svårt att tala specifikt om ett äldreperspektiv i fråga om till exempel utformning och användandet av offentliga rum, lokalisering av service, kollektivtrafik och så vidare. Otaliga gånger kom svaren istället att handla om bostaden. Vid intervjutillfällena kom informanterna på stadsbyggnadskontoret och äldreförvaltningen ofta att prata om äldres livssituation i den egna bostaden och frågor om tillgänglighetsanpassning. Även informanten på kommunstyrelsens pensionärsråd talade gärna kring dessa frågor, även om frågor kring vård och omsorg också stod på agendan. Detta ger en indikation på att äldreperspektivet inom planeringen ofta handlar om bostadens form och funktion. En informant, SBK1, på stadsbyggnadskontoret såg dock att bredda frågan:

Det är ju jättebra att vi anpassar för de äldre i bostäderna...[...]... vi planerar ju inte för speciellt mycket äldreboenden i Stockholm, och det kanske är bra. Men å andra sidan måste man ju också se till att folk inte blir inlåsta i sina bostäder. Jag har själv föräldrar som sitter i en lägenhet sju trappor upp utan hiss där man aldrig kommer ut. Men jag tycker verkligen att det är något vi har att jobba på, tydligare idéer om hur vi också ska gynna att de äldre rör sig i staden och kan vara del av stadslivet.

Att äldreperspektivet ofta förknippas med bostadsanpassning och tillgänglighetskrav i boendemiljön har att göra med att man i dessa frågor har tydliga ramverk att förhålla sig till. Informanten SKB2 på stadsbyggnadskontoret menade till exempel att inriktningen på tillgänglighet i fråga om äldre så som den ser ut idag, ser ut så på grund av de krav och regler som finns. Det blir därmed någonting som man ”måste” ta hänsyn till. Informanten menade också att sådana ramverk också gör att det blir lättare att peka ut brister. Andra behov som kan tänkas finnas i relation till äldre blir i det här perspektivet mer svårgripbara. Förutom lagar och regler förhåller man sig på både stadsbyggnadskontoret och på äldreförvaltningen även till befolkningsstatistik och prognoser. För tillfället pågår inom staden arbete med program för större områden. Inom ramen för dessa, menade informanterna, analyseras den demografiska profilen för att skapa sig en uppfattning om vilka behov som kan tänkas finnas. Hittills har det däremot inte resulterat i att man specifik lyft upp äldre som en målgrupp att ta hänsyn till.

Ett strategidokument som faktisk refererar till ett äldreperspektiv men som inte nämndes av någon informant är ”Vision2030, Framtidsguiden”, en långsiktig och samlad vision för stadens utveckling. I Vision2030 nämns att Stockholm ska verka för ett aktivt och tryggt åldrande (Stockholm stad, 2007). Äldre ska till exempel ges möjligheter att delta i ideella verksamheter samt fritids- och kulturverksamheter. Därtill behandlas även betydelsen av trygg vård och omsorg för äldre. Även om Vision2030 inte nämndes av informanterna under intervjuerna, berördes dessa aspekter av hälsa och socialt liv som viktiga behov att tillgodose i fråga om äldre.

Äldres [särskilda] behov

Enligt informanten på kommunstyrelsens pensionärsråd, KPR, är vård- och omsorg samt boende de frågor som diskuteras flitigast av pensionärer, och där man också har flest synpunkter vid diskussioner med staden och i remissvar. I anslutning till dessa frågor, menade informanten, finns ett stort behov av att tillgodose att människor känner trygghet i åldrandet. Därtill, menade informanten, har äldre ett särskilt stort behov av att kunna möta andra människor och att kunna ha ett socialt liv. Att hantera ett äldreperspektiv inom planeringen bör därför också, enligt informanten, i större utsträckning innefatta att utforma och planera för sociala mötesplatser vilka görs tillgängliga för äldre. I översiktsplanen för Stockholms stad framhålls att staden ska skapa trygga, mångsidiga och gränsöverskridande mötesplatser och stråk i hela staden. Här identifieras också att det är nödvändigt att undersöka olika platserns karaktär utifrån olika gruppers behov (Stockholms stad, 2010). Dock nämns inte äldre som en sådan tänkbar målgrupp.

Då det bland informanterna fanns en uppfattning om att äldreperspektivet hanteras indirekt i stadens översiktsplan och även i budget, diskuterades huruvida man tror att äldre har några särskilda behov. Med namnet ”promenadstaden” markerar till exempel Stockholm sin ambition att verka för cykel- och promenader som alternativa färdmedel till bilen. En viktig utgångspunkt blir därför, vilket också lyfts fram i Stockholms stads budget, att planera för ökad rörlighet för både gående och cyklister. Dock pekas på att cykel framförallt ska

behandlas som ett transportmedel för pendling, snarare än för rekreation (Kommunstyrelsen Stockholms stad, 2015; Stockholms stad, 2010).

Även om man vill hävda att översiktsplanen indirekt behandlar även ett äldreperspektiv, menade informanten SBK1 att äldreperspektivet också ställer särskilda krav på planeringen. SBK1 på stadsbyggnadskontoret resonerade:

Indirekt kan man väl säga att i och med att man jobbar för en promenadstad, att man vill ge mer plats för människor som går, cyklar och rör sig på ett annat sätt än med biltrafik i staden så ligger det också ett äldreperspektiv i det. Men här måste man kanske tänka till lite extra mycket utifrån äldres behov så att det inte blir...så att dom som inte har så bråttom att till exempel cykla, också kan göra det utan att bli påkörda av andra cyklister.

Även på äldreförvaltningen menade informanterna att ett äldreperspektiv faktiskt ställer vissa särskilda krav på planeringen. Informanterna exemplifierade med utformning av mötesplatser. Ur ett äldreperspektiv bör exempelvis större vikt ges vid utformning av sittplatser och belysning än vid normalt förfarande. Då ett äldreperspektiv saknas tas dock dessa särskilda behov ofta inte i beaktning.

Att integrera ett äldreperspektiv: hinder eller möjlighet?

Under intervjuerna konstaterades att det inom planeringen finns ett behov av att öka medvetenheten kring äldres livssituation i staden. Det framkom också under intervjuer med främst informanterna på stadsbyggnadskontoret att man såg arbetet med social hållbarhet som en möjlig väg att integrera ett äldreperspektiv i stadens planering. Det uttrycktes dock att man var rädd att äldreperspektivet bara skulle bli ytterligare en aspekt som man "måste" beakta. Ur ett metodmässigt perspektiv, informerade informant SBK1 på stadsbyggnadskontoret, har man funderat på sociala konsekvensanalyser som ett möjligt verktyg att integrera olika perspektiv, till exempel äldreperspektivet, inom planeringen. I stadens aktualitetsgranskning av översiktsplanen anges också att Stockholms stad vill utveckla och stärka kompetensen kring sociala konsekvensanalyser (Stockholms stad, 2014a). Men på stadsbyggnadskontoret fanns en oro kring att det snarare skulle utgöra ett hinder inom planeringen särskilt då det också ställs krav på mer effektiva planprocesser. Informanten uttryckte det på följande vis:

Jag tror att det är viktigt att om man ska få in ett äldreperspektiv i stadsplaneringen så är ju redskapen och metoderna jätteviktiga. Men det är ju också som med alla frågor, hur får man in dom tidigt inom planeringen så att det blir levande för alla olika parter som är involverade? Just att det liksom inte blir så att man bara bockar av ytterligare en grej...liksom nu har vi också blivit pålagda att göra en "äldrekonsekvensanalys"....[...]...Hur ska man få in det på ett bra sätt? Som en resurs in i stadsplaneringen?

Dessutom lyftes att det inom planeringen kan vara svårt att fokusera på en specifik målgrupp. Informanten SBK2 var inte helt säker på om det inom planering är meningsfullt att dela upp människor i tydliga grupper. Samtidigt, resonerade informanten, så finns ju ibland också ett

behov av att lyfta fram det specifika för att också kunna tillgodose en god övergripande planering.

På äldreförvaltningen påtalades att det största hindret med att integrera ett äldreperspektiv är att få in frågorna tidigt inom planeringsprocessen. Risken är att det faller bort i konkurrens med andra perspektiv. Ett övergripande äldreperspektiv, menade informanterna, måste komma in i ett tidigt stadium i planprocessen då det ju handlar om hur man ska lokalisera kommunikationer, service och bostäder som förenklar människors vardag. Vidare såg man på äldreförvaltningen ett behov av att arbeta tvärsektoriellt med frågorna, gärna utifrån en gemensam plattform. Något som man tidigare också hade gjort enligt ÄF1. Syftet med ett sådant arbetssätt, menade ÄF1, är att undvika att arbeta i parallella spår, samt att avseende äldrefrågorna inte komma försent in i planprocessen.

På både stadsbyggnadskontoret, äldreförvaltningen och vid intervjun med informanten på KPR lyftes också att äldre är en väldigt diversifierad grupp med många olika behov. Det uttrycktes att vad som är bra för en individ kanske inte är bra för en annan och där såg man inte heller någon lösning. För pensionärernas del, menade informanten på KPR, är planprocesserna också väldigt abstrakta. Att tycka till i ett tidigt skede, även utifrån kommunstyrelsens pensionärsråds perspektiv, kan därför te sig svårt. Dock, menade informanten på KPR, finns vissa värden som ändå går att generalisera på *gruppen* äldre och som därför bör tas hänsyn till inom planeringen. Sådana övergripande värden, menade informanten, handlar om hälsa, socialt liv och tryggt boende. I nästa avsnitt kommer sådana värden att integreras och testas inom ramen för en social konsekvensanalys.

Del II. Förslag på arbetssätt. Social konsekvensanalys ur ett äldreperspektiv. Exemplet: Hammarbyhöjden-Björkhagen.

Nedan följer resultatet från den sociala konsekvensanalys, SKA, som genomförts i syfte att pröva SKA som ett verktyg för att arbeta med ett äldreperspektiv i fysisk planering. Konsekvensanalysen har gjorts på planprogrammet för stadsdelarna Hammarbyhöjden-Björkhagen. Området har av Stockholms stad pekats ut som strategiskt viktigt för att stärka kopplingarna mellan stadens olika delar samt möta stadens kraftiga behov av bostäder. Följaktligen planeras för omkring 2000-3000 nya bostäder och förstärkta kopplingar mot innerstaden (Stockholms stad, 2014c).

Både verktyget för konsekvensanalysen samt planerna för Hammarbyhöjden-Björkhagen befinner sig i ett tidigt stadium. Den redovisning och analys som följer sker därför på en mer övergripande och principiell nivå, där konsekvensanalysen och dess frågeställningar ”testas”. Analysen har organiserats och sorterats efter de fyra teman som presenterades i kapitel fyra. Temana sammanfattar vad som inom forskning och praktik sägs bidra till goda livsmiljöer för äldre.

Analysen kommer därtill att redovisas i de moment som sammanställdes i kapitel fem avseende arbetsgången i en SKA. Avseende momentet för revidering redovisas förslag på vad som bör förändras i programförslaget samt förslag att arbeta vidare med vid fortsatt planering. Momentet för uppföljning och utvärdering kommer att bestå av en kritisk utvärdering av det framtagna ramverket för den sociala konsekvensanalysen. Figur 5 nedan visar ett förslag på hur en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv kan ordnas.

	Kunskapsinventering	Planerade förändringar	Konsekvensanalys	Revidering	Uppföljning och utvärdering
Hälsa och välbefinnande					
Det sociala livet					
Tillgänglighet					
Närmiljö och boende					

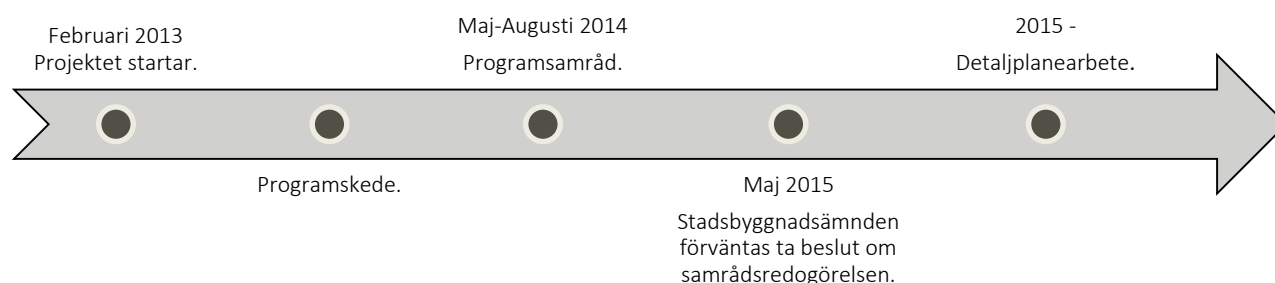
Figur 5. Författarens förslag på ett ramverk för en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv.

Om sambandet Hammarbyhöjden-Björkhagen

Just nu pågår planeringen av området Hammarbyhöjden-Björkhagen. Området omfattar stadsdelarna Hammarbyhöjden och Björkhagen samt grönområdet Nytorps Gärde. Syftet med planen är framförallt att svara mot det stora behovet av bostäder i Stockholms stad. Därtill är syftet enligt programförslaget också att stärka och förbättra sambandet mellan Hammarbyhöjden och Hammarby Sjöstad, samt att stärka de offentliga och gröna funktioner som behövs när befolkningen ökar (Stockholms stad, 2014c).

De dokument som styr programmet är förutom Översiktsplanen och dess tillägg, också Vision 2030, Arkitektur Stockholm, Framkomlighetsstrategin och Miljöprogrammet (Stockholms stad, 2014). Vision 2030 och Framkomlighetsstrategin bedöms vara särskilt relevant med hänsyn till ett äldre perspektiv. I vision 2030 formuleras att Stockholm ska verka för ett aktivt och tryggt åldrande (Stockholms stad, 2007). Framkomlighetsstrategin i sin tur anger bland annat bättre förutsättningar för gångtrafikanter, genom t.ex. snöröjning, belysning, städning och underhåll (Firth, 2012).

Planarbetet för området påbörjades under första kvartalet 2013. Det program som togs fram ställdes sedan ut på samråd under sommaren 2014. Nu väntas beslut tas i stadsbyggnadsnämnden för att därefter påbörja detaljplanearbetet (Stockholms stad, 2015). Se figur 6 för en överblick av processen.

Figur 6. Tidslinje, planarbetet för området Hammarbyhöjden-Björkhagen.

Programmet för stadsdelarna ansågs relevant att analysera då både Björkhagen och Hammarbyhöjden har att förvänta en ökning av andelen äldre 65-79 år, de kommande åren. I respektive stadsdel är dessutom ökningen i procentenheter större än för staden i stort. Generellt väntas dock i stadsdelarna en minskning av andelen 80 år eller äldre, förutom i Hammarbyhöjden där andelen äldre mellan 80-89 år förväntas öka något (Stockholms stad, 2014b). Se tabell 2 för en sammanställning av befolkningsförändringen.

Befolkningsförändring. Andel äldre (%), 65-79 år, 80-89 år, respektive 90- år, Björkhagen- Hammarbyhöjden och Stockholms stad i stort.

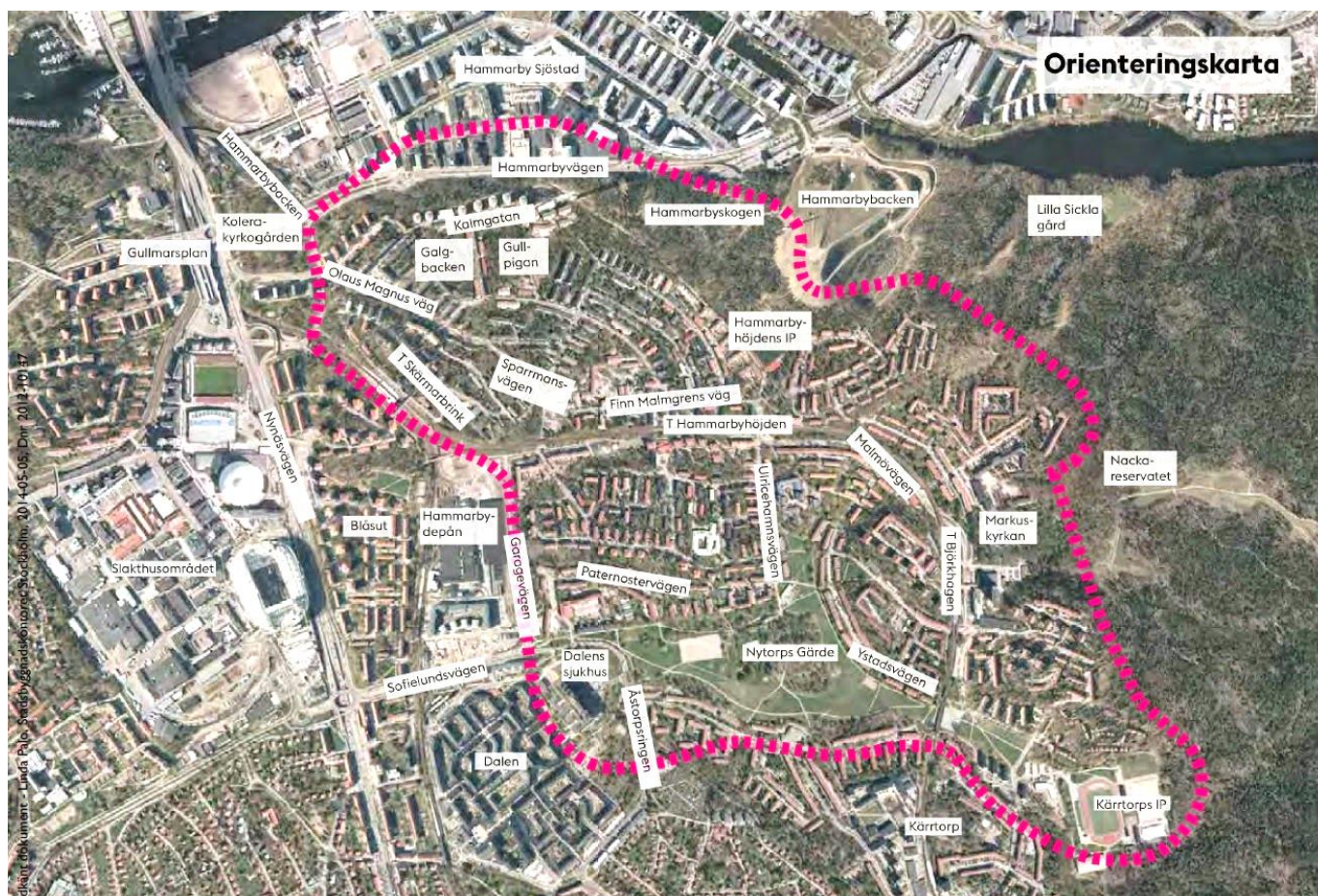
	<u>65-79 år</u>		<u>80-89 år</u>		<u>90- år</u>	
	<i>2014</i>	<i>2023</i>	<i>2014</i>	<i>2023</i>	<i>2014</i>	<i>2023</i>
Björkhagen	10,7 %	11,4 %	2,1 %	1,9 %	1,0 %	0,4 %
Hammarbyhöjden	6,9 %	9,8 %	1,9 %	2,1 %	1,0 %	0,3 %
Samtliga stadsdelar i Stockholms stad	10,4 %	11,4 %	3,0 %	3,1 %	1,0 %	0,7 %

Tabell 2. Förväntad ökning (%) av äldre i stadsdelarna Björkhagen och Hammarbyhöjden, samt jämförelse med staden i stort (Stockholms stad, 2014b).

Avgränsningar

Gränsen för programområdet följer stadsdelsgränsen mellan Skarpnäck och Enskede-Årsta-Vantör, via Garagevägen längs tunnelbanans sträckning norrut, vidare till Hammarbybacken, fram till korsningen Hammarbyvägen (Stockholms stad, 2014c). För en orienteringskarta över programområdet se figur 7.

Analysen beskriver möjliga sociala konsekvenser med avseende på äldre med utgångspunkt i stadens planprogram. Även om avsikten är att belysa sociala konsekvenser (med avseende på äldre) som kan påverkas inom ramarna för fysisk planering kan ändå vissa slutsatser och rekommendationer falla utanför processen. I enighet med vad som togs upp i teorikapitlet för sociala konsekvensanalyser är det viktigt att påpeka att sådana frågor är fortsatt viktiga att ta med. Frågorna bör följas med vid fortsatt planarbete eller föras vidare till en part som kan hantera frågan (Göteborgs stad, 2011c).

Figur 7. Orienteringskarta över programområdet Hammarbyhöjden-Björkhagen (Stockholms stad, 2014c).

Metoder och underlag

Underlaget som ligger till grund för kunskapsinventeringen, planbeskrivning och analys utgörs av utredningar och analyser som tagits fram av, eller på beställning av, Stockholms stad i samband med planprogrammet för området. Dessa utredningar ingår också i planprogrammet. De mest bidragande utredningarna har bestått av delarna; *Socialt liv* och *Kommunikationer*, vilka ingår i *Områdesanalys Hammarby-Björkhagen*. Övrigt underlagsmaterial består av *Stads- och landskapsbild*, samt nyhetsartiklar. Till underlag för avsnittet om planerade förändringar ligger det nuvarande planprogrammet.

Trots att materialet främst består av sekundärdata, bedöms materialet vara tillräckligt för att genomföra konsekvensanalysen. Inom satta tidsramar fanns inte möjlighet att på egen hand samla in material. Som tidigare nämnts i teorikapitlet för sociala konsekvensanalyser är det dock att föredra att i konsekvensanalyser använda sig av en kombination av olika data, och att också involvera berörda aktörer (Buchan, 2003).

Inledningsvis presenteras resultaten från en kunskapsinventering, därefter följer en beskrivning av de planerade förändringarna för området. Sedan redogörs för själva konsekvensanalysen och avslutningsvis presenteras förslag på förbättringar samt en avslutande diskussion kring det framtagna ramverket för den sociala konsekvensanalysen.

Moment 1: kunskapsinventering

I tidigare kapitel redogjordes för att ett av de första momenten i en social konsekvensanalys är att samla in kunskap om den för förändringsförslaget aktuella platsen. Detta steg handlar om att förstå en plats sociala värden och fysiska karaktär (Göteborgs stad, 2011c; ICPGSIA, 2003). För att undersöka och förstå platsens förutsättningar har områdesanalyser framtagna av Stockholms stad använts. Kunskapsinventeringen har sorterats och analyserats efter de fyra temana: *Hälsa och välbefinnande*, *Det sociala livet*, *Tillgänglighet*, samt *Närmiljö och boende* vilka sammanfattar äldres behov i stadslivet. För att det ska vara lättare att orientera sig i texten används även underrubriker under respektive tema.

Hälsa och välbefinnande

Hälsa betyder inte bara frånvaro av sjukdom. Det innefattar också mentalt och socialt välmående likväl som trygghet. Med stigande ålder ökar hälsans betydelse för i vilken grad man kan leva ett aktivt liv och delta i sociala, kulturella och ekonomiska sammanhang. Förebyggande hälsoinsatser för äldre kan därför bidra till ökad livskvalitet, självständighet, självkänsla samt skjuta upp sjukdom. Äldre som har tillgång till grönområden och möjligheter för fysisk aktivitet har bättre förutsättningar för att kunna leva ett aktivt liv.

Grönområden

Tillgången till kvalitativa grönytor bedöms enligt planprogrammet för Hammarbyhöjden-Björkhagen vara relativt god. Närheten till Nackareservatet och Hammarbyskogen innebär särskilt god tillgänglighet till större natur- och fritidsområden. Därtill finns också parker i varierande storlek. En i stor utsträckning öppen kvartersstruktur med insprängd grönska bidrar dessutom till att området har en övergripande grön karaktär (Stockholms stad, 2013b). Däremot finns inom området påtagliga höjdskillnader vilka kan begränsa den fysiska tillgängligheten till parkerna och grönområdena (Stockholms stad, 2013a).

I planprogrammet beskrivs att Nackareservatet utgör ett viktigt naturstråk för hela staden i stort samt att reservatet är uppskattat av många invånare. I reservatet finns idag ett stort nätverk av gång- och cykelvägar, elljusspår och stigar vilka möjliggör för motion och promenader. Därtill beskrivs att naturen är variationsrik med träd, grönska, vatten och vackra vyer. De befintliga promenadstråken anses vara sammanhängande, men däremot identifieras att få skyltar är uppsatta om sträckningar och annan allmän info. Den tydligaste och mest använda ingången till Nackareservatet finns invid Markuskyrkan, nära tunnelbanan i Björkhagen. Andra entréer in till reservatet beskrivs vara otydliga och i viss mån otillgängliga. Det uttrycks således i programbeskrivningen ett behov av förbättra orienterbarheten, både inom och till Nackareservatet (Stockholms stad, 2013a; Stockholms stad, 2013b).

Den viktigaste, och till ytan sett största, parkmiljön i programområdet är Nytorps Gärde och beskrivs som ”de omgivande stadsdelarnas vardagsrum” (Stockholms stad, 2013b, s. 48). Parken är en öppen landskapspark som ligger centralt i området och beskrivs därmed också vara tillgänglig för många. I Nytorps gärde finns enligt programmet möjlighet att uppleva stillhet då det är väl skyddat mot buller samt har en stor areal vilken kan ge en känsla av rymd. Därtill finns många olika typer av stråk som beskrivs bör passa olika typer av brukare. Parken erbjuder också en rad samlande aktiviteter så som utegym och friluftsbad. De flesta anlagda funktioner (bollplaner, lekytor, skateboardramp och bollplaner) är dock riktade mot barn och ungdomar (Stockholms stad, 2013b).

Förutom de större grönområdena finns i programområdet också mindre anlagda parker. Dessa är främst fokuserade på ytor för barn samt sport- och idrott, och funktioner för andra målgrupper bedöms enligt programmet vara få. Därtill, nämns i programmet, är flera parker eftersatta i skötsel och med dålig tillgänglighet (Stockholms stad, 2013b). Intill Hammarbybacken och gränsen mot Nackareservatet finns koloniträdgårdsområden. Dessa bedöms enligt Stockholm stad vara viktiga sociala mötesplatser likväl som de är uppskattade av förbipasserande och boende (Stockholms stad, 2013b).

Det sociala livet

Deltagande, gemenskap och mötesplatser är avgörande för äldres välmående och hälsa. Socialt deltagande, gemenskap och sociala nätverk kan bidra till ökad självkänsla, känsla av tillhörighet och underlätta vid svåra kriser i livet. Olika former av mötesplatser kan fylla en stödande funktion för människors möjligheter att knyta kontakter och sociala band.

Gemenskap och mötesplatser

Naturområdena och parkerna i programområdet lockar enligt Stockholms stad (2013b) idag besökare från hela staden och kan sägas utgöra viktiga sociala mötesplatser. Omsättningen av människor i dessa områden beskrivs vidare ge goda förutsättningar för möten och gemenskap. Förutom parkerna och grönområdena är tillgången till andra slags mötesplatser och sociala vistelseyer begränsad (Stockholms stad, 2012b). Detta kan delvis förklaras av närheten till service och mötesplatser i innerstaden, Globenområdet, Ringen i Skanstull, samt Sickla köpkvarter i Nacka.

De befintliga centrumbildningar, affärer, caféer, bibliotek och annan service (t.ex. Dalens sjukhus och frisörsalonger) som ändå finns utgör därför viktiga sociala mötesplatser. Dessa är däremot främst koncentrerade kring tunnelbanestationerna i Hammarbyhöjden och Björkhagen. Andra viktiga eller möjliga sociala funktioner är de två koloniträdgårdsområdena med tillhörande gemensamhetslokaler samt de befintliga utomhusgymmen (Stockholms stad, 2013b).

Deltagande

”Äldre” är i nuläget inte en målgrupp som man vid planeringen av programområdet tar särskild hänsyn till. I dokumentationen från den tidiga dialog som hölls med boende inom programområdet går att avläsa flera frågor vilka kan kopplas till äldres behov. Dessa rör bland annat boendefrågor, tillgänglighetsfrågor samt synpunkten att Stockholms stad blir äldre. Detta indikerar att det bland deltagarna i den tidiga dialogen fanns ett intresse för äldrefrågor, även om Stockholms stad sedan valt att inte gå vidare med dessa synpunkter (Stockholms stad, 2013d).

Tillgänglighet

Tillgänglighet handlar om vilka möjligheter som finns för äldre att delta i stadslivet. Idag finns redan en rad regler och ramverk vilka styr den fysiska utformningen av offentliga platser, lokaler och bostäder. Syftet är att säkerställa människors lika villkor att delta i samhället. Betydelsen av tillgänglighet är dock mer komplex än så och omfattar så mycket mer än enbart den fysiska utformningen av miljön. Tillgänglighet handlar också om mobilitet, trygghet, självständighet och service. Faktorer som har stor relevans för äldre är bland annat möjligheter till att röra sig trygg och säkert i staden, samt att enkelt kunna nå service, vänner- och familj.

Transporter

I programmet anges att tillgången (mätt i avstånd) till kollektivtrafik inom programområdet är relativt god, då avstånden mellan bostadsområden och kollektiva färdmedel (främst tunnelbana) sällan är längre än 800 meter (Stockholms stad, 2013a). För personer vilka har svårt att resa med den allmänna kollektivtrafiken trafikerar en närtrafikbuss området. Bussen stannar till vid de tunnelbanestationer, centrum, servicehus, vårdcentral och sjukhus som finns i området (SL:s färdtjänstverksamhet, 2012).

Promenadvänlighet

Enligt programmet utgår den fysiska strukturen i nuläget främst utifrån bilens behov, både i fråga om storlek på gator samt utrymmen för bilar att ta i anspråk. Dock anges, finns ändå bra möjligheter även för gångtrafikanter. Inom programområdet görs i dagsläget korta resor (upp till 2 km) främst till fots och det finns ett väl utbyggt nätverk av gångbanor. Dessa beskrivs också ofta vara väl åtskilda från biltrafiken och leda till viktiga målpunkter så som tunnelbana, centrumanläggningar, parker- och grönområden (Stockholms stad, 2013a).

Det finns inom programområdet alternativa promenadstråk till viktiga målpunkter, men enligt Stockholm stad brister dessa ofta i orienterbarhet. Inom området finns dessutom påtagliga topografiska skillnader vilket kan försvåra tillgängligheten för människor med mer begränsad rörlighet. Flera stråk, promenadvägar och stigar saknar idag enligt programmet bänkar som är utplacerade på lagom distans. Därtill anges att grönområdena, vilka utgör viktiga utflyktsmål med stigar, stråk och gångbanor inte är tillgänglighetsanpassade med hänsyn till exempelvis gatubredd, underlag och belysning (Stockholms stad, 2013a).

Trafikmiljö

Inom programområdet finns idag ett antal större och trafikpräglade ytor (till exempel Olaus Magnus väg, längs med tunnelbanan och Nynäsvägen) (Stockholms stad, 2013b). I planprogrammet identifieras att dessa kan utgöra en barriär för det sociala livet i området, samt upplevas obehagliga och otrygga. Få hastighetsbegränsande åtgärder har dock enligt Stockholms stad gjorts inom programområdet. Därtill anges i programmet är flertalet gång- och cykelbanor inom området inte separerade (Stockholms stad, 2013a).

Den största delen trafikolyckor inom programområdet utgörs av fallskador och singelolyckor med cykel (Stockholms stad, 2013a), något som kan indikera brister i till exempel belysning och underlag. Tidigare trygghetsvandringar som utförts med boende i området har bland annat påvisat bristfällig belysning. Detta har dock enligt Stockholms stad åtgärdats och den allmänna belysningen bör idag vara relativt god (Stockholms stad, 2013a).

Service

Tillgången till service inom området bedöms i programmet är idag begränsad och främst koncentrerad till tunnelbanestationerna Björkhagen och Hammarbyhöjden. Dock finns inom området viktiga stödjande funktioner så som vårdcentral och sjukhus. Förbindelserna till andra delar av staden, främst via tunnelbana, är däremot god (Stockholms stad, 2013a; Stockholms stad, 2013b).

Närmiljö och boende

Trygghet i närmiljö och boende handlar om de möjligheter som finns att leva ett självständigt liv och att kunna fatta egna beslut som rör livet i stort. Äldre har alla olika behov och önsksningar men betydelsen av ett stöttande och väl fungerande vardagsliv i form av bra och varierat boende, en trygg och attraktiv närmiljö, samt trygghet kan ändå komma att bli särskilt viktigt.

Närmiljön

Området för Hammarbyhöjden- Björkhagen beskrivs av Stockholms stad som karaktäriserat av olika enklaver med tidstypiska hus från 1930-40- och 50-talen. Därtill har större utbyggnader gjorts i slutet på 1980-talet. Denna senare bebyggelsen är främst insprängd i redan befintliga områden (Stockholms stad, 2013c). Områdets gröna karaktär och sammansättning med närhet till grönska samt en varierad planstruktur vilken följer naturen och topografin bidrar enligt programmet till ett område med en estetiskt tilltalande karaktär (Stockholms stad, 2013c; Stockholms stad, 2013b).

Äldres boende

I tidigare kapitel belystes att äldre idag efterfrågar en variation av boendetyper som passar olika sociala och funktionsmässiga behov (PRO, 2013b). I båda stadsdelar är den vanligaste bostadsstorleken 2 rum och kök. I både Hammarbyhöjden och Björkhagen dominerar också bostadsrättsförening som upplåtelseform, med 64,8 % respektive 60,3 % av bostadsbeståndet inom respektive stadsdel. I Björkhagen uppgår andelen allmännyttiga bostäder till 19,6 % medan motsvarande siffra i Hammarbyhöjden är 7,9 %. Resterande andelar utgörs av ospecificerade hyresrätter (Stockholms stad, 2014b). I Björkhagen finns bostadsrättsföreningen och ”ekobyn” Understenshöjden. Föreningen kan närmast liknas vid en slags byggemenskap med en ekologisk inriktning och med särskilt fokus på att skapa ett socialt sammanhang (Understenshöjden ekoby, 2014). Inom programområdet finns således exempel på ”alternativa” boendeformer. Dock, bör tilläggas, är de många äldre husen förmodligen inte tillgänglighetsanpassade efter dagens standarder⁴.

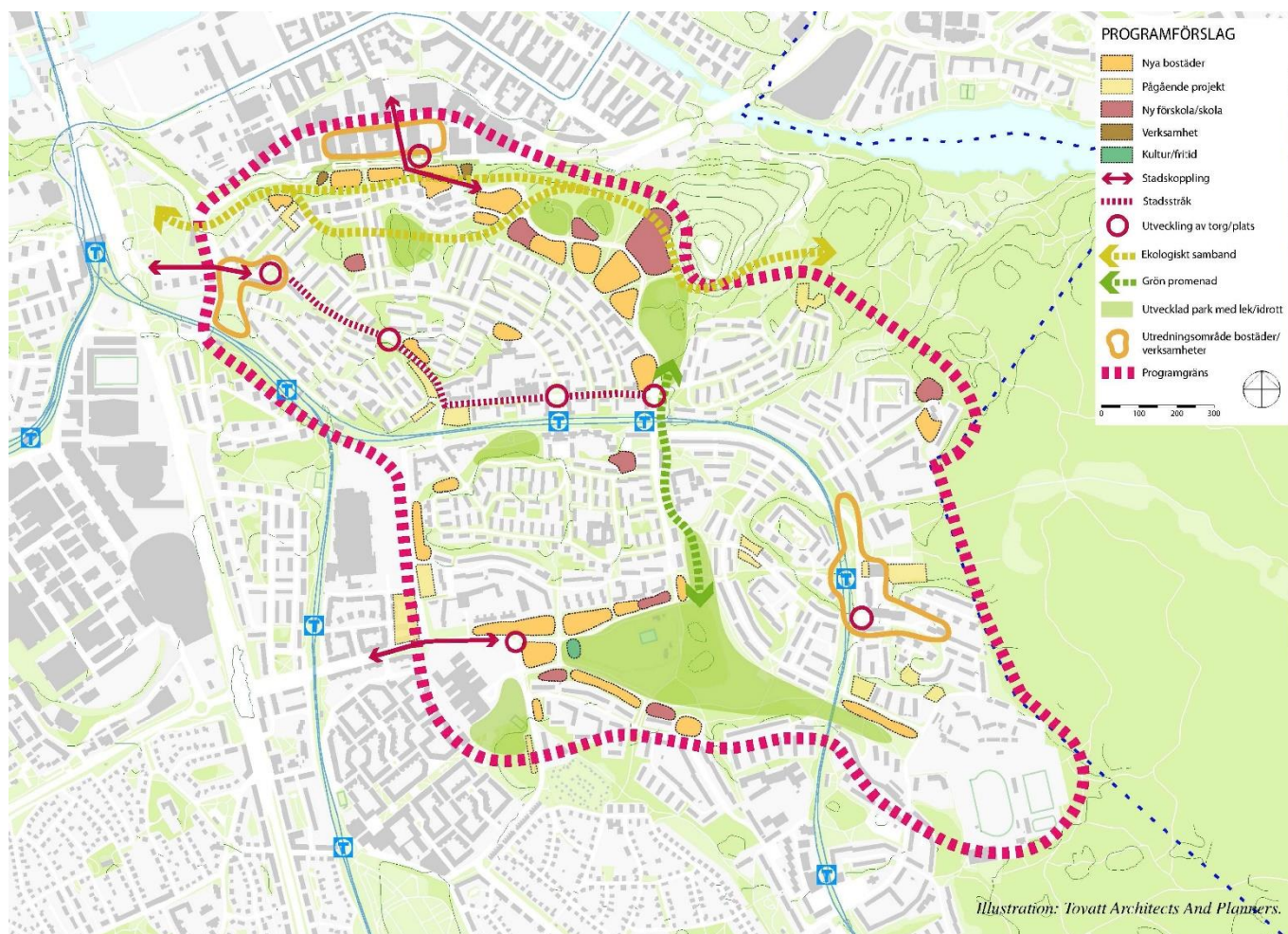
Trygghet och säkerhet

Inom och i anslutning till programområdet pågår idag omfattande bebyggelseutveckling. Två stora utvecklingsområden i närheten är Söderstaden och Hammarby sjöstad. Därtill pågår inom själva programområdet även arbete med flera detaljplaner (Stockholms stad, 2014c). Alla dessa arbeten kan potentiellt ha stor påverkan på äldres vardagsliv, upplevelse av närmiljön och känsla av trygghet. Kontinuerliga trygghetsvandringar med boende pekar på att området i nuläget upplevs vara relativt tryggt (Stockholms stad, 2013a).

⁴ Se till exempel Björk, et al., (2013) för en redogörelse över tidstypiska byggnadssätt. Hus vilka byggdes på 30, 40 respektive 50-talet saknar hissar, har ofta trappor vid entréer, små toaletter och höga trösklar. Flera hus har också i anslutning till entréer kraftiga lutningar vilka överstiger vad som idag är byggstandard.

Moment 2. Planerade förändringar

Som berördes i tidigare avsnitt för tillvägagångssätt är ett efterföljande moment i en social konsekvensanalys att beskriva de planerade förändringarna (Göteborgs stad, 2011c). En ideal situation är om föregående steg också ligger till grund för förslaget. Men då det finns ett redan färdigt programförslag utgår konsekvensanalysen ifrån den. Planprogrammet omfattar flera förslag på större bebyggelseområden samt förtätning i befintlig bebyggelsestruktur (Se figur 8 för en översikt av programförslaget). De övergripande idéerna med programförslaget är att stärka förbindelserna mot resten av staden, främst mot Hammarby sjöstad, tillvarata grönområden och parker samt göra området mer lättorienterat. Områdets gröna karaktär ska fortsättningsvis tillvaratas genom att utveckla Nytorps Gärde, förstärka entréerna mot Nackareservatet samt att behålla grönska mellan nya och befintliga hus. De uppskattade gröna mötesplatserna inom programområdet ska ytterligare stärkas genom att Nytorps gärde förbinds med Hammarbyskogen via en grön promenad (Stockholms stad, 2014c).

Figur 8. Illustration över programförslaget för Hammarbyhöjden-Björkhagen (Stockholms stad, 2014c).

Överdäckning Hammarbyvägen

Det största förändringsförslaget är överdäckningen av Hammarbyvägen. Syftet med planen är att stärka kopplingen mellan Hammarby sjöstad och Hammarbyhöjden som i nuläget är svagt, särskilt för gående och cyklister. Ovan mark ska anläggas lokalgata, bostäder samt lokaler för olika verksamheter. Ifall överdäckningen breddas ser planprogrammet att det ska skapas ett grönt promenadstråk i mitten av lokalgatan. Trafiken ska hållas lugn med enkelriktade körfält i utkanten på gatan. Uppskattat antal nya bostäder bedöms bli runt 300-400 (Stockholms stad, 2014c).

Då överdäckning är en komplicerad och kostsam process finns enligt programmet idag ingen uppfattning om när överdäckningen kan ske. Därför kommer mindre förbättringsåtgärder att genomföras vilka också ska stärka bandet till Hammarby sjöstad samt göra kopplingen mer tillgänglig än vad den är idag. Åtgärder som föreslås är bland annat att se över och förbättra övergångsställen (Stockholms stad, 2014c).

Hammarbyskogen

Programmet föreslår att ett nytt bostadsområde med 500-600 nya lägenheter ska byggas. Från Finn Malmgrens väg, vidare till den planerade överdäckningen av Hammarbyvägen, samt via Kalmgatan ska en ny gata dras. Den nya gatan förväntas ha en lutning på cirka 5 procent fram till Kalmgatan för att sedan bli brantare och ha en lutning på 6 procent. Längs med gatan ska också ett huvudstråk för cykel att anläggas. Längs med gatan ska också uppföras nya bostäder samt offentliga funktioner såsom förskola, idrottsplats och park. Det nya bostadsområdet ska ges en egen karaktär men fortfarande passa in med befintlig bebyggelse i Hammarbyhöjden. På liknande sätt som i resten av programområdet kommer naturmark att sparas mellan kvarteren och agera som förbindelser ut till skogen (Stockholms stad, 2014c).

I anslutning till ovan nämnda åtgärder planeras även för att stärka entréerna till Nackareservatet och nya stora skyltar med information ska därför sättas upp. Därtill öppnas det också för byggandet av en mindre värmestuga och omklädningsrum eller liknande en bit in i reservatet. I anslutning till entrén mot Nackareservatet, på gränsen till Hammarbybacken, planeras en yta för rekreation och idrott. Därtill föreslås flera nya lekplatser i området, vilka man anser vara viktiga sociala mötesplatser (Stockholms stad, 2014c).

Nytorps gärde

I programmet föreslås att 800-900 nya bostäder ska byggas i Nytorps gärde, samt att parkrummet ska stärkas och utvecklas genom att ge olika delar av parken olika funktioner. I planen anges att parken ska delas in i tre till fyra delar; den västra parkdelen, den östra parkdelen, förlängningen mot Nackareservatet samt den norra delen av parken. Bostäderna ska främst lokaliseras i gårdens västra del. Den östra delen av parken ska istället utvecklas som mötesplats och evenemangsplats. Norra delen av parken kommer förstärkas med en lekplats samt avsedda utrymmen för stadsodlingar. Förlängningen mot reservatet ska ges en vattenpark för dagvattenhantering. Ett särskilt parkprogram skall tas fram i samarbete med de boende i området. I nuvarande planprogram ges dock redan förslag på åtgärder så som en

byggnad i parken avsedd för allmänna funktioner (ungdomsgård, café, restaurang eller allaktivitetshus). Två nya gator ska dras, en längs med södra sidan av parken och den andra längs med den norra. Gatorna ska fungera som tydlig gräns mellan privata bostadsgårdar och den för allmänheten tillgängliga parken. Programförslaget anger därtill att dessa gator ska bli lugna och framförallt fungera som tillfartsgator till de nya bostäderna (Stockholms stad, 2014c).

Förtätning i befintlig bebyggelsestruktur

Det finns flera platser inom programområdet där det anses vara möjligt att förtäta med ny bebyggelse för bostäder, till exempel i Björkhagens centrum. Uppskattat antal nya bostäder bedöms vara mellan 500-700 stycken. Gemensamt för de olika planförslaget är att de nya bostadshusen som ska byggas föreslås ha lokaler för olika aktiviteter i bottenvåningarna. Därtill vill man med hjälp av ny bebyggelse förbättra orienterbarheten i området. En sådan åtgärd är till exempel upprustningar av platser längs med Olaus Magnus väg (Stockholms stad, 2014c).

Moment 3. Konsekvensanalys

I följande avsnitt kommer möjliga sociala konsekvenser av planförslaget att presenteras. Fokus är på sociala konsekvenser vilka kan ha särskild påverkan på äldre. För att vägleda analysen avseende vad som utgör möjliga sociala konsekvenser har tabell 1 använts (kapitel 5). För att avgränsa och rama in konsekvensanalysen mot ett äldreperspektiv har framtagna teman avseende att planera och utforma goda miljöer för äldre använts. För att det ska vara lättare att orientera sig i texten används även underrubriker under respektive tema.

Hälsa

Grönområden

Tillgången till rekreation och grönområden kommer enligt planförslaget att vara fortsatt god. Den gröna karaktären på området kan sägas uppmuntrar till fysisk aktivitet och ökar trivselen bland de äldre i närområdet. Dock finns i nuvarande planprogram inga förslag på förbättring av utemiljöerna vad gäller sittplatser, bänkar, skyddade och omgärdade viloplatser (mikroklimat) samt tillgång till toaletter. I tidigare teorikapitel har nämnts att osäkerhet över tillgången till viloplatser, toalett och skydd från väder och vind kan leda till minskad utevistelse, otrygghet och isolering (Stamblowski, 2008). Som nämndes i kunskapsinventeringen har också staden identifierat ett behov av att förbättra orienterbarheten till och från grönområdena (främst avseende Nackareservatet), samt att sätta upp fler skyltar avseende sträckningar och annan allmän info. Med hänsyn till äldres tillgång till rekreation är dessa åtgärder viktiga och bör ytterligare förstärkas med de förbättringsåtgärder som nämns ovan.

Programmets inriktning ger stor betydelse åt att tillvarata områdets gröna karaktär och utveckla grönområdena som sociala mötesplatser. Även om det ofta nämns att grönska bör behållas mellan nya och befintliga hus, ges i planprogrammet mer fokus på de *större* parkerna och naturområdenas utformning och utveckling. I fråga om ett äldreperspektiv kan däremot de *mindre* angränsande grönytorna närmast bebyggelsen vara av särskilt intresse. Som redan lyfts i tidigare kapitel är närmiljön av särskild betydelse för äldre (Gilroy, 2008; Kärnekull, 2011). Därtill spelar avståndet till och från bostaden roll för viljan att ta sig ut och nå grönområden och mötesplatser (Stamblewski, 2008). Då det inom programområdet också finns betydande höjdskillnader kan det sammantaget, utifrån ett äldreperspektiv, vara särskilt viktigt att bevaka mindre grönytor och parker i anslutning till bostadshus. Eftersom det i dagsläget finns en brist på vistelseytor för andra grupper än barn kan dessa mindre parker anpassas till andra brukargrupper. Ytor för stadsodling planeras till exempel i Nytorps gärde, sådana skulle också kunna anläggas på dessa mindre grönytor.

Vid den förtätning av befintlig bebyggelse som presenteras i programförslaget finns dock en risk att dessa grönutrymmen tas i anspråk. Här finns en potentiell intressekonflikt som kan vara fortsatt intressant att utreda och bevaka i ett framtida detaljplaneskede.

Det sociala livet

Gemenskap och mötesplatser

Nya bostadsområden, förtätning i befintlig bebyggelse samt förstärkning av nya och befintliga mötesplatser kan komma att skapa en större genomströmning av människor inom programområdet. En konsekvens av detta kan bli att möjligheten till spontana möten ökar. Som nämnts i tidigare teorikapitel är möjligheter att se och träffa andra människor samt att uppleva gator som livfulla, ofta uppskattat av äldre och kan bidra till ökad känsla av trygghet (Nilsson, et al., 2009; Stamblewski, 2008). Alla har dock inte samma behov och när befolkningen inom området ökar kan också behovet av lugnare platser, och platser för rekreation, bli större. Idag, vilket beskrevs i kunskapsinventeringen, finns möjlighet att uppleva stillhet och ro i Nytorps gärde. Därför kan det vara av intresse av att i parkprogrammet för gärdet också utforska möjligheterna att bevaka platser även för lugnare aktiviteter och rekreation.

I programmet planeras för nya lokaler för olika aktiviteter, i nuläget ospecificerat. Dessa lokaler möjliggör en ökad tillgång till platser för föreningsliv, möten och umgänge. I tidigare teorikapitel belystes att tillgänglighet till en rad olika mötesplatser och funktioner kan stärka en äldre individs upplevelse av självständighet och samhörighet och förebygga isolering. Att kunna möta andra människor och bygga ett socialt nätverk kan också underlätta hantering av förändringar i livet (Hockey, et al., 2013; Johansson, et al., 2009; Wiles, et al., 2009), något som kan vara särskilt relevant med tanke på det stora förändringsarbete som ska ske i programområdet. Viktigt blir därför att i utformning av dessa mötesplatser även ta hänsyn till äldres behov i fråga om till exempel promenadavstånd från bostaden, möjligheter till transport till och från platsen, samt generell tillgänglighet. Risken blir annars att äldre exkluderas från tillgången till dessa resurser.

Tidigare lyftes fram att andelen äldre (främst i spannet 65-79 år) förväntas öka i stadsdelarna Hammarbyhöjden och Björkhagen. Det kan antas att en stor del av denna grupp inte kommer att vara en del av arbetskraften samt vara aktiva, vid god hälsa och med ett aktivt socialt liv. För området i stort innebär det en grupp människor med stor möjlighet att bidra till ett aktivt stadsliv. I nuvarande planprogram tas däremot inte hänsyn till denna potential. En möjlig konsekvens av detta är att dessa äldre kommer att söka sig till andra delar av staden där de olika behoven i större utsträckning tillgodoses. Det kan i sin tur komma att påverka möjligheterna att skapa en socialt sammanhållen och levande stad, vilket som tidigare belysts är ett av Stockholms stads (2010) övergripande mål.

Deltagande

I nuvarande programförslag läggs stor vikt vid barn och ungdomars behov. För äldre kan detta innebära att man inte upplever sig vara hemmahörande på särskilda platser. Avseende deltagande i stadslivet finns en möjlighet att inriktningen på barn-och ungdomar kan ha en exkluderande effekt på äldre. Att känna att de planerade förändringarna inte är riktade mot ens egna behov och önskningar kan möjligtvis dämpa viljan att delta i till exempel samråd. Det kan också öka viljan att delta och påverka då man känner sig missnöjd och irriterad med förslaget.

Då stora förändringar är på gång i området är det fortsatt viktigt att från stadens sida ge tydlig och tillgänglig information om de planerade förändringarna, samt uppmuntra till deltagande. Sett ur ett äldreperspektiv blir det särskilt angeläget att nå även de som har svårare att ta sig ut, eller som har problem med nedsatt hörsel och syn. En möjlig konsekvens är annars att dessa människor inte synliggörs inom planeringen. Som nämndes i tidigare teorikapitel är en grundbult i "äldrevänlig" planering att hitta former för deltagande för de äldre som sällan hörs inom planeringssammanhang (Kalache & Plouffe, 2007).

Tillgänglighet

Transporter

Det stora antalet förväntade nyinflyttade i området kan leda till ökad belastning på de kollektiva färdmedlen. Högre belastning på tunnelbana och buss kan leda till att de kollektiva färdmedlen upplevs mindre tillgängliga och funktionsdugliga och att den egna självständigheten därför upplevs minska. Även om det i planprogrammet görs en bedömning att tillgängligheten till de kollektiva färdmedlen för närvarande är god, bör även transporter till och från de nya exploateringsområdena ses över. I dagsläget dominerar tunnelbanan som kollektivt färdmedel. Utifrån ett äldreperspektiv kan det däremot vara mer intressant att titta på alternativa färdmedel som trafikerar kortare sträckor och som når viktiga målpunkter även inom programområdet. Särskilt då det redan idag finns påtagliga höjdskillnader inom området vilket kan försvåra tillgängligheten för gående. Den lokalbuss som redan finns i området skulle kunna utökas till att trafikera de nya områdena och på så sätt förbättra alternativen till att självständigt ta sig till affär, mötesplatser m.m.

Promenadvänlighet och trafikmiljö

Planförslaget avser följa översiktsplanen och ska därför verka för en promenadvänlig miljö. I tidigare kapitel beskrevs att satsningar på gångtrafikanter enligt forskning kan uppmuntra till ett mer fysiskt och aktivt liv (Stamblewski, 2008). På flera av de planerade nya områdena ska biltrafiken hållas lugn vilket ökar äldres faktiska och upplevda säkerhet i trafikmiljön.

I och med att kopplingen mot Hammarby sjöstad förbättras samt att ett huvudspråk för cykel planeras vid bebyggelsen i Hammarbyskogen kan cykeltrafiken komma att öka. Hastighet och trängsel på gång- och cykelbanor kan dock ha inverkan på äldres risk för fallolyckor. Som nämndes i kunskapsinventeringen är fallskador och singelolyckor med cykel de vanligaste typerna av trafikolyckor inom området. I teorikapitlet belystes också att fallskador särskilt drabbar äldre (Shannon, 2012; Stockholms stad, 2014d). Därför borde det i senare skede utredas huruvida befintliga och nya cykel- och gångvägar bör separeras för att skapa en säkrare och tryggare trafikmiljö.

Service

Planförslaget innebär att kundunderlaget inom området kommer att öka avsevärt och därmed kommer efterfrågan, och möjligtvis utbudet, på lokal service att öka. I tidigare kapitel har pekats på att bra utbud av service inom närområdet kan bidra till ett mer promenadvänligt område och därför påverka den fysiska aktiviteten hos äldre (Shannon, 2012). Här bör uppmärksammas att den förväntade ökningen av andelen äldre i området *också* innebär ett ökat underlag för service och samlingsplatser. Det ger ökade incitament till att också sprida ut den lokala servicen som i dagsläget främst är koncentrerad till tunnelbanestationerna. Särskilt då, vilket nämnts i tidigare kapitel, gångavstånd till exempelvis dagligvaruhandel kan vara viktigt för äldres upplevelse av självständighet. Den förtätning som ska ske i Björkhagens centrum kan möjligtvis hindra en sådan utveckling om handel och service fortsättningsvis koncentreras kring centrumet.

Till skillnad från de andra exploateringsområdena anger programmet att det i Björkhagens centrum bör uppföras byggnader med lokaler i bottenvåningen. Ur ett äldreperspektiv skulle utrymmen för andra funktioner än bostäder även behöva utvecklas i de övriga exploateringsområdena. Ett annat alternativ är att förlägga äldres boende i anslutning till de befintliga knutpunkterna, något som kommer utvecklas i kommande avsnitt.

Närmiljö och boende

Närmiljön och trygghetsaspekter

De många åtgärder vilka planeras innebär att det i området under ganska lång tid kommer att pågå byggnadsarbete. Närmiljön kan då komma att påverkas avsevärt i fråga om buller, damm, lukter, vibrationer, föroreningar med mera. Detta kan påverka äldres upplevelser särskilt mycket eftersom äldre i större utsträckning är beroende av en lugn och städad närmiljö, se kapitel 4 (Johansson, et al., 2009; Kärnekull, 2011; Stamblewski, 2008). Att det flyttar in många nya boende kan, som redan nämnts, innebära att den sociala interaktionen mellan människor i området ökar. En viktig aspekt av äldres vardagsliv, som också tas upp i tidigare teorikapitel, är dock igenkännande och goda relationer till grannar (Johansson, et al.,

2009). Större befolkningstryck kan därför få negativ inverkan på äldres upplevelser och känsla av trygghet i närmiljön.

Äldres boende

Byggandet av fler bostäder har positiv inverkan på det stora bostadsbehovet i Stockholm, något som också påverkar äldres boendesituation. Då det gamla bostadsbeståndet ofta inte är tillgänglighetsanpassat är nybyggnationer också attraktiva ur ett äldreperspektiv. I tidigare kapitel påpekades att nybyggnationer ofta är dyrt, särskilt med tanke på att äldre redan idag är den åldersgrupp som lägger ner störst andel av sin inkomst på boendet (PRO, 2013b). Denna obalans kan leda till bostadssegregation där äldre med låg inkomst fortsatt måste bo kvar i bostäder vilka inte är anpassade efter äldres behov. Detta kan i sin tur leda till ökad isolering och social exkludering (Almnäs, 2014). Upplåtelseform är dock inget som styrs i varken detaljplan eller planprogrammet utan har i denna situation avgjorts vid markanvisning (då staden äger marken) och styrs därför politiskt (Stockholms stad, 2013d). Planprogrammet tillgodoser därför inte de olika behov som finns vad gäller utbud av boende för äldre.

Som tidigare nämnts i teorikapitlet efterfrågar många äldre olika former av boende som kan erbjuda större trygghet än vad bostäder i det ordinära bostadsbeståndet kan erbjuda. Därtill har boendet i fråga om lokalisering och tillgänglighet stor inverkan på äldres autonomi, hälsa och sociala liv (PRO, 2013a). I dagsläget planeras bostäder främst att byggas i programområdets ytterkanter (Se figur 8 ovan). Emellertid är service och kommunikationer i nuläget främst koncentrerade kring tunnelbanestationerna Hammarbyhöjden och Björkhagen, det vill säga i programområdets mer centrala delar. Sett ur ett äldreperspektiv är möjligtvis lokaliseringen av bostäder i dessa exploateringsområden inte helt optimala i fråga om tillgänglighet till faciliteter och möjligheterna till att leva ett självständigt och aktivt liv. I de områden där förtätning ska ske, framförallt i Björkhagens centrum, finns däremot större potential. Där är tillgången till social infrastruktur, service och kommunikationer mycket god. Dessutom föreslås att dessa bostäder skall ges lokaler för olika aktiviteter i bottenvåningarna. Dessa skulle kunna utvecklas till sociala vistelseytor (kommersiella som icke-kommersiella). En sådan placering av bostäder bedöms vara bättre anpassad för äldres behov. Däremot kvarstår problematiken kring boendekostnader, upplåtelseform och möjligheterna att styra vilka aktiviteter som ska inhysas i lokalerna.

Moment 4. Revidering av förslag

Ett tydligt resultat av den sociala konsekvensanalysen är att äldre inte är en grupp man avser att ta hänsyn till vid planeringen av området Hammarbyhöjden-Björkhagen. Istället kan sägas råder ett större fokus på barn-och ungdomars behov. Då andelen äldre väntas öka, kan det likväl vara av intresse att också ta hänsyn till denna grupp. Särskilt då det i litteraturen pekas på att utformning av det offentliga rummet, mötesplatser samt lokalisering av bostäder, service, handel och grönområden är nära kopplat till äldres möjligheter till ett friskt och aktivt liv (se kapitel 4). Som nämnts i tidigare kapitel kan ökade möjligheter till att leva ett aktivt liv också skjuta upp åldersrelaterade sjukdomar, vilket ur ett större samhällsperspektiv kan ha positiva effekter (Bloom , et al., 2015).

En möjlig konsekvens av de många planerade förändringarna är de känslor som kan uppstå kring att området ska förändras. Äldre är en grupp som i detta sammanhang kan vara extra känsliga för förändringar i närområdet. Särskilt viktigt kan det därför vara att på flera olika sätt sprida tydlig information om vad som ska ske, samt uppmuntra till deltagande där det ges möjlighet att påverka förändringen. Det finns också aspekter som kan vara svåra att ta med sig in i fortsatt planarbete. Ett sådant som uppdagats är utbudet av olika boendeformer. Nedan sammanfattas förslag på åtgärder som bör tas vidare i den fortsatta planeringen av området (se tabell 3). För att konkretisera förslagen ges även synpunkter på med vilka instrument eller styrmedel åtgärderna kan genomföras, vilka behov som tillgodoses samt övriga synpunkter.

Åtgärder/behov/förbättringsförslag	Behov som tillgodoses	Genomförande av åtgärderna	Övrigt
Fickparker, grönytor mellan bostadshus. <i>Utveckla och bevaka nya och befintliga grönytor mellan bostadshusen till minde fickparker, vilka bör utformas så att de upplevs som parkrum och vistelsezoner.</i>	Tillgänglighet till grönska och sociala vistelsezoner.	Utreda i detaljplaneskede.	Möjlig intressekonflikt mellan bevarandet av mindre grönområden och mål om förtätning.
Separerade cykel-och gångbanor <i>Separera cykel-och gångtrafikanter med hjälp av till exempel nivåskillnad och/eller med skillnader i färg och material på vägbeläggning.</i>	Ökad upplevd och faktisk trygghet och säkerhet i trafikmiljön.	Utreda i detaljplaneskede.	Även befintliga gång-och cykelbanor bör ses över.
Bänkar, viloplatser, skyltar med information om sträckning m.m. <i>Utplacering av bänkar på rimligt avstånd. Utformning av bänkar som även passar äldre med nedsatt rörelseförmåga. Skyltar i anslutning till större grönområden med information om sträckningar, tillgänglighet, tillgång till toaletter o.s.v.</i>	Ökad tillgänglighet till grönområden och parker. Ökad känsla av trygghet och självständighet.	Utreda i parkprogram	Kan åtgärdas på relativt kort sikt.
Ökad funktionsblandning <i>Möjliggöra för en mer utspridd lokalisering av service, nöjeslokaler, mötesplatser och dygnsverksamheter (vårdcentral, äldreboende m.m.) Blandning av ägandeform för bostäder. Möjliggöra för samutnyttjande av till exempel mötes-eller servicelokaler.</i>	Ökad möjlighet till självständigt, aktivt och socialt liv. Ökad känsla av trygghet och säkerhet i närmiljön.	Eventuellt diskutera i planprogrammet. Övergripande stadsutvecklingsfråga.	Ägandeform för bostäder avgörs vid markanvisning då staden äger marken.

Tabell 3. Förslag på förbättringsåtgärder.

Moment 5: Utvärdering av den sociala konsekvensanalysen med ett äldreperspektiv

Följande moment består av en utvärdering av det framtagna ramverket för den sociala konsekvensanalysen. Avsnittet syftar till att belysa huruvida ramverket är användbart inom planering samt vilka utmaningar som föreligger att arbeta med den sociala konsekvensanalys som tagits fram.

Sociala konsekvensanalyser i planprocessen

Som beskrevs i kapitel fem är plan-och bygglagen ett relativt flexibelt regelverk i fråga om vad planer bör innehålla samt vilka metoder som kan användas i planprocesser. Därtill ges stor makt åt kommunerna att själva bestämma hur och var planläggning ska ske (Hedström & Lundström, 2013). Inom detta ramverk finns i dagsläget inget krav på sociala konsekvensanalyser på samma sätt som exempelvis miljökonsekvensanalyser kan erfordras (Larsson, 2010). Denna flexibilitet kan vara både positiv och negativ. En möjlighet är förstås att kommuner inte ägnar sig åt sociala konsekvensanalyser, då dessa inte har lika stark ställning som miljökonsekvensbeskrivningar. Att sociala konsekvensanalyser inte omgärdas av regler och andra begränsningar medför å andra sidan att kommuner ges möjlighet att experimentera med denna typ av verktyg. En förutsättning för detta är likväl att kommunen ser ett sådant behov, och att sociala hållbarhetsfrågor mer generellt ges en starkare ställning.

Det ramverk för en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv som presenteras i denna studie säger inte mycket om hur de olika momenten relaterar till den ordinarie planprocessen. För att en social konsekvensanalys ska nå sin fulla potential bör den dock, som nämnts i tidigare kapitel, utföras i tidiga skeden och helst följa hela planprocessen (Vanclay, 2003). Den sociala konsekvensanalysen bör således förstås i termer av en *analys* och inte en *beskrivning*. Dess främsta potential ligger i att utforska potentiella utvecklingsinriktningar och därtill resonera kring möjliga handlingsalternativ. Ju senare in i en process den sociala konsekvensanalysen upptas desto mindre blir också utrymmet för handling (Olsson, 2006; Vanclay, 2003). Att som i denna studie genomföra den sociala konsekvensanalysen vid ett tillfälle och på ett enda förslag strider alltså mot syftet med analysen. Risker vid ett sådant förfarande, något som också påtalades under intervjuer med anställda på Göteborgs stad, är att analysen enbart blir en slags utvärdering. Det vill säga man utför en *beskrivning* snarare än en *analys*.

I bästa fall bör följaktligen en social konsekvensanalys följa planprocessen från början till slut. Från tidigt planskede där förslagen utformas utifrån kunskapsinventeringen, till en konsekvensanalys av planförslaget och avslutningsvis till uppföljning och utvärdering av den utförda planen. Planprocesser är däremot långa och i komplicerade fall kan planer presenteras och revideras ett flertal gånger. Frågan blir då hur en SKA i praktiken fungerar i en planprocess. Fungerar processen för en SKA dåligt finns risk att den upplevs vara hämmande på planprocessen snarare än som ett underlättande verktyg. Fungerar den sociala konsekvensanalysen väl finns däremot potential att förstå sambandet mellan en plan och dess konsekvenser på människor, samt huruvida den tänkta utkomsten av en plan realiserats.

Inom ramen för denna uppsats utfördes den sociala konsekvensanalysen på ett planprogram och analysnivån var således relativt övergripande. Den genomgående röda tråden för en social konsekvensanalys är hur (äldre) människor upplever och påverkas av planerade förändringar. Med grund i detta kan analysen genomföras på en mer detaljerad likväl som på en mer översiktlig nivå. I samband med framtagandet av exempelvis en översiktsplan ges möjlighet att resonera kring planens påverkan på äldre människors liv. På så vis översätts strategiska utvecklingsinriktningar till mer konkreta konsekvenser. De teman som använts i den sociala konsekvensanalysen öppnar dessutom upp för att genomföra analysen på olika nivåer. Exempelvis kan "tillgänglighet och mobilitet" analyseras utifrån hur bostäder är lokaliserade i förhållande till kollektivtrafik, likväl som hur gator och torg är utformande. Sociala konsekvensanalyser så som det presenterats i denna uppsats är således flexibla. Detta kan dock vid det praktiska förfarandet upplevas vara svårt att förhålla sig till.

Ramverkets praktiska användbarhet

I tidigare teorikapitel redogjordes för att en social konsekvens av en planerad förändring är någonting som upplevs av ett samhälle eller av en individ (Vanclay, 2002). Sociala konsekvensanalyser berör därför allt som kan relateras till socialt liv (Olsson, 2006). Däremot gäller att skilja på vad som utgör sociala förändringsprocesser (vilka kan leda till sociala konsekvenser men inte nödvändigtvis) och vad som faktiskt utgör sociala konsekvenser (Vanclay, 2002). Att resonera kring möjliga sociala konsekvenser av en planerad förändring är således svårt. Att även utgå från en specifik målgrupp, är om möjligt ännu svårare. En utmaning med en social konsekvensanalys avseende äldre är att hitta och rama in vad som utgör det för äldres behov specifika, särskilt då denna grupp är så mångfacetterad. Som beskrevs i tidigare teorikapitel fastnar också många utövare i att identifiera och peka på sociala konsekvenser som är kvantifierbara, och således möjligtvis lättare att försöka förutspå (Vanclay, 2002). En utmaning för en utövare av det ramverk som presenterats i denna uppsats är därför att arbeta med ett verktyg som i mångt och mycket har en spekulativ karaktär.

Under intervjuerna med anställda på Stockholms stad blev det tydligt att man inom planering gärna förhåller sig till tydliga regler och ramverk. I denna studie utformades den sociala konsekvensanalysen med en specifik ordning och med särskilda analysteman att utgå ifrån. Detta gör ramverket möjligtvis något enklare att hantera. Som påpekades i tidigare teorikapitel råder dock delade meningar om graden av systematik avseende hur en SKA bör genomföras. En potentiell risk med att använda sig av ett ramverk som styr både processen och innehållet är att man fastnar i färdiga mallar utan att ta hänsyn till exempelvis kontextuella faktorer. För att arbetet med sociala konsekvensanalysen ska kunna fungera på ett kvalitativt sätt krävs således rutiner både för implementering men också för vidareutveckling och förbättring.

Förbättringsförslag

För att i större utsträckning undvika den osäkerhet som följer av att försöka kartlägga och analysera sociala processer och värden i relation till fysiska miljöer bör den sociala konsekvensanalysen inte genomföras av en enda person. Detta är också något som lyfts fram i litteraturen kring sociala konsekvensanalyser (Göteborgs stad, 2011c). Exempelvis kan en referensgrupp tillsättas vilken följer analysen genom alla dess steg

För att komma närmare de sociala värdena som finns på en plats utifrån ett äldreperspektiv rekommenderas att prata med äldre boende i området. Här blir det viktigt att försöka nå dem som har svårare att ta sig ut, eller som har problem med hörsel eller syn. Att ta in berättelser från boende, och därigenom få in fler referenser avseende områdets sociala värden stärker också en analys med avseende att spegla fler perspektiv (Boverket, 2006a; Buchan, 2003)

En aspekt som dyker upp i fråga om att göra en social konsekvensanalys utifrån ett äldreperspektiv är varför just äldreperspektivet bör belysas. Detta var också något som togs upp av informanterna på Stockholms stad (se kapitel 6). En farhåga här var att äldreperspektivet skulle bli ännu ett perspektiv som man blir ålagd att behöva förhålla sig till. Ett förslag på hur denna problematik skulle kunna undvikas är att göra en enkel behovsprövning kring huruvida äldreperspektivet är något som bör utvecklas vid fortsatt planering. Redan idag, nämndes av informanterna på Stockholms stad, analyseras till exempel demografiska profiler i arbete med program för större områden.

Slutligen, vill hävdas, har en social konsekvensanalys utifrån ett äldreperspektiv *potential* att öka medvetenheten och beredskapen kring äldres livssituation i staden. Dock finns flera kritiska moment avseende användandet och utkomsten av det ramverk som utformats inom ramen för denna uppsats. Två aspekter som berörts är huruvida analysen kommer in i ett tidigt skede i en process samt svårigheten med att rama in och operationalisera ”äldreperspektivet” i förhållande till sociala konsekvenser. Därtill kräver en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv förmodligen fungerande samverkan mellan olika förvaltningar, något som kan utvecklas i vidare forskning.

Kapitel 7. Summerande slutsatser och reflektioner

I första kapitlet formulerades frågeställningar vilka fick vägleda studien. Avseende befintlig kunskap om sambanden mellan äldres livsmiljöer och välmående skapades fyra teman. Dessa sammanfattar några av de övergripande värden och behov som anses vara av betydelse att ta hänsyn till vid fysisk planering med ett äldreperspektiv. Dessa teman är: Hälsa och välbefinnande, Det sociala livet, Tillgänglighet samt Närmiljö och boende. Temana bör dock inte förstås som för evigt givna eller universella. Snarare bör de förstås som vägledande i ett kunskapsfält som är relativt fragmenterat och svårnavigerat. I fråga om hur äldreperspektivet hanteras i Stockholms stads övergripande fysiska planering är ett enkelt svar att äldreperspektivet i stor utsträckning saknas. Äldreperspektivet förknippas till stor del med regler och ramverk gällande tillgänglighet, samt bostadens form och funktion. Även om staden inte har en uttalad strategi för att integrera äldreperspektivet inom planeringen, varken i översiktsplan eller budget, såg man dock i stadens arbete med social hållbarhet incitament för att i större utsträckning föra in frågorna. Avslutningsvis utformades och prövades en social konsekvensanalys med ett äldreperspektiv som ett verktyg att arbeta med äldreperspektivet i fysisk planering. Även här, bör tilläggas, är detta bara ett förslag på hur ett sådant analysverktyg skulle kunna se ut. En av de utmaningar som framkom vid arbetet med verktyget är de svårigheter det innebär att utgå ifrån och rama in en så diversifierad grupp som "äldre" utgör. I kommande avsnitt kommer dessa frågor att utvecklas och diskuteras mer utförligt.

7.1 Avslutande reflektioner och förslag till fortsatta studier

I denna uppsats har ett försök gjorts till att sammanfatta några av de värden och behov som inom forskning och praktik anses vara av betydelse vid planering för äldre. Ett grundläggande antagande har här gjorts om att plats har stor betydelse för äldre människors välmående och liv. Med stöd i litteratur har således fyra teman presenterats, vilka samtliga också kan kopplas till den fysiska miljön: Hälsa och välbefinnande, Det sociala livet, Tillgänglighet, samt Närmiljö och boende. Dessa teman bör inte tolkas som universella standarder vilka svarar mot alla människors behov i alla kontexter. Förhoppningen är ändå att dessa kan ligga till underlag för planering, samt öppna upp för nya tankesätt rörande en grupp som i stor utsträckning inte kommit att synliggöras inom planeringen.

Att rama in "äldres behov" inom planering

Vid framtagandet av de fyra analyssystemena blev det ganska snart tydligt att de ämnen som berörs i stor utsträckning är svåra att särskilja. Aspekter av hälsa är till exempel något som förekommer i samtliga teman. Möjligtvis har detta att göra med en bristande analys, att det finns teman som hade kunnat göras mer distinkta. Men det synliggör också att detta är ett väldigt komplext ämnesområde. Inte minst med tanke på att de människor vilka tillskrivs som "äldre", är en väldigt diversifierad grupp. Detta är också en av de utmaningar som finns med planering utifrån ett "äldreperspektiv", där det finns uppenbara svårigheter med att försöka rama in en grupp med så vitt skilda intressen och behov. Detta kan också förstås som ett av de hinder som finns vad gäller att planera för en åldrande befolkning.

Ovan nämnda problematik var också någonting som informanterna på Stockholms stad reflekterade över. Att planera för och kategorisera äldre ansågs i viss mån svårt att hantera. I nuläget, kan hävdas, saknas i stor utsträckning äldre perspektivet inom ramen för Stockholms stads planering. Den kunskap som finns om äldre är samlad kring bostadens form och funktion. En anledning kan vara de befintliga ramverk som idag finns gällande tillgänglighetskrav och som måste tas hänsyn till inom planering. Det framkom att dessa krav dessutom kommit att associeras med just äldres behov. Informanterna på Stockholms stad påpekade också att det i planer och i styrdokument i dagsläget saknas incitament för att hantera ett äldreperspektiv. Man har helt enkelt inte fått i uppdrag att lyfta dessa frågor. Ändå, såg man i stor utsträckning ett ökande behov av att arbeta utifrån äldres behov. Ett starkt incitament för att integrera detta perspektiv ansågs vara stadens vilja att utveckla arbetet med social hållbarhet.

Utifrån ett socialt hållbarhetsperspektiv finns också all anledning att studera staden utifrån äldres perspektiv. Som redogjordes för i tidigare teorikapitel finns ett egenvärde i att skapa fungerande livsmiljöer för alla, oavsett exempelvis ålder. I mycket av den litteratur som lästs inom ramen för uppsatsen förespråkas ofta att ett "äldreperspektiv" i själva verket är ett "åldersperspektiv". Vad som är bra för äldre är således bra för resten av befolkningen. En reflektion är dock att en sådan planering riskerar att bli väldigt generellt och allmän, och utgår därför inte särskilt mycket utifrån de *olika* behov som finns i en stad. Den problematik, som berördes i kapitlet om social hållbarhet inom planering, avseende hur en planerare ska hantera den kunskap som finns om de *olika* behov som finns i en stad kvarstår därmed. Inom ramen för denna uppsats har sociala konsekvensanalyser föreslagits som ett möjligt verktyg för att hantera detta.

Äldreperspektivet inom planeringen: en tvärsektoriell process?

I litteraturen påtalas att det saknas konkreta verktyg för att arbeta med ett äldreperspektiv inom planering. Inom ramen för denna uppsats prövades därför social konsekvensanalys utifrån ett äldreperspektiv. En egen analysram skapades genom att med hjälp av litteratur på området göra en sammanvägning av rekommenderade tillvägagångssätt för sociala konsekvensanalyser. För att avgränsa och rama in konsekvensanalysen mot ett äldreperspektiv användes de fyra teman vilka tidigare tagits fram.

Utmaningarna med detta arbetssätt kom att bli flera, varav flera redan behandlats under avsnittet för den utförda konsekvensanalysen. En viktig slutsats av konsekvensanalysen är att den inte bör genomföras av en enda person. Detta då det som enda utövare är svårt att identifiera och spegla olika perspektiv. Därtill bör en social konsekvensanalys med avseende på äldre också tillfråga och rådfråga äldre kring deras upplevelser och behov. Att använda sig av en rad metoder och referenser kan öka möjligheterna att identifiera möjliga behov, perspektiv och sociala konsekvenser.

Då kunskaperna kring äldre rör sig över en rad olika discipliner, bör också arbetssätten spegla detta. En rekommendation är därför att den sociala konsekvensanalysen utifrån ett äldreperspektiv bör utföras gemensamt, gärna i en konstellation som speglar olika perspektiv och kompetenser. Under intervjun på äldreförvaltningen efterfrågades till exempel ett tvärsektoriellt samarbete för att arbeta med frågorna. Hur ett sådant arbetssätt mer konkret skulle kunna organiseras och integreras i en planprocess är något som skulle kunna undersökas i vidare forskning. Här kan mycket inspiration hämtas från Göteborgs stads arbete med sociala konsekvensanalyser och det sociala hållbarhetsperspektivet (som lyftes i kapitel 5). På Göteborgs stad förordades bland annat att se arbetet med sociala konsekvensanalyser som en process vilken möjliggör för samverkan och förvaltningsöverskridande arbete.

I fråga om den utförda sociala konsekvensanalysen kan frågas om ramverket så som den sett ut inom ramen för denna studie bör omformas. Bör den till exempel integreras med andra perspektiv, så som barnperspektivet? Eller med hållbarhetsperspektivet mer generellt? Intressant vore att gemensamt med olika aktörer vidareutveckla och utvärdera metodens användbarhet.

Flexibla möjligheter med sociala konsekvensanalyser

På Stockholms stad uttrycktes en oro över att äldreperspektivet skulle bli ännu ett i raden av perspektiv som man inom planeringen ”måste” ta hänsyn till. Kritiken kan också ses som befogad, särskilt då det samtidigt ställs krav på alltmer effektiva planprocesser. Samtidigt vill staden stärka arbetet med social hållbarhet. Utan att dra slutsatsen att utveckling av det sociala hållbarhetsperspektivet nödvändigtvis behöver innebära längre planprocesser, ställer ett sådant perspektiv fortfarande krav på att lyssna till människors behov. Ett sätt att systematisera och möjligtvis effektivisera ett sådant arbete kan vara att just använda sig av sociala konsekvensanalyser. I dagsläget är utförandet av dessa inte heller ett lagstadgat krav i planprocessen. Det innebär möjligheter för en bred och experimentell användning av verktyget. Likt vad som nämndes i tidigare kapitel bör den sociala konsekvensanalysen förstås som ett processtöd som kan generera värdefullt beslutsunderlag i olika skeden av en förändringsprocess. Sociala konsekvensanalyser kan således användas på olika stadier av en planprocess, vara återkommande, samt mer eller mindre detaljerade. För att utnyttja dess fulla potential avseende att belysa till exempel ett äldreperspektiv bör dock en sådan introduceras så tidigt som möjligt i en planprocess.

Slutligen, kan hävdas, har denna studie kommit att visa på att en åldrande befolkning ställer särskilda krav på planeringen, som möjligtvis, eller troligtvis, inte tillgodoses i ett *planering för alla*. I ett sådant perspektiv, som med alla andra konkurrerande perspektiv inom planeringen, finns en risk att det specifika för ett äldreperspektiv faller bort. Hur avvägningen ska göras mellan just äldreperspektivet och andra behov som finns i en stad är dock svårt att säga. Inom ramen för sociala konsekvensanalyser ges dock möjlighet att resonera kring dessa frågeställningar.

8. Referenser

- Alley, D., Pynoos, P., Banerjee, T. & Choi, I. H., 2007. Creating Elder-Friendly Communities. *Journal of Gerontological Social Work*, 49(1-2), s. 1-18.
- Almnäs, L., 2014. *Dyrt med nybyggnationer - kan leda till bostadssegregation*. *Svt nyheter regionalt [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/norrboten/dyrt-med-nybyggnationer-kan-leda-till-bostadssegregation>
[Använd: 2015-04-15].
- Arnstein, S. R., 1969. A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), s. 216-224.
- Bartlett, H. & Peel, N., 2005. Healthy ageing in the community. i: G. J. Andrews & D. R. Phillips, red. *Ageing and Place: Perspectives, policy and practice*. London: Routledge, s. 98-109.
- Beard, J. R. & Bloom, D. E., 2015. Towards a comprehensive public health response to population ageing. *The Lancet*, 385(9968), s. 658-661.
- Berger, S. & Forsberg, G., 2005. Staden och den hållbara utvecklingen. i: G. Forsberg, red. *Planeringns utmaningar och tillämpningar*. Uppsala: Uppsala Publishing House, s. 154-164.
- Beslik, S. & Lönnroth, L., 2001. *Sociala konsekvenser för de äldre i Stockholms län PM 1 2001: Sociala konsekvenser för de äldre i Stockholms län [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms Läns Landsting (Numer Tillväxt-och regionplane-förvaltningen). Tillgänglig på internet: http://www.trf.sll.se/MOSS-dokument/Publikation/Publikationer_pm1_2001_2.pdf
[Använd: 2015-05-20]
- Björk, C., Kallstenius, P. & Reppen, L., 2013. *Så byggdes husen 1880-2000: arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år [Ny utg.]*. Stockholm: Svensk Byggtjänst.
- Borén, T., Eriksson, J. & Young, C., 2012. Hotell och urban hållbarhet. Lokalisering och fragmentering i Stockholm. i: L. Tonell, red. *Hållbar utveckling : samhällsplanering, lokala villkor och globala beroenden*. Stockholm: Svenska sällskapet för antropologi och geograf, pp. 191-214.
- Boström, M., 2012. A missing pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: introduction to the special issue. *Sustainability: Science, Practice, & Policy*, 8(1), s. 3-14.

Boverket, 2006a. *Lär känna din ort! - metoder att analysera orter och stadsdelar [Elektronisk resurs]*. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på internet: <http://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2006/lar-kanna-din-ort/>
[Använd: 2015-05-14]

Boverket, 2006b. *Miljöbedömningar för planer enligt plan- och bygglagen – en vägledning [Elektronisk resurs]*. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på internet: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2006/miljobedomningar_for_planer_enligt_plan--och_bygglagen.pdf
[Använd: 2015-05-14]

Boverket, 2014a. *Boverket: PBL kunskapsbanken: översiktsplanering: översiktsplanens nytta [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Oversiktsplanering/Oversiktsplanens-funktion/Oversiktsplanens-nytta/>
[Använd: 2015-03-25].

Boverket, 2014b. *Enkelt avhjälpta hinder [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Lov--byggande/tillsyn/exempel-pa-tillsynsomraden/enkelt-avhjalpta-hinder/>
[Använd: 2015-03-09].

Boverket, 2014c. *PBL:s syfte, innehåll och definitioner [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/PBLs-syfte-innehall-och-definitioner/>
[Använd: 2015-05-10].

Boverket, 2015. *Tillgänglighet [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.boverket.se/tillganglighet/>
[Använd 2015-03-09].

Bryman, A., 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl red. Malmö: Liber .

Buchan, D., 2003. Buy-in and social capital: by-products of social impact assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21(3), s. 168-172.

Buffel, T., Phillipson, C. & Scharf, T., 2012. Ageing in urban environments: Developing 'age-friendly' cities. *Critical Social Policy*, 32(4), s. 597-617.

Burdge, R. J. & Vanclay, F., 1996. Social Impact Assessment: A contribution to the state of the art series. *Impact Assessment*, 14(1), s. 59-86.

Burton, E. J., Mitchell, L. & Stride, C. B., 2011. Good places for ageing in place: development of objective built environment measures for investigating links with older peoples wellbeing. *BMC Public Health*, 11(839).

Cresswell, T., 2004. *Place: a short introduction*. Malden, MA: Blackwell Pub..

Dalen, M., 2008. *Intervju som metod*. 1 ed. Malmö: Gleerups utbildning .

Dempsey, N., Bramley, G., Power, S. & Brown, C., 2011. The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable development*, 19(5), s. 289-300.

Diskrimineringsombudsmannen, DO., 2015. *Diskrimineringsgrunderna [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://www.do.se/sv/Diskriminerad/Diskrimineringsgrunderna/> [Använd: 2015-05-21]

Edwards, P., 2002. *Active Ageing: A Policy Framework*, Geneva: WHO, World Health Organization.

Englundh, E., 2015. *Barnkonsekvensanalys – ett verktyg för underbyggt beslutsfattande eller omöjlig att genomföra? Resultat från en forskningscirkel [Elektronisk resurs]*. Tillgänglig på internet: Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting, SKL. Tillgänglig på internet: <http://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstalldhet/barnetsrattigheter/barnkonsekvensanalys.878.html> [Använd: 2015-05-20]

Esteves, A. M., Franks, D. & Vanclay, F., 2012. Social impact assessment: the state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30(1), s. 34-42.

Esteves, A. M. & Vanclay, F., 2009. Social Development Needs Analysis as a tool for SIA to guide corporate-community investment: Applications in the minerals industry. *Environmental Impact Assessment Review*, 29(2), s. 137-145.

Firth, D., 2012. *Framkomlighetsstrategin [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Trafikkontoret, Stockholms stad. Tillgänglig på internet: <http://www.stockholm.se/trafiken> [Använd: 2015-05-14]

Fitzgerald, K. G. & Caro, F. G., 2014. An Overview of Age-Friendly Cities and Communities Around the World. *Journal of Aging & Social Policy*, 26(1), s. 1-18.

FN, 2002. *Madrid International Plan of Action on Ageing: Second World Assembly of Ageing [Online]*. Madrid: United Nations (UN). Tillgänglig på internet: <http://undesadspd.org/Ageing/Resources/MadridInternationalPlanofActiononAgeing.aspx> [Använd: 2015-05-13].

Folkhälsomyndigheten, 2015. *Livsmiljö [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/livsvillkor-och-levnadsvanor/livsmiljo/> [Använd: 2015-05-19].

Fredriksson, C., 2012. *System och strukturer som hindrar hållbar stadsutveckling. En kunskapsöversikt, Bilaga till Delegationen för hållbara städer: Femton hinder för hållbar stadsutveckling*, Stockholm: Delegationen för hållbara städer, Statens Offentliga Utredningar M2011:01/2012/66, bilagan publicerad som TRITA-SoM 2012/11, KTH Royal Institute of Technology.

Gilleard, C. & Higgs, P., 2002. The third age: class, cohort or generation?. *Ageing and Society*, 22(3), s. 369-382.

Gilroy, R., 2008. Places that Support Human Flourishing: Lessons from Later Life. *Planning Theory & Practice*, 9(2), s. 145-163.

Gummesson, E., 2004. Fallstudiebaserad forskning. i: B. Gustavsson, red. *Kunskapande metoder: inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur, s. 115-144.

Gustavsson, B., 2004. Personligt kunskapande: intervjuer, samtal och dialoger. i: B. Gustavsson, red. *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur, s. 237-256.

Gustavsson, E. & Elander, I., 2013. *Social hållbarhet inte bara "sustainababble"? Från mångtydig vision till analytiskt redskap vid uppföljning av stadsbyggnadsprojekt*, Rapport nr 69. Örebro universitet: Centrum för Urbana och Regionala Studier.

Gynnerstedt, K., 2011. Tredje åldern - i ett socialt medborgarperspektiv. i: K. Gynnerstedt & K. Wolmesjö, red. *Tredje åldern : sociala aspekter och medborgarskap*. Malmö: Gleerups utbildning, s. 9-31.

Göteborgs stad, 2011a. [BKA] *Barnkonsekvensanalys. Barn och unga i fokus 1.0 [Elektronisk resurs]*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad. Tillgänglig på internet: http://goteborg.se/wps/wcm/connect/0f49bd84-4aa2-4647-8e3d-162d431ea916/OPA_BKA.pdf?MOD=AJPERES [Använd: 2015-05-14].

Göteborgs Stad, 2011b. [SKA] *Social konsekvensanalys: människor i fokus 1.0 [Elektronisk resurs]*. Göteborg: Göteborgs Stad Stadsbyggnadskontoret. Tillgänglig på internet: https://goteborg.se/wps/wcm/connect/7a225b9b-821e-435d-80ba-f3fba09fd443/OPA_SKA.pdf?MOD=AJPERES [Använd: 2015-05-14].

Göteborgs stad, 2011c. *Verktyg för Socialt hållbar stadsutveckling. Social konsekvensbeskrivning, SKB. Genomförande av en SKB [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://smsprojektet.se/verktyg/social-konsekvensbeskrivning-skb/genomforandet-av-en-skb/> [Använd: 2015-03-16].

Göteborgs Stad, 2014. *S2020 - Socialt hållbar utveckling* [Online].

Tillgänglig på internet:

http://goteborg.se/wps/portal/enheter/ovrigaenheter/s2020!/ut/p/b1/hZHLsmtAAEW_JR9wqp_smGIq3NA7tPVE4iSDEKwm-_uZW3empu2e7ak_W2iAFCQXRUYAChxCiQdnr7rKl_rR5_e_PT1mNHt2T7SJoMadGUibogNV-owshgMRiPXyLcizVcmKfIOcGLUsr603polS8VRT0qBoep-1QYr2kr9eqiac-pbSl6c76lSm4S1U

[Använd 2015-04-02].

Healey, P., 2006. *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. 2:a red. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hedström, R. T. & Lundström, M. J., 2013. Swedish Land-use Planning Legislation. i: M. J. Lundström, C. Fredriksson & J. Witzell, red. *Planning and sustainable urban development in Sweden*. Stockholm: Föreningen för Samhällsplanering, s. 69-82.

Herbert, S., 2009. A Taut Rubber Band: Theory and Empirics in Qualitative Geographic Research. i: D. Delyser, o.a. red. *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. London: Sage Publication Ltd., s. 69-82.

Hockey, A., Phillips, J. & Walford, N., 2013. Planning for an Ageing Society: Voices from the Planning Profession. *Planning Practice & Research*, 2(5), s. 527-543.

Hopkins, P. & Pain, R., 2007. Geographies of age: thinking relationally. *Area*, 39(3), s. 287-294.

ICPGSIA, 2003. Principles and guidelines for social impact assessment in the USA. The Interorganizational Committee on Principles and Guidelines for Social Impact Assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21(3), s. 231-250.

Jarvis, P. H. & Cheng-Ching, W. P., 2001. *The secret life of cities: the social reproduction of everyday life*. London: Prentice Hall.

Johansson, A.-K., Kollberg, S. & Bergström, K., 2009. *Grönområden för fler: en vägledning för bedömning av närhet och attraktivitet för bättre hälsa* [Elektronisk resurs]. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig på internet: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12222/R2009-2-Gronomraden-for-fler.pdf> [Använd: 2015-05-14].

Johansson, R., 2002. Ett explikativt angreppssätt - fallstudiemetodikens utveckling, logiska grund och betydelse i arkitekturforskningen. *Nordisk Arkitekturforskning*, Volym 2, s. 19-28.

Kalache, A. & Plouffe, L., 2007. *Global Age-friendly Cities: A Guide* [Elektronisk resurs]. Geneva: WHO, World Health Organization. Tillgänglig på internet: http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf [Använd: 2015-05-14].

Kommunstyrelsen, Stockholms stad, 2015. *Budget 2015: En jämlik och hållbar stad* [Elektronisk resurs] Stockholm: Kommunstyrelsen, Stockholm stad. Tillgänglig på internet: <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Budget/>
[Använd:2015-05-24]

KPR, 2014. *Kommunstyrelsens pensionärsråd. Stockholms stad* [Online]. Tillgänglig på internet: <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Politik-och-demokrati/Sa-arbetar-kommunstyrelsen-/Kommunstyrelsens-pensionarsrad/>
[Använd: 2015-04-20].

Kärnekull, K., 2011. *Bygga för seniorer. En inspirations- och kunskapskälla för alla som planerar, bygger eller arbetar med seniorbostäder*. Stockholm: Svensk byggtjänst.

Lagerwall, T., Månsson, K. & Dederig, S., 2012. *Bo bra på äldre dar: kreativitet och nytänkande när det gäller bostäder och boendemiljö för äldre. Slutrapport* [Elektronisk resurs]. Sundbyberg: Hjälpmedelsinstitutet.
Tillgänglig på internet: <http://www.hi.se/publikationer/rapporter/bo-bra-pa-aldre-dar/>.
[Använd: 2015-05-13].

Larsson, M., 2010. *Socialt hållbar samhällsplanering* [Elektronisk resurs]. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län. Tillgänglig på internet: <http://lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/folkhalsa/folkhalsa-och-samhalle/Socialt%20h%C3%A5llbar%20samh%C3%A4llsplanering%20201013.pdf>
[Använd: 2015-05-14].

Laz, C., 1998. Act your age. *Sociological Forum*, 13(1), pp. 85-113.

Lockie, S., 2001. SIA in review: setting the agenda for impact assessment in the 21st century. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 19(4), s. 277-287.

Lui, C.-W.o.a., 2009. What makes a community age-friendly: A review of international literature. *Australasian Journal on Ageing*, 28(3), s. 116-121.

Mahmood, A. o.a., 2012. A photovoice documentation of the role of neighborhood physical and social environments in older adults' physical activity in two metropolitan areas in North America. *Social Science & Medicine*, 74(8), s. 1180-1192.

Massey, D. B., 2005. *For space*. London: SAGE.

Mattson, N., 2011. Att tillämpa PBL. i: N. Mattsson & C. Hagander, red. *PBL 2010: en handbok om nya PBL och samhällsbyggande*. Stockholm: Svensk byggtjänst, s. 25-124.

Metz, D. H., 2000. Mobility of older people and their quality of life. *Transport Policy*, 7(2), s. 149-152.

Michael, Y. L., Green, M. K. & Farquhar, S. A., 2006. Neighborhood design and active aging. Short communication. *Health & Place*, 12(4), s. 734–740.

Neal, M. B. & DeLaTorre, A., 2013. *Action Plan for an Age-Friendly Portland*, Portland: Portland State University.

Nilsson, E., Nilsson, S., Räftegård-Färggren, T., Åkeson, N., 2009. *Det är aldrig för sent! Förbättra äldres hälsa med möten, mat och aktivitet [Elektronisk resurs]*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig på internet: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12340/R2009-18-Det-ar-aldrig-for-sent.pdf> [Använd: 2015-05-14].

Nilsson, M. & Hägred, U., 2013. Socially Sustainable Urban Development in Sweden. i: M. J. Lundström, C. Fredriksson & J. Witzell, red. *Planning and sustainable urban development in Sweden*. Stockholm: Swedish Society for Town & Country Planning, s. 125-132.

Olsson, S., 2006. *Västlänken- Underlagsrapport. Sociala konsekvenser (BRVT 2006:03:17)[Elektronisk resurs]*. Göteborg: Banverket. Tillgänglig på internet: http://www.trafikverket.se/contentassets/8de338e19d7440e699aa44e10c70141e/ur_17_sociala_konsekvenser_72dpi.pdf [Använd: 2015-05-14].

Olsson, S., 2012. *Social hållbarhet i ett planeringsperspektiv [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://socialhallbarhet.se/om-social-hallbarhet/> [Använd: 2015-03-02].

Patton, M. Q., 2002. *Qualitative Reserach & Evaluation Methods*. London: Sage Publications.

Phillips, D. R., Siu, O.-L., Yeh, A. G.-O. & Cheng, K. H., 2005. Ageing and the urban environment. i: G. J. Andrews & D. R. Phillips, red. *Ageing and Place: Perspectives, policy and practice*. London: Routledge, s. 147-163.

PRO, 2012a. *Jag vill bo här och du vill bo där- hur svårt kan det vara? PRO's boendepolitiska program [Elektronisk resurs]*. Stockholm: PRO, Pensionärernas Riksorganisation. Tillgänglig på internet: <http://www.pro.se/Global/PRO%20riksorganisationen/Nyheter/Almedalen/Boendepolitiska-programmet.pdf> [Använd: 2015-05-14]

PRO, 2012b. *Boendemiljö och livskvalitet [Elektronisk resurs]*. Stockholm: PRO, Pensionärernas Riksorganisation. Tillgänglig på internet: http://www.pro.se/Global/PRO%20riksorganisationen/Leva-bo/Boendepolitik/Boendemiljo_och_livskvalite_21juni2012.pdf [Använd: 2015-03-06].

PRO, 2013a. *Den sociala dimensionen och närmiljön i boendet: Underlag till diskussion om ett boendepolitiskt program för PRO [Elektronisk resurs]*. Stockholm: PRO, Pensionärernas Riksorganisation. Tillgänglig på internet:

http://www.pro.se/Global/PRO%20riksorganisationen/Leva-bo/Boendepolitik/PRO_Boendekonferens3_maj2013.pdf

[Använd: 2015-05-14].

PRO, 2013b. *Äldres boende idag och i framtiden [Elektronisk resurs]*. Stockholm: PRO. Pensionärerna Riksorganisation. Tillgänglig på internet:

http://www.pro.se/Global/PRO%20riksorganisationen/Leva-bo/Boendepolitik/PRO_Boendekonferens1_mars2013.pdf

[Använd: 2015-05-14].

Ranhagen, U., 2011. *Uthållig kommun: Fyra stora och tjugo små steg: Idéskrift om fysisk planering*, Eskilstuna: Statens energimyndighet.

Rydin, Y., 2007. Re-examining the Role of Knowledge Within Planning Theory. *Planning Theory*, 6(52), s. 152-168.

Shannon, S., 2012. *the Atlantic Philanthropies. Report: The New Agenda on Ageing: To Make Ireland the Best Country to Grow Old In*, Dublin: Ageing Well Network.

SL:s färdtjänstverksamhet, 2012. *Linje 904. Dalens sjukhus-Hammarbyhöjden-Kärrtorp-Dalens sjukhus [Online]*.

Tillgänglig på internet: <http://www.fardtjansten.sll.se/sv/Vara-resealternativ/Omnartrafiken/Linje-904/>

[Använd: 2015-04-13].

Socialdepartementet, 2008. *Regeringens proposition 2007/08:110. En förnyad folkhälsopolitik [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Socialdepartementet. Tillgänglig på internet:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/09/78/2ee01484.pdf>

[Använd: 2015-05-13].

Socialstyrelsen, 2011. *Bostad i särskilt boende är den enskildes hem [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Socialstyrelsen : Tillgänglig på internet:

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18227/2011-1-12.pdf>

[Använd: 2015-05-13].

Stamblewski, A, B., 2008. *Äldres miljöer för fysisk aktivitet – samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och ett hälsosamt åldrande [Elektronisk resurs]*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig på internet:

http://www.frisknaturen.org/media/_ldres_milj_er_f_r_fysisk_aktivitet_fhi.pdf

[Använd: 2015-05-13].

Stockholms stad, 2007. *Vision 2030 [Online]*. Tillgänglig på internet:

<http://www.stockholm.se/Fristaende->

webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsbyggnadskontoret/Oversiktsplan/Vision-2030-en-viktig-utgangspunkt/
[Använd: 2015-02-26].

Stockholms stad, 2010. *Promenadstaden- översiktsplan för Stockholm [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.stockholm.se/oversiktsplan>
[Använd: 2015-02-16].

Stockholms stad, 2013a. *Kommunikationer. Hammarbyhöjden-Björkhagen. Områdesanalys sid 59-66 [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Hammarbyhojden-Bjorkhagen/Omradesanalys/>
[Använd 13 04 2015].

Stockholms stad, 2013b. *Socialt liv. Hammarbyhöjden-Björkhagen. Områdesanalys sid 42-58. Socialt liv [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Hammarbyhojden-Bjorkhagen/Omradesanalys/>
[Använd: 2015-04-09].

Stockholms stad, 2013c. *Stads-och landskapsbild. Hammarbyhöjden-Björkhagen. Områdesanalys sid 1-19 [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Hammarbyhojden-Bjorkhagen/Omradesanalys/>
[Använd: 2015-04-09].

Stockholms stad, 2013d. *Återkoppling från tidig dialog Hammarbyhöjden-Björkhagen [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://bygg.stockholm.se/alla-projekt/Hammarbyhojden-Bjorkhagen/aktuellt/Aterkoppling-fran-tidig-dialog/>
[Använd: 2015-04-12].

Stockholms stad, 2014a. *Fokus Promenadstaden: Uppföljning av Översiktsplan för Stockholm. Underlag för intern remiss angående översiktsplanens aktualitet. December 2014 [Elektronsik resurs]*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret Stockholms stad. Tillgänglig på internet: <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1744493>
[Använd: 2014-05-13].

Stockholms stad, 2014b. *Områdesfakta. Statistik om Stockholm. Områdesfakta. Björkhagen. Hammarbyhöjden [Online]*.
Tillgänglig på internet: <http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax>
[Använd: 2015-05-10].

Stockholms stad, 2014c. *Program för Hammarbyhöjden och Björkhagen. Samrådshandling 2014-05-06. DNR 2012-10147-53 [Online]*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret Stockholms

stad. Tillgänglig på internet: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Hammarbyhojden-Bjorkhagen/>
[Använd: 2015-05-10].

Stockholms stad, 2014d. *Trafiksäkerhetsprogrammet. Trafiksäkerhetsprogram del 1 [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Trafik-och-resor-/Trafiksakerhet-/Trafiksakerhetsprogrammet-/>
[Använd: 2015-03-06].

Stockholms stad, 2015. *Hammarbyhöjden-Björkhagen [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Hammarbyhojden-Bjorkhagen/>
[Använd: 2015-05-07].

Svensson, N., 2014. *Bostadspotential Stockholm [Elektronisk resurs]* Stockholm: Stockholms stad: Tillgänglig på internet: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsbyggnadskontoret/Bostadspotential-Stockholm/>
[Använd: 2015-05-13].

Understenshöjden ekoby, 2014. *Understenshöjden. Om understenshöjden. Informationsskrift [Online]*. Tillgänglig på internet: http://www.understenshojden.se/joomla/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=37&Itemid=49
[Använd: 2015-04-13].

Vanclay, F., 2002. Conceptualising social impacts. *Environmental Impact Assessment Review*, 22(3), s. 183-211.

Vanclay, F., 2003. International Principles For Social Impact Assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21(1), s. 5-11.

Weingaertner, C. & Moberg, Å., 2014. Exploring Social Sustainability: Learning from Perspectives on Urban Development and Companies and Products. *Sustainable Development*, 22(2), s. 122-133.

WHO, 2003. *WHO definition of Health [Online]*. Tillgänglig på internet: <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>
[Använd: 2015-04-19].

Wiles, J. L. o.a., 2009. Older people and their social spaces: A study of well-being and attachment to place in Aotearoa New Zealand. *Social Science & Medicine*, 68(4), s. 664-671.

WSP, 2014. *Framtida bostadsbehov för äldre: En regional analys av den framtida efterfrågan på bostäder [Elektronisk resurs]*. Stockholm: WSP Analys & Strategi. Tillgänglig på internet: <http://www.mynewsdesk.com/se/riksbyggen/documents/framtida-bostadsbehov-foer-aeldre-37022>
[Använd: 2015-05-13].

Ödman, P.-J., 2004. Hermeneutik och forskningspraktik. i: B. Gustavsson, red. *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur, s. 71-93.

Interviewer:

Ledamot, kommunstyrelsens pensionärsråd, 2015-02-24.

Tjänsteman 1, stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad 2015-02-02.

Tjänsteman 2, stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad 2015-02-02.

Tjänsteman 1, stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad ("SBK1") 2015-02-16.

Tjänsteman 2, stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad ("SBK2") 2015-02-16.

Tjänsteman 1, äldreförvaltningen, Stockholms stad ("ÄF1") 2015-02-05.

Tjänsteman 2, äldreförvaltningen, Stockholms stad ("ÄF2") 2015-02-05.